

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

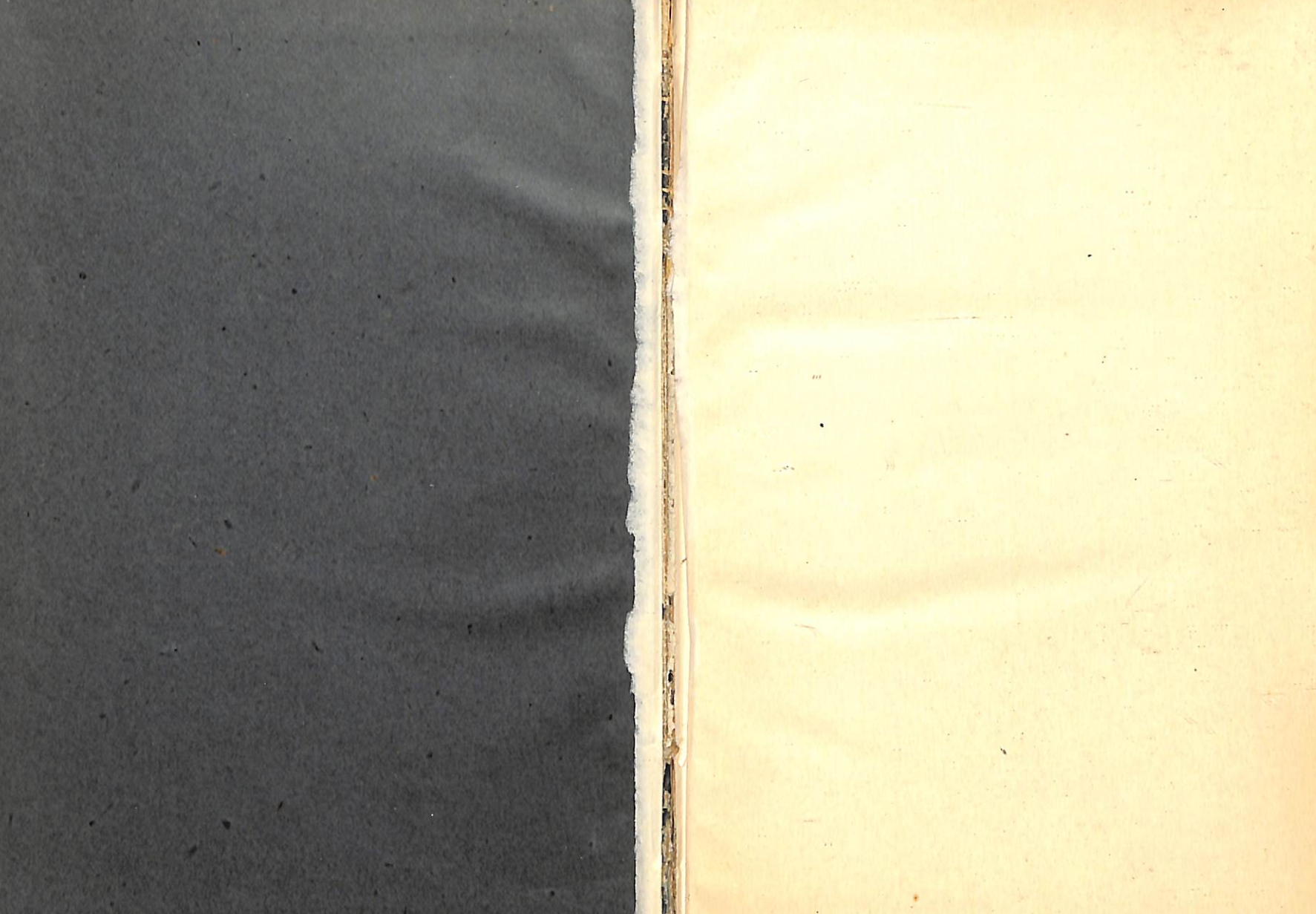
Adapt — remix, transform, and build upon the material

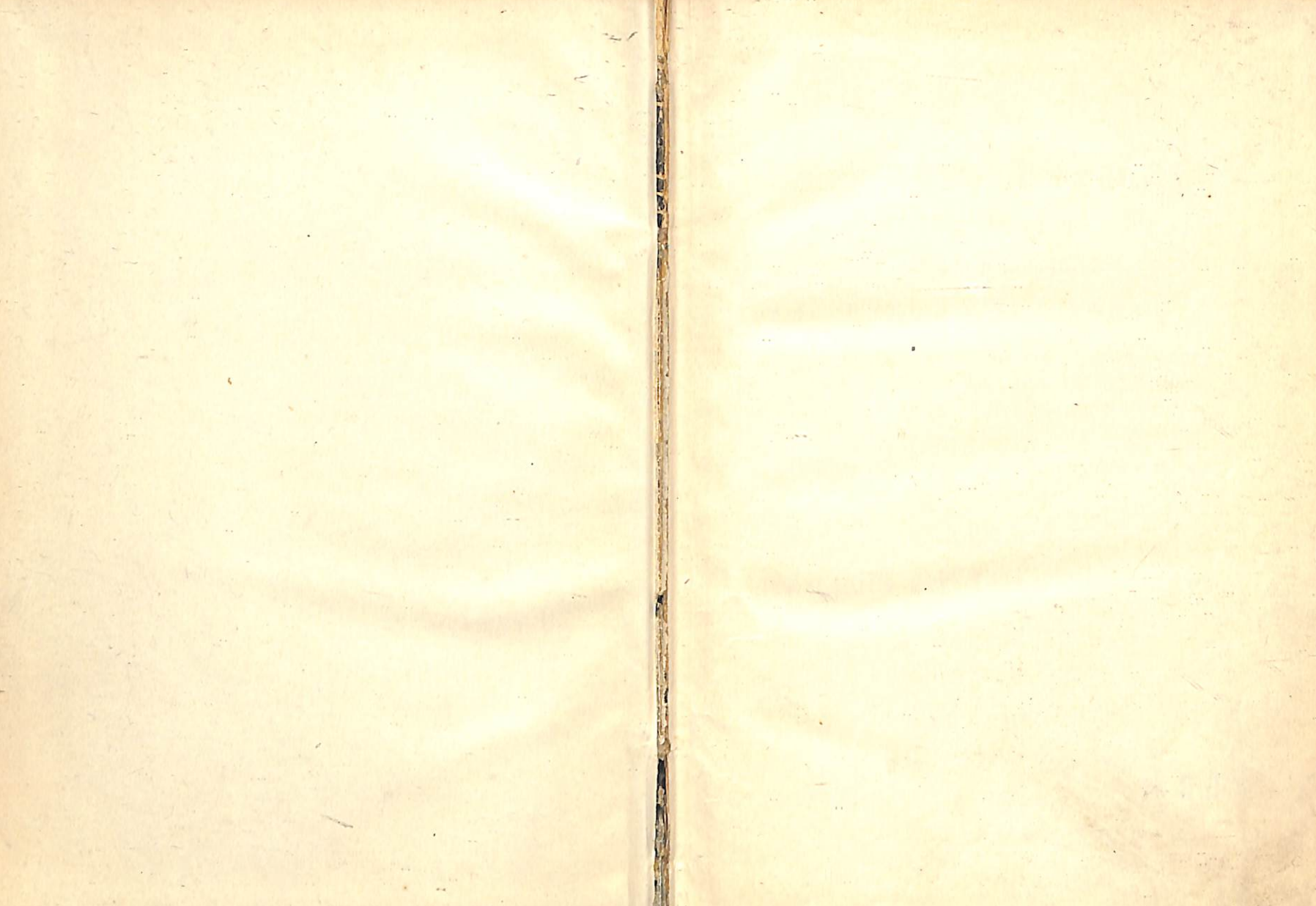
4063-4064

491.99-8

U-96

2010

491.99.8
Մ-96

ԾԱՂԻԿ

ԱՐԴԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

պ'

ՀԱՌԱՔԱԾՈՅ

ՅԱՇԽԱՐՀԻԿ ԼԵԶՈՒԷ

ՀԱՆԴԵՐՁ ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԵԱՄԲ, ԵՒ
ԴԻՑԱԲԱՆԱԿԱՆ, ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ
ԵՒԱՅԼՆ ԾԱՆՕԹՈՒԹԵԱՄԲ

Ի ՊԷՏՍ ՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅ

ՄԱՍՆ Ա.

ՊԱՐԶ ԵՒ ԲԱՐԵԽԱՌՆ ՈՃ

ԵՐԿԱՍԻՐԵԱՅ

Եղիազար Մուրաճեան

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

1884

2002

Printed in Turkey

11883

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ս.

Օր մ'ուսումնասէր նշանաւոր ազգային մը գրական խօսակցութեան մը մէջ կ'ըսէր. «Ամէն ազգ կը ծնի լեզու մ'ունենալով, մենք միայն լեզու չունինք». եւ այս պատուական անձը իր ընտիր լեզունով, յստակ բացատրութեամբք կուրանար աշխարհաբար լեզուին գոյութիւնը: Այս ուրացութիւնն ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ մոգական ազդեցութիւն մեր նախնեաց ոսկեղինիկ լեզուին՝ որ մեր մէջ դաս մը մարդոց իբր ստորին կը ցուցնէ ամեն խմստ երբ զրաքարով չ'արտայայտուիր՝ եւ նկատել կուտայ զաշխարհիկ բարբառն իբր քարիւ մը՝ որ անարժան է հաղորդակցութիւն ունենալու ազնիւ լեզուաց գերդաստանին հետ: Ստոյգ է այս գաղափար, իրաւացի է այս համոզում. — անտարակոյս ոչ:

Լեզուաց պատմութեան փոքր ինչ ծանօթութիւն ունեցողք գիտեն թէ լեզուներն ինչ դժուարին երկունքով կը ծնին, կը սնանին, կը զարգանան եւ իրենց բարձրագոյն կատարելութեան կը հասնին: Ռօման լեզուաց՝ մանաւանդ Գաղղիերէնին պատմութիւնը խիստ շօշափելի օրինակ մը կ'ընծայէ լեզուաբանական այս երեւոյթին:

Գործոյս սահմանը չներեր երկարօրէն բացատրելու զայս. բաւ կը համարիմ յիշել՝ թէ եղած է ժամանակ՝ երբ անգլիացիին իր լեզունով չէ ուզած գրել՝ սակայն այսօր հին եւ նոր աշխարհաց ամէն

229
40

սլարծանաց դէմ կը ցուցընէ Մեծն Շէքսբիր, հիւանալին Պայրն՝ որ Անգլիերէն գրած են: Գերմանացին ատեն մը իր լեզուին սքանչելի յատկութեանց անտեղեակ՝ Գաղղիերէնի վրայ կուզէր ձեւել զայն՝ սակայն այսօր գոռոզութեամբ իբր գրական դիք կը ներկայէ նոյն լեզուով գերահռչակն Շիլլէր, խորիմացն կէօթէ: Իսկ Ռօման լեզուներ երկար ատեն ի նպաստ Լատիներէնի հալածուելէ յետոյ իբր անպիտան գռեհիկ բարբառներ, այսօր Տանթէ, Բեդրարգա, Լօրէզ տէ Վէկա, Գալտէրօն, Գօնէյլ, Ռասին եւ ուրիշ գրադիտաց անուամբ այնպիսի բազմահոյլ եւ սլարծառ համաստեղութիւն մը կազմեցին՝ որ անդի չտար ոչ Լատինին եւ ոչ նախկին յունականին:

Արդ այն իրաւունքը որ այսօր կը տրուի յիշեալ լեզուաց՝ մեր աշխարհաբարին ինչո՞ւ զլացուի: Միթէ մեր լեզուն անոնցմէ նուա՞յ դիւրաթեք է գրական եւ գիտական բացատրութեանց համար. քիչ ընդունակ է բարդութեանց, ածանցմանց. պակաս ներդաշնակ է՝ բանաստեղծին յոյզը, ճարտարխօսին հուրը արտայայտելու մասին, — անչուչտ ոչ. եւ ամէն անկողմնակալ դիտող պիտի համաձայնի մեզ հետ սա ճշմարտութեան վրայ՝ թէ մեր աշխարհիկ լեզուն՝ իւր լեզուաբանական եւ ոչ մէկ յատկութեամբ ստորին է Ռօման լեզուներէն, այլ ընդհակառակն անոնց ամենէն աւելի զարգացեալն՝ Գաղղիերէնէն աւելի ընդունակ է ճոխութեան, ներդաշնակութեան: Եւ սակայն ո՞վ պիտի տայ անոր բոլոր այն կատարելութիւնն ում ընդունակ է, — անչուչտ մշակութիւնը եւ ոչ արհամարհանքը: Եւ մենք կրնամք այժմէն ուրախ ըլլալ

թէ սկզբնաւորութիւնն եղած է. կը մնայ մեզ յարատեւել ընտիր հեղինակաց, կարող ուսուցչաց եւ բարեւոք դասագրքերու միջոցաւ. այնուհետեւ կրնամք վստահ ըլլալ թէ մեր ամէն պիտոյից ստատարանող լեզու մը կունենամք:

Գիտեմք որ լեզուի մը կատարեալ զարգացման համար ուրիշ պայմաններ ալ պէտք են. բոյսերու եւ կենդանեաց նման՝ լեզուներն ալ ունին իրենց հայրենիքը՝ ուրկէ երբ հեռանան՝ շատ բան կը փոխեն իրենց նախատիպին. ոչ Գորսիգացին Հիւկօյի պէս պիտի խօսի եւ գրէ, ոչ Ամերիկացին (անգլիական ցեղը) Պայրընի լեզուով, եւ ոչ իսկ Բիւզանդացի Հայն Արարատեան բարբառով. . . : Սակայն այն գրագէտներ որոց գործերու ընտիր հատուածները գրքոյկիւ միջ առիտօքեցինք՝ ընծայած են ազգին գոհարներ որք միշտ պիտի փայլին անոր գրական թագին վրայ՝ իւր ամենէն սլարծառօրեւուն միջ իսկ. . . : Եւ մենք կրնամք համարձակապէս ցուցընել զանոնք աշխարհաբարի ամէն թերահաւատից՝ իբրեւ մէն մի ընկճող փաստ մեր արդի լեզուի իրաւանց պաշտպանութեան:

Բ.

Ժամ է ուրեմն որ ամէն խոհուն եւ անկեղծ Հայ ի բաց թողլով կանխակալ կարծիք փարի այս պատուական լեզուին, որով մեր մարք իրենց զաւակաց կը ներշնչեն եւ զոր այս վերջինք որրանէն սկսեալ՝ պիտի խօսին մինչեւ այն օր՝ երբ այլ եւս դադրին ապրելէ եւ յորում վերջին խօսք դարձեալ մեր նախնեաց անմահ բարբառն արտասանէ:

Հեռի ինչ մեր նուիրական լեզուն մեր վարժարաններին վտարելու գաղափարը. այլ կը պահանջեմ որ այն՝ լուրջ ուսման առարկայ դառնայ՝ մի միայն քարճարգոյն կարգաց՝ եւ պարտաւորիչ ամեն անոնց որք եկեղեցականութեան են սահմանուած։ Իսկ եօթ ութ տարեկան տղեկներէ սկսեալ մինչեւ տասնհինգ, տասնըվեց տարեկան պատանեկաց՝ այս հասկոս է, այս ընդարձակ է, այս գործնական է ըսելով՝ չարունակ դրարար քերականութիւն գոց ընել, կամ Աւետարանի, Եղիշէի, Եզնիկի հատուածներ ի բերան ուսանել, ընդօրինակել տալը ծայրագոյն տգիտութեան եւ դաւաճանութեան գործ կը համարիմ։ Եւ ցաւալի է որ մեր ազգային վարժարանաց մէջ ընդհանուր կանոնն այս է գրեթէ։ Սակայն ուրախառիթ է տեսնել՝ որ հանձարեղ անձանց հսկողութեան ներքեւ գտնուած վարժարաններու մէջ արդէն մեր արդի լեզուն կանոնաւոր ընթացքով կուսուցուի։ Յուսալի է որ բոլոր վարժարանք քիչ ժամանակէն հետեւին ասոր։ Փափաքելի էր որ Ուսումնական խորհուրդը պաշտօնապէս եւ վճռակի պատուիրէր օրինաւոր ծրագրով մը՝ ամէն թաղային վարժարանաց՝ ի բաց թողուլ այն հին սովորոյթը (routine) եւ ազատել խեղճ մանկտին դրարարի անօգուտ տանջանքէն։

Գուցէ ոմանք առարկեն թէ աշխարհարարը տակաւին քերականութիւն, բառգիրք եւ այլ պիտանի դասագրքեր չունի, ինչպէս ուսուցանեն դայն դասատուք. այս առարկութիւնը ճշմարիտ է մասամբ մը, սակայն ոչ բոլորովին։ Եւ ինչո՞ւ. — Ուսանողաց նախնական շրջաններուն մէջ տեսականը՝ կանոնը գրեթէ անօգուտ եւ մտքի սպանիչ դատ-

ուած է արդի մեծ մանկավարժներէ եւ ընկերաբաններէ՝ որոց կարգէն է անուանին Հերպերթ Սիլենսէր։ Պատանեկաց համար միշտ գործնականէն տեսական գտնելը թէ ակորթելի է եւ թէ օգտակար. քսանամեայ անձնական փորձ մը այս մասին այնպիսի հաւատ մը գոյացուցած է յիս՝ որ չաղակրատութեանց տեղի չտար. բաց աստի՝ դասատու մը կարօղ է ընտիր հատուածի մը վրայ բացատրել լեզուի մ'ամէն քերականական եւ գրական կանոնները եւ զանոնք ուսուցանել մանկտիին, բաւ է որ դասատուն յարմար ըլլայ իր պաշտօնին, շաւ յարձարուի, սիրի իւր արհեստը եւ անպակով ըլլայ թէ պիտի կրնայ անով միշտ զոն տալիլ։

Ուրախ եմ որ կարօղ դասատուներ պակաս չեն մեր մէջ, եւ ահա իմ այդ ազնիւ պաշտօնակցաց օգտակար ըլլալու նպատակաւ ձեռնարկեցի պատրաստել ներկայ Հաւաքածոյս։

Մեծ Մ. Մամուրեան՝ որ ամէն գրական եւ դասական խնդիրներ չօչափած է խիստ մեծ յաջողակութեամբ եւ արդիւնաւոր կերպով, արդէն Հաւաքածոյ մը հրատարակեց քանի մը տարի առաջ՝ որ ընդունելութիւն գտաւ, սակայն ան մասնաւորապէս ընթերցման գիրք մ'էր։ Ես ջանացի քերականութեան եւ գրագիտութեան սարապող կարգերու պէտքը լեցընել։ Իմ աշխատութիւնս երկու մասի բաժնեցի. առաջին՝ զոր կը հրատարակեմ արդ՝ սահմանուած է նախնական եւ միջին կարգերու մասնաւորապէս եւ պարզ ու բարեխառն չարագրութիւններ կը պարունակէ գլխաւորաբար. իսկ երկրորդը որ կը պարունակէ վսեմ ոճ կամ բարձր չարագրութիւն՝ ասկէ վերջ պիտի հրատա-

բակեմ ի պէտս բարձրագոյն կարգերու, եթէ այս առաջին մասն ընդունելութեան արժանի դատուի:

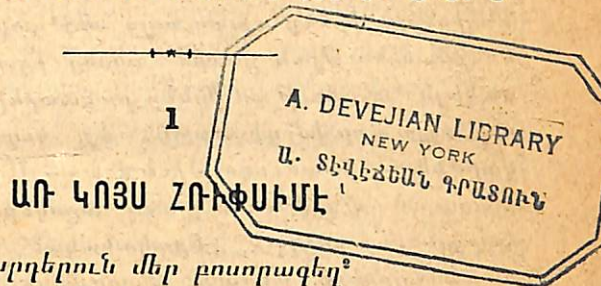
Քանի մը բառ ալ գրքիս օգտակարապէս գործածութեանը վրայ: Անտարակոյս իմ ազնիւ պաշտօնակիցներս իրենց դիւրուսոյց մեթոտն ունին՝ եւ ես յաւակնութիւն չունիմ անոնց խրատ տալու. սակայն կը փութամ իրենց բացատրել իմ բռնած ընթացքս, որ իմ գիւտս չէ, այլ կարօղ մանկավարժներու հետեւողութիւն է. — Այսպէս՝ նախ հատուած մ'ընթեռնուլ տալ աշակերտին, ապա հարցընել՝ բառերը, քերականական կանոնները. ստանաւորները արձակի թարգմանել (բերանացի եւ գրաւոր), ձեւաւոր շարադասութիւնը պարզի վերածել, ընտիր կտորները ընդօրինակել, գոց ընել, ուղղագրել, լուծել տալ: Այս՝ նախնական կարգերու, իսկ աւելի զարգացելոց՝ կամ միջին կարգերու համար վերոյիշեալ կրթութեանց վրայ յաւելուլ նաեւ գրական կանոնաց, գեղեցիկութեանց բացատրութիւնը՝ աշակերտաց հասողութեան համեմատ:

Ահա այս կերպով, կարծեմ խիստ օգտակար կ'ըլլայ լեզուի, գրականութեան դաս մը:

Կը յուսամք որ մեր այս դոյզն աշխատութիւնն օգտակար գործիք մը կ'ըլլայ մեծարդոյ դաստիարակաց ձեռք, եւ կը փութան զիս քաջալերել՝ աւելի երկրորդ տպագրութիւնն աւելի ճոխ եւ փորձառութեամբ աւելի կատարեալ ընելու համար:

ԾԱՂԻԿ

ԱՐԴԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Պարնան վարդերուն մեր բոսորագեղ՝
Ըզմայլեցուցիչ բուրմանց՝ հետ մէկտեղ՝
Հասաւ, Հռիփսիմէ, քո զիրգ՝ յիշատակ,
Ու լըցաւ իմ սիրտ հոտովդ անուշակ:
Պանդըխտիս ոսկերք ու լանջք՝ ել ի թունդ՝

(1) Հռիփսիմէ կոյսը՝ Տրդատայ հարսնանալ չուզելով նահատակուեցաւ իր ընկերներով: Հռիփսիմէան կուսանաց տօնը մեծ հանդէսով կը տօնէ մեր եկեղեցին: Ասոնց յիշատակին վրայ շարադրուած է « Անձինք նուիրեալք սիրոյն Քրիստոսի » սքանչելի շարականը՝ որ Խորենացւոյն կ'ընծայեն ոմանք, իսկ այլք՝ Մեծին Սահակայ Պարթեւի:

(2) Կարմիր գեղեցիկ. այս բառը երկու որոշմանքէ շինուած է՝ բոսոր՝ կարմիր եւ գեղ՝ գեղեցիկ: (3) Բուրում՝ հոտ, կ'ըսուի նաեւ բոյր: (4) Գիրգ՝ փափուկ. ասոր հոմանիշ են ֆնիւշ, գոյսր կամ գոյսրիկ. գիրգ բառէն կ'ելնեն՝ գրգիլ, գրգարան, գրգասուն եւլն: (5) Լանջք՝ կուրծք, սիրտ:

Երբոր լըսեցի քո սիրոնն անունդ ,
Պահմը զիմ տըխուր շըրջակայս¹ մոռցայ ,
Իբրու Հայրենեաց թէ ի ծոց² մըտայ :

Կարծեցի տօնիդ քո զերգ³ բաղցրալուր⁴
Լըսել անդ հընչեալ⁵ բըլուր առ բըլուր .
Ու իբր ի քո սուրբ թէ կացեալ գաւիթ⁶
Լըսել զիմ եղբարց օրհնութեան⁷ շըռինդ⁸ :

Կարծեցի տեսնել քո հասակակից
Արմենիկ⁹ կուսից ըզդաս հըրճուալից¹⁰ ,
Խայտալ¹¹ կուսանիդ¹² ի վեհ¹³ յաղթութիւն
Որով յաղթանակ¹⁴ կանգնեաց կուսութիւն :

(1) Շրջակայ՝ բոլորաբար : (2) Քերականական օրէնք
կը պահանջէր ըսել՝ « Իբրու թէ 'ի հայրենեաց ծոց
մտայ » . վասն զի նախդէրը ըստ օրինի՝ առաջ դրուո-
ղը կ'առնէ , թէ ածական ըլլայ , թէ յատկացուցիչ
եւլն : Սակայն ոտանաւորի մէջ երբեմն այս օրինաց
հակառակ վարուիլ հարկ կ'ըլլայ , չափ եւ յանգ պա-
հելու , կամ խօսքին աւելի ազդուութիւն տալու հա-
մար : (3) Այս ալ վերի օրինակին նման է : (4) Քաղց-
րալուր , ականջի անոյշ . երկու բառէ շինուած է՝
քաղցր , յուր : (5) Հնչել , արձագանք տալ , ձայնը
հեռուն լսելի ընել , ձայն հանել . այսպէս կ'ըսուի .
մետաղները հնչուն են : (6) Գալիք . աղօթատեղիի
մը դրսի կողմը : (7) Շոինդ՝ ձայն : (8) Օրհնարիւն՝
աղօթք : (9) Արմենիկ , Հայ : (10) Հրճուալից , ու-
րախ : (11) Խայտալ , ուրախանալ : (12) Կուսան , կոյս :
Կուսան բառը ընդհանրապէս յոգնակի խմատով
կը գործածուի , բայց բանաստեղծութեան մէջ շատ
անգամ իբր եզակի կը գործածեն : (13) Վեհ . մեծ
նշանաւոր : (14) Յաղթանակ , յաղթութեան նշան :

Կարծեցի տեսնել սեղանոյդ վըրան՝
Ծաղկիդ՝ նըւիրեն վարդեր ու շուշան .
Ծաղկունք՝ հի թոռունք ծաղկանց այն կարմիր
Ձոր արեան ցօղով բով ոռոգեցիր¹ :

Եւ իմ սիրտ տրոփեց² , լուծվեցաւ³ լեզու ,
Եղբարց հետ խառնել ձայնիկս յալելու⁴ ,
Հռիփսիմէ . . . գոչեմ , բայց աւանդ իմ ձայն
Օտար աստեղդ տակ ցրուեցան ունայն⁵ :

Եւ ահա սըրտէս զընաց խընդութիւն ,
Կըտրեցաւ շըրթանց զըւարթ օրհնութիւն ,
Աչերս հոսեցին⁶ ու զփունջն այն թացին⁷
Ձոր կապեր էի քո սուրբ Խորանին :

Ո՛հ , թէ կ'ընդունիս զեղբարց սիրտ ուրախ՝
Ո՛վ կոյս , կը նայիս եւ յիմ ախ ու վախ .
Արդեօք չես ցաւիր պանդըխտիս բաղդին՝
Որ լսմ՝ երբ երկիր խընդայ ընդ երկին :

Եւ ինչպէս չըլամ երբոր չեմ արժան
Համբուրել զնըշխար⁸ քո եւ սուրբ տապան⁹ ,
Որ ցաւած աչքիս կամի քո սուրբ եղ
Եւ ցամբեցընէ վըշտաց զիմ¹⁰ հեղեղ :

(1) Ոռոգել , ջրել : (2) Տրոփել , զարնել , կըսուի
նաեւ . սիրտս քաթախեց : (3) Լուծուիլ , քակուիլ ,
բացուիլ : (4) Աղելու , երբայական բառ է եւ կը նշա-
նակէ օրհնութիւն , աղօթք : (5) Ունայն , պարապ
տեղ , կ'ըսուի նաեւ ընդունայն : (6) Հոսել , վազել :
(7) Թանալ , թրջել : (8) Նշխար , մաս , մարմինի կտոր ,
մնացորդ : (9) Տապան , գերեզման : (10) Յիշէ նախ-

Ահ . . . այս արտասուք հասնէին քեզի ,
Ու չը ցընդէին¹ ի հողմն օտարի ,
Հասնէին քեզի ու կոյս բրբերուդ²
Իջեցնէին նըշոյլ³ մի գըթոյդ :

Ո՛հ , լոկ⁴ այն ատեն կը ցընծայր⁵ ոգիս ,
Ու կը մոռնայի ըզցաւ պանդըխտիս .
Պանդըխտիս՝ ում⁶ չիք⁷ յերկրի մըխիթար ,
Ոչ գըլխոյն ըստուեր⁸ , ոչ սըրտին դադար :⁹

Խորէն Եպ. Նարայէյ

2

Ս Ո Ւ Ա Կ

Գարնան գեղեցիկ իրիկունն մը պզտի տղուն
մէկը վարպետին հետ անտառին եզերքը կը պտը-
տէր : Յանկարծ տոխակի ձայն լսուեցաւ . « Ինչ գե-
ղեցիկ ներդաշնակութիւն¹⁰ » ըսաւ Պօղոս , երկայն
ժամանակ¹¹ հիացմամբ¹² մտիկ ընելէ ետքը , « հետա-

դիրներուն դասաւորութեան կանոնը : (1) Յըմդեղ ,
օգի մէջ տարած ուիլ , կորսուիլ : (2) Բիք , աչքի մէջի
բուրբակ կէտը կամ նոյն իսկ աչքը : (3) Նշոյլ , բա-
րակ ճառագայթ , մթնշաղ լոյս : (4) Լոկ , մինակ :
(5) Ցնծայ , ուրախանալ : (6) Ում , որուն : (7) Զիք ,
չկայ : (8) Ստուեր , չուք : (9) Դադար , հանգչելու
տեղ : (10) Ներդաշնակութիւն , անոյշ ձայն . ականջի
ախորժելի բառեր : (11) Աւելի սովորական է ըսել ,
երկար ժամանակ : (12) Հիացում , սաստիկ զարմա-

բրբրութիւնս կը շարժի այս գեղեցկաձայն երգը մօ-
տէն լսելու . քիչ մը առաջ¹ երթանք , ուսկից² կուզայ
այս ձայնը : — Աղէկ զգուշացիր , ըսաւ վարպետը ,
սոխակը այնպէս վայրենի թռչուն մ'է՛ որ մեր քիչ
մը մօտենալը բաւական է խրտեցընել³ զինքը⁴ ,
ու երգը դադրեցընել տալ : — Բայց ինչո՞ւ համար ,
ըսաւ տղան , ինչո՞ւ այս թռչունը՝ որ իր երգին
ճոխութեամբը⁵ ուրիշներունը կը խափանէ՞⁶ բուի⁷
պէս միայնութիւնը կը սիրէ : Ինչո՞ւ իր քաղցր ձայնը
մեր բնակութիւններէն հեռու կը հնչեցընէ , մինչ-
դեռ մեր պարտիզին փոքր ծառերն անգամ լեցուն
են անհամ եւ ձանձրացուցիչ ճռուողիւններով⁸
պզտի թռչնիկներու : Ասիկայ⁹ , պատասխանեց վար-
պետը , այն առակը մեզի իմացելու համար է՝
որ ստոյգ¹⁰ արժանաւորութիւնը երկչոտ¹¹ է եւ կը
սիրէ առանձին¹² կենալ , եւ զայն ունենալու համար
պէտք է զիտնալ թէ ինչ կերպով ստանալու է¹³ :

Պուլանժէ

(Բազմալեպ)

ցում : (1) Աւելի աղէկ կ'ըլլար գրել՝ քիչ մ'առաջ :
(2) Ուսկից , աւելի լաւ է ըսել՝ ուսի : (3) Խրտեցը-
նել , վախցընել : (4) Զինքը , պէտք է գրել զինք .
երբ հայցականի զ նախդիրը գործածուի՝ աւելորդ
է ը գիրը : (5) Ծոխութիւն , հարստութիւն , գեղեց-
կութիւն : (6) Խափանել , արգելել , լռեցընել : (7) Բու ,
Տճ . Պայգուշ : (8) Ծռուողիւն , ճլվլալ , թռչնոց ձայ-
նին կ'ըսուի մասնաւորապէս : (9) Աւելի աղէկ է
գրել՝ ասիկա : (10) Ստոյգ , բուն , ճշմարիտ : (11) Երկ-
չոտ : (12) Առանձին . մինակ : (13) Ստանալ ,

Ս Է Ր Ե Ի Մ Ա Ն

Օր մը՝ կըսէ Պըղատոն՝
 Այն մեծանուն փիլիսոփայն՝
 Թէ սէրն եւ մահ ճամբէ եկան,
 Սաստիկ յոգնած՝ տուն մը իջան,
 Մէկէն՝ փռուած ի բուն մտան՝:
 Սէրն Արթնցաւ առտուն կանուխ՝
 Բայց դեռ թմրած՝ քունն ի զլուխ,
 Առանց աղէկ մը նայելու՝
 Մահուան կապարճն՝ առաւ գնաց:
 Մահն ալ առանց լաւ դիտելու՝
 Երբ արթնցաւ՝ ելաւ գնաց
 Սիրոյ կապարճն ուսը զարկած:
 Տեսաւ ծերուկ մը հեռուէն,
 Նետ մը քաշեց ի կապարճէն⁶,

ձեռք ձգել, ունենալ: (1) Ոտանաւորի մէջ՝ չափերու ճշդութիւն պահելու համար՝ սովորութիւն է բնական ը գիրը յայտնի դնել. այսպէս կը գրուի Պըղատոն՝ փոխանակ Պղատոնի: (2) Ընդհանրապէս կը գրուի հոգնած, եւ այս աւելի ճիշդ է: (3) Մեկէն, չուտ մը: (4) Ի բուն մտան, քնանալ: (5) Կապարճ, նետ դնելու աման: (6) Ոտանաւորի մէջ նախդիրներն ընդհանրապէս կը գործածուին՝ մանաւանդ գ, ի, յ: Արձակի մէջ ալ գործածել սովորութիւն է՝ երբ յստակութիւն, ներդաշնակու-

Շտկեց, զարկաւ, վիրաւորեց,
 Ծերուն արիւնը ոտք հանեց,
 Խելքը թռուց, մազը սեւցուց,
 Հին կրքերով սիրտն արթնցուց:
 Սէրն ալ՝ որչափ որ ազնիւ մարդ
 Որչափ տեսաւ երիտասարդ՝
 Զարկաւ սըխալ մահուան նետով.
 Ընկան մեռան թարմ՝ հասակով:
 Սարսափեցան բոլոր մարդիկ՝
 Բողոքեցին դէպ ի երկինք,
 Թէ աս ինչ բան է նորերուկ:
 Լսեց բնութիւնն, եկաւ զաղտուկ՝
 Ու զիշերանց նետերն առաւ՝
 Իրենց առջի կապարճը դրաւ.
 Բայց մռն առն արտորարով
 Բոլոր նետերն չը պարպելով՝
 Դեռ կապարճին մնաց խառնակ:
 Ասոր համար է կը տեսնաք՝
 Որ կարճ օրով՝ շատք կը մեռնին
 Կենաց ճամբէն շուտ մը կ'անցնին.
 Շատ ալ ծերեր սիրով բռնկած
 Կեանքերնուն վերջն են մոռացած:

Բազմավէպ

Թիւն այնպէս սլահանջեն: (1) Թարմ մատաղ. Տճ.
 Թագէ: (2) Կարճ օրերով, երիտասարդ:

ՊԱՆԴԽՏԻՆ ԿԵԱՆՔԸ

Առ Արիստակես Վ. Տէր Սարգսեանց

Նժդէհի՛ վարդապետ, դուք եւս նժդէհ լինելով՝ նժդէհին² ցաւերը կզգայք, տեսնալով³ նոցա⁴ տառապեալ կեանքն ու վիճակը: Կը շրջիք ի մայրաքաղաքս եւ կը մտնէք պանդուխտներու մէջ, աչքով կը դիտէք, ձեռքով կը շօշափէք⁵ նոցա ամենադառն⁶ կեանքին բոլոր հանգամանքները: Յիշելով Աւետարանին բանը պանդուխտ հիւանդին ի տես զնացէք: Հովիւ ու հայր էք, մի՛ գարշիք⁷, զնացէք, մտէք մի ժահահոտ⁸ սենեակի մէջ. կը տեսնէք հոն կտրիճ ու քաջալանջ⁹ նորահասակ⁹,

(1) Նժդէհ կամ նշդէհ. պանդուխտ, իր երկրէն դուրս ապրող: (2) Նժդէհ բառին երեք անգամ կրկնութիւնը հոս խորթ չէ՝ այլ աւելի ազդու ըրած է խօսքը: (3) Աւելի աղէկ էր ըսել՝ տեսնելով: (4) Նոցա՝ փոխանակ ըսելու նորա: Հոս համաձայնութիւնը ըստ ինասիս եղած է՝ փոխանակ ըստ փրակապետի ելլալու: Այս տեսակ ձեւին կըսուի՝ փակառութիւն: (5) Դիտեցէք՝ աչքով կը դիտէք, ձեռքով կը շօշափէք յատուկ բացատրութիւնը: (6) Դառն կեանք, այսինքն ցաւով լի: (7) Մի գարշիք, մի գռնիք: (8) Ժահահոտ, գէշ հոտ ունեցող: (9) Քաջալանջ, լայն եւ դուրս ցցուած

նորապսակ՝ մի երիտասարդ՝ մահճին² մէջ հիւանդ ինկած կը հեծէ³. Ընտանի⁴ հոգացող մտերիմներէն⁵ ոչ զոք ունի շուրջ. ոչ գորովասիրտ⁶ ծնողք, ոչ անձկալի⁷ ամուսին, ոչ քոյր, ոչ եղբայր, ոչ բարեկամ, ոչ ազգական⁸: Նա այնպէս ի վերջոյ կը մեռնի անխնամ, անդեղ, անդարման⁹: Հոգեվարքի¹⁰ պահուն մարած աչերն այսր անդր¹¹ կը յածէ¹². Երեւակայէ¹³ դու թէ զնվ տեսնել կուզէ...: Հոն չեն զինքն լացող ընտանիքը՝ որ մի կամ արտասուք թափեն մեռած պանդխտին մահճին վրայ: Ո՛հ, ով կը լինի պանդխտին յուզարկաւոր: Գնա, տես դու, դագաղին առաջ կերթայ մի պանդուխտ քահանայ, և ետեւէն քանի մը պանդուխտ եղբայրներ լուռ կերթան, խսկի¹⁴ չի լսուիր ողբ ու կոծ¹⁵. պանդուխտներն զպանդուխ-

(1) Նորապսակ. նոր կարգուած: (2) Մահճ. անհողին: (3) Կը հեծէ. կը սըքայ, կուլայ: (4) Ընտանի. տունէն, մօտ բարեկամ: (5) Մտերիմ. բարեկամ, ազգական: (6) Գորովասիրտ. փափուկ, զթած սիրտ ունեցող: (7) Անձկալի. սիրելի, փափաքելի: (8) Դիտեցէք՝ այս սքանչելի թուումն մասանց ինչ ազդու ըրած է խօսքը: (9) Դարման. դեղ, այս բառը Պարսկերէն տրաման է: (10) Հոգեվարք. հոգի տալը. երկու որոշ մաս ունի այս բառը, հոգի, վարել. այսինքն հոգի հանել, քշել: (11) Այսր անդր. չորս կողմ: (12) Կը յածէ. կը պաշտօնընէ, կը դարձնէ: (13) Երեւակայէ. մտքովդ գալիս: (14) Խսկի. բնաւ. դաւառական բառ է: (15) Կոծ. լաց, ծեծ-

տը¹ կը տանին օտար երկրի ու հողին կաւան-
դեն² . . . :

Կը տեսնես նաեւ հրապարակաց³ անկիւնները
կոյտ կոյտ⁴ նստած մեր բեռնակիր եղբայրներն՝
որոց բազմոցներն⁵ իրենց համետներն⁶ են : Մի՞թէ
դոքա Վանայ դաշտերուն այն խոնջեալ⁷ մշակներն⁸
են՝ որ բանձողի⁹ ժամանակ աղբիւրներու զլուխ
և ցորենի բրգաձեւ¹⁰ դէզերուն հովանեաց տակ¹¹
նստած կը հանգչին և մանգաղները կը սրեն, մերթ¹²
եւս իրենց զլուխ նոցա տակ ղնելով՝ անուշ քուն
կը քաշեն :

Վահ, հազար վահ, այժմ հով կը վարէ¹³ դոցա տեղ,
հով կը ցանէ, հով կը հնձէ¹⁴. դաշտերն ամայի¹⁵ մնա-
ցած են. նոցա հողասէր վաստակաւոր¹⁶ մշակներն
ինչպէս կը տեսնար¹⁷ օտարութեան մէջ մաշուե-

կուռք : (1) Յիշէ ը ի գիտելիքը : (2) Կաւանդեն .
կուտան, կը յանձնեն . (3) Հրապարակ . քաղաքին
բաց, ընդարձակ տեղը . Տճ. մեյշան : (4) Կոյտ կոյտ .
վրայէ վրայ, խումի խումի . կոյտ՝ կը նշանակէ
դէզ . Տճ. երդըն : (5) Բազմոց . նստարան կաւուղ .
Տճ. սէսիր : (6) Համես . Տճ. սեւեր : (7) Խոնջեալ .
հոգնած : (8) Մշակ . երկրագործ : (9) Բանձող . ցե-
րեկուտան հանգիստ : (10) Բրգաձեւ . բուրգի ձեւով,
սուր երկայն : (11) Հովանի . շուք : (12) Մերթ եւս .
երբեմն ալ : (13) Կը վարէ . կը հերկէ, կը փորէ սրտը :
(14) Կը հնձէ . կը քաղէ : (15) Ամայի . անհալ, պա-
րապ . կը նշանակէ նաեւ անբնակ : (16) Վաստակա-
ւոր . աշխատող : (17) Պէտք է ըսել, կը տեսնուի :

լով՝ կապառին¹ և կը մեռնին՝ ընտանեաց կարօ-
տով, հողին կարօտով, չրին կարօտով, քաղցր որ-
դեկաց կարօտով, սիրելեաց ու բարեկամաց կարօ-
տով² : Ո՞վ կը պատմէ և կը տանի պանդխտին մա-
հուան լուր . հով կը գրէ նոցա³ գուժալից⁴ սեւ զիրը :
Դու այդ սեւ թուղթերուն⁵ դպիրն⁶ ես, որ մի կող-
մէն պանդուխներու մահ կը պատմես, միւս կող-
մէն ընտանեաց ողբն ու կոծ, որդեկաց որբութիւնն,
այրի⁷ մնացած ամուսնոյն սեւ բաղդ կ'ողբագրես⁸ :

Հայրիկ

5

ՈՂԲ Ի ՄԱՆ ՄԱՆԿԱՆ

Ո՞վ գեղեցիկ եւ նազելի⁹
Եւ ոսկեհատ յոյժ ցանկալի¹⁰,
Գնացեր ի մէնջ յանկարծակի,

(1) Կապառին . կը հատնին : (2) Դիտեցէք այս վերջի
մասին փափկութիւնը, ճոխութիւնը եւ կարօտով
բառին ճարտար ու բնական կրկնութեամբ առաջ
բերած սրտաշարժութիւնը : (3) Նոցա՝ փոխանակ
նորա . բախառութիւն է : (4) Գուժալից . ախուր լուր
տուող : (5) Թուղթերուն՝ նամակներուն : (6) Դպիր .
գրագիր : (7) Այրի . էրիկը մեռած կին : (8) Կողբագ-
րես . ողբով կը գրես, ողբ կը շինես : (9) Նազելի .
Տճ. նազը . այս բառը պարսկերէնէ եկած է :
(10) Ցանկալի . փափաքելի :

Արեր զծնողք խեղճ ու լալի.
 Իմ գեղեցիկ քաղցր Աղանի
 Թն լայն կարմիր մանեակ¹ ոսկի,
 Թըռեար ի մէնջ յայսրմ ժամի
 Տարակուսեալ² կամք ի յերկրի:
 Իմ քաղցրաձայն ձագ պլպլի,
 Ուրախութիւն այգեստանի,
 Դու լըռեցեր յանկարծակի՝
 Եղաք քան զխուլ որ ոչ խօսի:
 Ա՛հ, քաղցրաձայն ձագիկ դաշտաց՝
 Միրուն արտուտ³ այգեստանեայց,
 Անյայտ գնացեր մեզնէ յանկարծ,
 Տրտում կարօտ կամք միշտ ի լաց:
 Իմ կանաչգոյն Թուծակ⁴ հաւիկ⁵
 Դու խօսէիր ընդ մեզ քաղցրիկ,
 Ձայն քո լըռեց՝ եղաք լըռիկ⁶:

(Ժողովրդական ողբ)
 (Բազմավէպէն)

(1) Մանեակ. ՏՃ. կերտանըղ: (2) Տարակուսեալ.
 արտուտ, չուարած: (3) Արտուտ. ՏՃ. տուտ գուշու:
 (4) Թուծակ. ՏՃ. վախիտ: (5) Հաւիկ. Թուծիկ:
 (6) Այս կտորը խիստ սլարդ, գողտրիկ, սիրուն
 գրուած մ'է. գլխաւոր պակասութիւն մ'ունի,
 այն է երկուքէն աւելի յանգերու անընդմիջաբար
 նմանութիւնը՝ որ գրական սխալ նկատուած է.
 Թէեւ մեծ բանաստեղծներ ալ երբեմն կը գոր-
 ծեն զայն:

ՄԵՂՈՒ¹, ՃՊՈՒՌՆ² ՈՒ ՃԱՆՃ

Մեղու մը կանուխ ելած առտըւանց՝
 Կ'երթար ժողվել բերքն անուշ ծաղկանց.
 Ճըպուռն ալ ու ճանճ հոն հանդիպելով՝
 Ըսկըսանքն մեղրը սուր խելքով.
 Ճըպուռը կ'ըսէր. «Իրաւ, ո՛վ մեղու,
 Քու մեղրդ կ'արժէ շատ զարմանալու.
 Բայց քիթ պէտք է որ հոտուն դիմանայ,
 Վարդէն, նանէէն զըլուխ կը դառնայ.
 Թէոր մէջը քիչ մը զոլում մտնար
 Քիչ մ'ալ քսպանախ՝ զին չէր ունենար»:
 Ճանճն ալ վրայ բերաւ. «Ի՞նչ ըսենք մոմուն,
 Իրաւ որ վարպետ շինող է մեղուն,
 Բայց ես ալ աղւոր մոմ մը տեսեր եմ՝
 Որ ճրագու³ կ'ըսեն, ինչպէս բացատրեմ,
 Հոտ ու համ՝ սեպէ թէ բուն մանանայ՝.
 Քուկդ այնպէս շինէ՝ տես ինչ կը դառնայ»:
 Այս ու այսպիսի բարակ դատումով
 Մեր երկու գիտունքն եկած քովէ քով՝

(1) Մեղու. ՏՃ. արը: (2) Ճպուռ ՏՃ. ճրոճրո պե-
 ճեյի: (3) Ճրագու. ՏՃ. ետղ մոմու: (4) Մանանայ.
 ուտելիք մը՝ որ ամէն բանի համն կուտայ՝ եւ զոր
 Աստուած տուաւ Հրէից՝ երբ կը Թափառէին ա-
 նապատին մէջ:

Մեղրին ու մոմուն վրայ կը խօսէին,
Մեղուն կը նայէր լոռւթեամբ իր գործին¹:

Բազմավէպ

7

ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԾԱՂԻԿ

Զկայ, ծաղիկն այն թոռմեցաւ,
Գողտրիկ² ծաղիկն այն շողշողուն³,
Միայն մէկ օր մը վաղազրաւ⁴
Աղօտացուց⁵ իւր փայլն ողջոյն⁶:
Այսպէս միշտ կեանքն ալ կը թռամի՝
Խոյս կուտայ⁷ միշտ մենէ անդարձ,
Իբրեւ ծաղիկ մարգագետնի,
Օր մը ունի լոկ իւր փառաց:

Լ. Բօլի

Թարգ. Հ. Աղամեան

(1) Այս առակը չափ հանճարեղ ծաղրաբանութիւն մ'է՝ վայելուչ այն անպիտան մարդոց՝ որոնք խելքերնին չհասած բանը կը դատեն: (2) Գողտրիկ. փափուկ, սիրուն: (3) Շողշողուն. փայլուն: (4) Վաղազրաւ. շուտ անցնող, լմնցող: (5) Աղօտացուց. մթնցուց: (6) Ողջոյն. բոլոր: (7) Խոյս կուտայ. կը փախչի:

8

ՅԱՌԱՋ ՅԱՌԱՋ

«Յառնջ, յառնջ». եթէ լաւ կը յիշեմ՝ այս վերնագրով եւ մանաւանդ նոր աշխարհին հսկայաքայլ¹ յառաջադիմութեան վրայ՝ սքանչելի զուխ մը կայ Էմէ-Մառնէնի մարց դասխարակոչիւն² այն զլխովին³ սքանչելի գրքին մէջ՝ զոր բաւական ժամանակէ հետէ⁴ ձեռքս չեմ կրցած առնել: Սակայն եթէ չեմ անյլեւս կարդար այն ոսկեղինիկ մատեանն⁵, ականջիս կը հնչէ քաղաքակրթութեան վսեմ⁶ ձայնն անդադար. «Յառնջ, յառնջ.» Ու կը կրկնեմ ես ալ. «Յառնջ, յառնջ:» Ու մինչ գրիչով կը հաստատեմ ցաւօք թէ յառաջադիմութիւնն անքան յամր⁷ կը կատարուի մեր ազգին մէջ, արձագանգն⁸ հարիւրապատկուած ու բիւրապատկուած ինձ կը վերադարձնէ ձայնս. «Յառնջ, յառնջ:» Եւ հոգւոյս մէջ կը զօրանայ յառաջադիմութեան հաւատքն, և տխուր իրականութիւնն⁹ աչքէս տակաւ⁹ կը հեռանայ:

(1) Հսկայաքայլ. խիստ մեծ քայլ: (2) Գլխովին. բոլորովին: (3) Հեռէ. ի վեր: (4) Մատեան. գիրք: (5) Վսեմ. վերջին աստիճան գեղեցիկին վսեմ կ'ըսուի: (6) Յառն. ծանր: (7) Արձագանգ. երբ անտառի մը բաղնիքի մը մէջ կամ խորունկ տեղ մը պոռանք եւ մեր ձայնը կրկնուելով ետ դառնայ՝ կ'ըսուի արձագանգ: (8) Իրականութիւն. բուն, իրականէ եղած բանը: (9) Տա-

Բարեբաստիկ՝ այդ ժամերուն մէջ կը զրեմ հատուածներ՝ որք իրենց վրայ կը կրեն. « Բերկրառիթ՝ երեւոյթներ⁵ » եւ այս տեսակ գեղածիծաղ⁴ տիտղոսներ⁵: Այդ քաղցրիկ պատրանաց⁶ ժամերուն մէջ ինձ կ'երևի ազգս՝ որ մեծաքայլ կը յառաջադիմէ քաղաքակրթութեան ուղւոյն⁷ մէջ. և Մարց դասխարակոտքեան պատուական հեղինակին⁸ հետ կը գոչեմ. Յառանջ, յառանջ:

Ե. ՏԷՄԻՐԵՒԱՅԱՇԵԱՆ

9

ԾԻԾԱՂՆ ԵՒ ԿԱՊԻԿՆ

Ծիծաղ. — Կրնաս քիչ մը քովս գալ պարոն կապիկ, քեզի հետ քիչ մը խօսիլ կուզեմ:

Կապիկ. — Կընդունիմ ձեր հրաւերն:

Ծիծաղ. — Հրամմէ՛:

Կապիկ. — Շնորհակալ եմ:

Ծիծաղ. — Ի՞նչ գործով կզբաղիս:

Կապիկ. — Բաւական ժամանակէ ի վեր գործ մը չունիմ, պարսպ կը պտըտիմ:

կաւ. քիչ քիչ: (1) Բարեբաստիկ. գոհ, երջանիկ: (2) Բերկրառիթ. ուրախութիւն պատճառով: (3) Երեւոյթ. տեսնուած բան, բնութեան ցուցբցած հրաշք: (4) Գեղածիծաղ. գեղեցիկութեամբ խնդացող: (5) Տիտղոս. պատուանուն, վերնագիր: (6) Պատրանաց. խաբէութեան: (7) Ուղւոյն. ճամբուն: (8) Հեղինակ. գիրք շինող, բան մը հնարող:

Ծիծաղ. — Կը փափաքիս ծառայութեան մտնել իմ քով:

Կապիկ. — Բոլոր սրտովս:

Ծիծաղ. — Ես ալ կ'ընդունիմ քեզի, միայն թէ նախապէս՝ երաշխաւոր մը ցոյց տալու ես, որ վստահացնէ զիս՝ թէ հաւատարմութեամբ² պիտի ծառայես ինձ:

Կապիկ. — Կը կասկածիս հաւատարմութեանս վրայ:

Ծիծաղ. — Ի՞նչ գիտնամ... շատ կը նմանիս մարդու, նոյն իսկ ըսողներ եղած են՝ թէ մարդը հայրդ է, թէ... .

Կապիկ. — Նախատե՛լ՝ կուզէք զիս:

Ծիծաղ. — Թէ մարդն քեզմէ ծնած է՝:

Կապիկ. — Այդ անպատուութիւնն չեմ ընդունիր բնաւ երբեք:

Ծիծաղ. — Գոհ եմ այս յայտարարութենէդ, տուր ձեռքդ թօթուեմ: Ըսէ ինձ հիմայ՝ թէ քնչ կուզայ ձեռքէդ:

Կապիկ. — Լամարթինի հետեւողութեամբ աղուոր ոտանաւորներ կը զրեմ. Պրոտորոմոս վարպետի նմանողութեամբ պատուական կամոնապուր կ'եփեմ:

(1) Նախապէս. էն առաջ: (2) Հաւատարմութեամբ. Տճ. խաղէշութիւն չընելով: (3) Նախատե՛լ. պատուոյ դաշէլ: (4) Հոս՝ ըսողներ եղած են խօսքը զօրութեամբ կիրառելու: (5) Հիմայ. աւելի աղէկ է գրել հիմա:

Մաքս Միլլերն¹ առջեւս ունենալով՝ զրաբառի և աշխարհաբառի խնդիր կը լուծեմ, գերձակի մը նմանելով՝ պատուած թիկնոցներ² կը կարկըտեմ, Պօսիւէի³ օգնութեամբ դամբանականներ կը խօսիմ, Պրոտորոմոսի շնորհիւ համեղ ապուխտ կը պատրաստեմ, վերջապէս ամեն բան ձեռքէս կուզայ, փորձի համար հրամայեցէք բան մը և պատրաստեմ:

Ծիծաղ. — Ի՞նչ հրամայեմ:

Կապիկ. — Ի՞նչ որ կուզէք, օրինակի համար՝ ուտանաւոր մը կամ պիֆքիկ մը . . . :

Ծիծաղ. — Չէ:

Կապիկ. — Դամբանական մը⁴ կամ զոյգ մը զուպայ . . . ըսէք վերջապէս բան մը . . . ապուխտ⁵ կամ աստղագիտութիւն կամ զոյգ մը կօշիկ:

Ծիծաղ. — Եթէ ժամանակ ունենաս՝ բաննալոն մը կտրէ, դասատումը կայ՝ անոր կուտանք, և զոյգ մը կօշիկ Սկոտոսի խմբագրին⁶ համար պատրաստէ:

(1) Մաքս Միլլեր. երեւելի լեզուաբան Գերմանացի մ'է: (2) Թիկնոց՝ սաֆօ: (3) Պօսիւէ. Գաղղիացեաց ամենէն հռչակաւոր քարոզիչ դամբանախօսն էր 18^{րդ} դարուն. ասոր հրացայտ լեզուին համար՝ իրեն մականունն դրած են Գաղղիացիք՝ «Մօյի Արծիւ»: (4) Դամբանական. մեռելի վրայ խօսուած ճառ: (5) Ապուխտ. Տճ. բաստմայ. ապուխտ՝ Պարսկերէն է: (6) Խմբագիր. լրագիր կամ գիրք գրող:

Կապիկ. — Շատ լաւ, քանի մ'օրէն կ'առնէք: Քիչ մը դրական փիլիսոփայութիւն կամ յոռադէպ ջրով բրինձի ապուր չէք ուզեր:

Ծիծաղ. — Թող մնայ այժմ¹:

Գ. Յ. Պարոնեան

10

Ի ՄԱՆ ՅԱԿՈԲԱՅ ԶԱՄՁԵԱՆ

Եկու քընար աղէկըտուր² թելերով,
Զուարթ պըճնած³ երբեմն անոյշ վարդերով,
Ո՛հ, այն փունջեր թափթփեցան իմ չորս դին,
Զի սիրելին իմ գոցուեցաւ ի շիրիմ⁴:
Եկու կապեմ ճակտեղ նոճեայ մի պսակ,
Սեւ տխրութեանց ոգիք զարնեն քու նուագ⁵,
Քու մըրմընջիդ հետ խառնուած զեփիւռիկ⁶

(1) Այս հանճարեղ այլաբանութեամբ հեղինակը կը ծաղրէ այն մուրացկան եւ անկարօղ գրագէտներ՝ որոնք ասդիէն անդիէն գրուածներ կը գողնան եւ իբր իրենցը կը ծախեն: Շատ անգամ ալ գողցածնին չեն կրնար պարտըկել եւ խաղք կըլլան: (2) Աղէկսուր. թելերը փրթած: (3) Պճնած. զարդարուած: (4) Շիրիմ. գերեզման: (5) Նուագ. եղանակ, երգ: (6) Զեփիւռ. բարակ, անոյշ հով: իկ մաքնիկը կը գործածուի բանի մը զօրութիւնը կամ չափը նուագեցնելու համար այսպէս. մանուկ՝ մանկիկ. քոյր՝ քուրիկ. տուն՝ տնիկ կամ տնակ եւն:

Թող փրչէ ցուրտ հոն ուր հանգչի Յակոբիկ:
Ազնիւ հոգի ու սիրեցեալ ամենէն,
Ի՞նչպէս շուտով երար կենաց պարտիզէն,
Ու հասակիդ ծաղիկներով զարդարուած
Մյուսկէս կանուխ իշեր ի հող տխրամած:
Ամբողջ գարուն մի չի տեսած այս կեանքին,
Մթին գաղտնիք շիրմին ըզբեզ պատեցին.
Քոյդ մտերմաց որոց էիր քաղցրիկ սէր՝
Տես ինչ աւանդ՝ թողուցիր՝ սեւ կսկիծներ:
Գերեզմանին դռնէն մըտար դու երկինք,
Ուր անթարշամ՝ կենաց բազմիս ի հարկինք,
Հոգիդ սըլացաւ՝ մաքուր մարմնէդ առ Աստուած,
Ինչպէս անոյշ հոտ մը ծաղկէն բաժնուած.
Փափուկ զըրկէն հէզ՝ բուրբուրուդ սըզաւոր՝
Թըռեար ի ծոց վաղամեռիկ՝ հօր և մօր,
Բայց մինչ քեզմով խընտան հայրիկ ու մայրիկ,
Ո՛հ, ինչ կ'ընեն եղբարք ու քորք նազելիք:
Երիցս՝ որք՝ նստած դարձեալ ի սեւեր,
Այլ ո՞վ սրբէ անոնց աչքին արցունքներ,
Սիրաբողբոջ՝ տունկեր դեռ նոր ծաղկած դուք,
Այս քանի հեղ զարնէ վրանիդ մահուան շուք.
Դու որ անոնց էիր եղբայր մի սիրուն,

(1) Տխրամած. տխրութեամբ պատած: (2) Աւանդ. Տճ. հմաներ: (3) Անքարշամ. չթողուող: (4) Հարկինք. ուրախութիւն: (5) Սրացաւ. թռաւ: (6) Հեզ. կամ հեֆ. խեղճ: (7) Վաղամեռիկ. ժամանակէն առաջ մեռած: (8) Երիցս. երեք անգամ: (9) Սիրա-

Յիշէ կրկին՝ ունիս այժմիկ գողտր անուն,
Այդ սրտակէզ՝ հարազատացդ անբաժան,
Հոլածնիկ՝ եղբայր՝ հրեշտակ մի պահպան:
Ելլէ՞ լուսնակ զերեզմանաց այցելու,
Քօզ մի դէմքին ձըգած ճերմակ ամպերու,
Մռն կամարին վրայ տոգոյն՝ թափառկոտ՝
Տես զայ շիրմիդ զերդ՝ տըխուր կոյս ամչկոտ.
Մինչ զովագին՝ փրչէ հովիկ անուշակ՝
Ու չորս կողմէն բուրեն յասմիկ մանուշակ՝
Ո՛հ, մօտ եկուր յայնժամ առ սիրտս ցաւած,
Հեզիկ՝ թեւով հսկէ ի քուն սիրելեաց:
Ծաղկէ նաեւ հոն միշտ շուշան ըսպիտակ,
Անմեղուծեան սրտիդ անբիծ՝ նըշանակ,
Վարդըն կարմրիկ ծաղկէ հոն սուր փուշերով՝
Յայտնել ինչպէս քու կեանքդ էր լի խոցերով՝
Խանդաղակաթ տեսեր զմահ ծընողաց՝
Դառն՝ հարուածով մահուան և դու զարնուած՝
Մնաս բարով ըսիր կեանացդ արևուն՝
Եւ մանկութեան ծիծաղադէմ՝ օրերուն:

Մ. ՊԵՏԻԿՅԱՆԻ

քողարջ. սիրով ծլած: (1) Կրկին. երկու: (2) Մրսակեզ. սիրտը այրած: (3) Հոլաքեիկ. բաց թեւեր. (4) Ելլէ. լաւ է ըսել է՝ ելնէ: (5) Տօգոյն. գոյնը նետած: (6) Թափառկոտ. ասդին անդին մտնող պտըտող: (7) Զերդ. պէս: (8) Զովագին. շատ զովու-թիւն ունեցող: (9) Հեզիկ. թեթեւ, բարակ: (10) Անբիծ, մաքուր: (11) Խոցերով. վէրքերով: (12) Դառն. աստիկ ցաւալի: (13) Ծիծաղադէմ. խնդուն դէմք

ՔԱՋՈՐԴԻ

Ապառաժուտ լեռան մը կող
Յեցեալ¹ ի քար գերեզմանի՝
Աչք մերթ յերկինս և մերթ ի հող՝
Խարտիշագեղ² կայր պատանի.
Ո՛վ դու որդիդ լերանց հովտաց,
Ի՞նչու այդպէս սիրտդ է ցաւած:

Կուզես որ մեծ փոթորկեալ ծով
Մատուցանէ քեզ մըխիթար
Կոհակաշարժ³ իւր լարերով
Երգեալ ի շունչ մըրկավար⁴,
Ո՛վ դու որդիդ լերանց հովտաց
Ի՞նչու այդպէս սիրտդ է ցաւած:

Կուզես որ քեզ անեղաշուք⁵
Խնդայ կամարն աստեղց անմիւ,
Եւ բնութիւն պայծառ զարդուք
Ժըպտի⁶ ծաղկամբ և գեփիւռիւ,
Ո՛վ դու որդիդ լերանց հովտաց՝
Ի՞նչու այդպէս սիրտդ է ցաւած:

(1) Յեցեալ. Կըթնած: (2) Խարտիշագեղ. չէկ մազերով
գեղեցիկ: (3) Կոհակաշարժ. ալիքներէ շարժուած:
(4) Մըրկավար. փոթորիկներէ քշուած. (5) Անեղա-
շուք. ահաւոր չքեղութիւն ունեցող: (6) Ժպտի.

Կամ փափկագոյն¹ այլ սփռիանք²
Միթէ կուզես մօր քաղցուենի³
Եւ սիրուհւոյ⁴ անոյշ զգուանք⁵
Որ բու կսկիծդ փարատի.
Դեռ քնչ կուզես, ո՞հ, մի ծածկեր.
— Կուզեմ. :⁶

Մ. ՊԵՏԻԿՐԱՇԵԱՆ

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՈՒԹ

Յայգահանդէս⁷ մի էր փայլուն և մեծազորոյ⁸:
Լուսով համակ⁹ ողողուն¹⁰ էին սրահք. ծաղիկք ամե-

լանդայ: (1) Փափկագոյն. շատ փափուկ, անուշ.
գոյն մասնիկը ածականներու վրայ դրուելով՝ ա-
նոնց խմաստին աւստրութիւն, առաւելորդիւն կու-
տայ. այսպէս՝ չար. չարագոյն, աւելի չար. մեծ.
մեծագոյն. աւելի մեծ: (2) Սփռիանք. միջիջարու-
թիւն: (3) Քաղցուենի. քաղցր, անոյշ: (4) Սիրուհւոյ.
սիրելի քրոջ: (5) Գոհակաշարժ. շոյելը, սիրելը: (6) Մ.
Պէշիկթաշլեանի ՔԱՋՈՐԴԻ մակագրով բանաս-
տեղծական գրուածները՝ Անգլիացի Հեղինակաց՝
մասնաւորապէս Պայրընի Հետեւողութեամբ շա-
րագրուած են: (7) Յայգահանդէս գլխերուան հան-
դէս, առառե: (8) Մեծազորոյ. մեծ ազմուկ ու-
նեցող: (9) Համակ. բոլորովին. (10) Ողողուն.

նուրեր¹ և պսակք: Խնջոյից² տանարին³ մէջ փըր-
փրաղէզ⁴ բաժակք⁵ ման⁶ կուգային ձեռնէ ի ձեռն,
արբեցումեան⁷ հեշտալից⁸ շողին՝ երազներով բեղ-
նաւոր⁹ պատել էր ամեն զլուսներ: Ամեն շըր-
թան վերայ մի երգ կը սաւառնէր¹⁰ և ամեն աչք կը
փայլատակէր¹¹ բերկումեամբ¹² հրաւառ¹³: Կոչնակա-
նաց¹⁴ ամբոխն¹⁵ ողողեց սրահներն. պարոններ էին
պերճափայլ¹⁶, ոլորուն պեխերով, անուշահոտ մա-
զերով և խրոխտ¹⁷ ճակատով. և տիկիներ իւր-
եանց թեւակից¹⁸ լուսեղէն էակներ շղարշեայ¹⁹ —
գրեթէ օգային — շրջազգեստներով որոց տառնը²⁰
ընդ քարշ²¹ գնային Թաւշապատ²² տախտակամածին²³

հեղեղէ կոխուած: (1) Ամենուրեք. ամէն տեղ:
(2) Խնջոյից. ՏՃ. գիւմէք. (3) Տանար. տուն:
(4) Փրփրաղէզ, զիգուած փրփուրով: (5) Բա-
ժակք. դաւաթներ: (6) Ման կուգային կը պտը-
տէին: (7) Արբեցոյրեան, դինովութեան: (8) Հեշ-
տալից. ուրախութիւն տուող: (9) Բեղնաւոր. ա-
ռատ պտուղ տուող: (10) Կը սաւառնէր. կը թըռ-
չէր: (11) Կը փայլատակէր. կայծակի նման լոյս կը
ցայտէր: (12) Բերկոյրեամբ. ուրախութեամբ: (13)
Հրաւառ. կրակի պէս վառած: (14) Կոչնականաց,
հրաւիրուածներու: (15) Ամբոխ. բազմութիւն: (16)
Պերճափայլ. խիստ փայլուն: (17) Խրոխտ հպարտ:
(18) Թեւակից. թեւը մտած: (19) Շղարշեայ. թիւէ:
(20) Տառնը. պոչեր: (21) Ընդ քարշ. քսուելով: (22)
Թաւշապատ. թաւիչ պատած, տճ. գաւթիքի: (23)

վերայ իբրու գէսը¹ վարսամից² ընդ երկինս, և ծա-
ղիկներ ունէին իւրեանց մերկ լանջաց վերայ, և
աղամանդներ³ իւրեանց զլիտոյն ու մատանց, կար-
ծեա տիւն⁴ են լուսայորդ⁵ բիւր արեգակամբ զար-
դարուն: Անա երաժշտութիւնն, խօլ⁶, կը բարձրա-
ցնէ իւր ձայնն պղնձեայ. դաշնակաձայն⁷ ալիքնե-
րով կը ծփայ մոնոլորտն⁸ սրահից. վառն բոցա-
վառ, իբրեւ արուեստական⁹ հրոյ մի անիւ¹⁰, կը
դարձնէ արագ¹¹ երջանիկ զուգապարից¹² շրջանակն¹³
կը դառնան իբրու սիրոյ և երջանկութեան յոր-
ձանքի¹⁴ մէջ տարուած, ինչպէս կըսէ Տիւմա¹⁵, մի
աստուածային երազի մէջ հեշտօրօր¹⁶. . . : Զմեռ է
և գիշեր. բայց այդ սրահից մէջ, որք հագար եւ մի
գիշերներու¹⁷ մի տեսիլն¹⁸ կ'ընծայեն, վառարանի

Տախտակամած. տճ. տէօչմէ: (1) Գիւմ. մազեր:
(2) Վարսամից. գիսաւոր աստղերու: (3) Աղամանդ-
ներ. ՏՃ. եղնասներ: (4) Տիւ. ցորեկ: (5) Լուսա-
յորդ. շատ լոյս ունեցող, կամ լուսէ ողողուած:
(6) Խօլ. յիմար: (7) Դաշնակաձայն. անոյշ ձայն:
(8) Մոնոլորտ. (երկիրս պատող) օդ: (9) Արուես-
տական. շինծու: (10) Անիւ. ՏՃ. թեփերալ: (11)
Արագ. շուտով: (12) Զուգապարից. զոյգ, մէկտեղ
պարողներու: (13) Շրջանակ. ՏՃ. չեւպեր: (14)
Յորձանքի. ՏՃ. ախրնքրի: (15) Տիւմա. Գաղղլաց-
ւոց ամենէն երեւելի վիպասան: (16) Հեշտօրօր. ա-
նոյշ օրօրուած: (17) Հագար եւ մի գիշերներ. Արա-
բական ճարտարահիւս վէպ մ'է, որուն չափազանց
հաւնած էր Մեծն Նաբօլէոն: (18) Տեսիլ. պատ-

ճարճատուն բոցն կը ծաղրէ խստաշունչ՝ եղանակն,
և ջահից լոյսն մի տիւ կը յօրինէ՝ մեծապայծառ:
Հուսկ ուրեմն՝ արշալոյսն կը բանայ աչերն և կը
նայի հորիզոնէն՝ կը տժգունին՝ ջահք, հեշտութենէ
յոգնած՝ կը բաժնուին հրաւիրեալք, և փողոցին
մէջ ձի, կառք, դեսպակ՝ կը յուզին՝ կը փոթորկին
թռուցանելոյ համար զնոսա Մորփէի՝ բազկաց մէջ
ի պահուն՝ յորում կը հնչէ ժամն աշխատութեան:

Բ.

Ապարանին մարմարեայ սեմոց վերայ մի մարդ
կայր կծկեալ՝ կամ մանաւանդ մի մարդկային կեր-
պարան: Մի աղքատ էր այն՝ նոթութենէն և ցըր-
տէն թմրած՝ բան ի բուն, բարձ առած զխոյն բարն
սառուցիկ՝, և վերմակ՝ ձիւնն որ ծածկած էր զայն
կիսով, և փայտացեալ ձեռնն դեռ կարկառեալ¹⁰ էր
ի մոյր¹¹ և ոչ որ նշմարեց զնա:

Թշուառութիւնն էր այն Լիութեան¹² և Երա-

(1) Խստաշունչ. սաստիկ ցուրտ: (2) Կը յօրինէ. կը
շինէ: (3) Հուսկ ուրեմն. էն վերջ: (4) Հորիզոնէն.
երբ նայինք հեռուն՝ այն տեղ՝ ուր երկինքը եր-
կիրին փակած կերեւի, կ'ըսուի հորիզոն: (5) Կը
տժգունին. գոյներնին կը նեւտեն: (6) Դեսպակ. Տճ.
քախքալան: (7) Կը յուզին. տակն ու վրայ կ'ըլ-
լան: (8) Մորփէի. քնոյ աստուած՝ ըստ դիցաբա-
նութեան: (9) Սառուցիկ. շատ պաղ: (10) Կարկառ-
եալ. երկնցուցած: (11) Ի մոյր. մուրալու: (12) Լի-

նութեան, որան առջեւ սովամահ՝ և ցրտասա-
ռոյց, Թշուառութիւն, հակակողմն՝ միտալին, մարդ-
կային ընկերութեան մի ուրիշ երեսն, զիշերն՝ օ-
րուան, ողբերգութիւնն՝ կատակերգութեան քով,
անդունդն՝ մոին՝ ծաղկազարդ գետին տակ, դրախ-
տին տակ դժոխքն: Թշուառութիւնն ներկայացաւ
ինձ իւր ամեն երեւոյթներուն տակ, և մտածեցի
թէ՛ որչափ մութ կայ այն լուսոյն ետեւ՝ ուր կը
ժպտին ու կը խայտան՝ առանձնաշնորհեալ՝ ոգի-
ներ, թէ՛ այդ ծիծաղք ինչ արտասուաց ծովու վե-
րայ կը թռչտին, թէ՛ այդ շղարշք և ծիրանիք ինչ
մերկութեանց հետ կը հակապատկերին՝ եւ թէ՛ այդ
կեանքն առոյգ՝ ինչ մահեր կը ծածկէ՝ . . . :

Ա. Ե. Պէրպէրեան

ռքեան. առատութեան: (1) Երանութեան. եր-
ջանկութեան: (2) Սովամահ. անօթութենէ մե-
ռած: (3) Հակակողմն. հակառակ կողմ: (4) Կը խայ-
տան. կուրախանան: (5) Առանձնաշնորհեալ. որ
միայն կրնայ բան մը ունենալ, բարիք մը վայելել
եւլն: (6) Կը հակապատկերին. հակառակ պատկեր
կը ցուցնեն: (7) Առոյգ. զօրաւոր: (8) Դարուս ա-
հագին երջանկութիւնը եւ ահագին չուառութիւնը
քով քովի՝ ասկէ աւելի ճշգրիտ երանգօք, սրաթուիչ
երեւակայութեամբ, ճոխ բացատրութեամբ ան-
հնարին էր նկարագրել: Ա. յս եւ ասոր նման բարձր
չարադրութեան վերաբերող հաստուածներ դիտամբ
տեղ տեղ դրինք հաւաքածոյիս մէջ, գիտնալով որ
հասակաւ որ ուսանողները՝ որք ընդհանրապէս խիստ

ՀԵԾԵԾԱՆՔ

Ի ՇԻՐԻՄ ՎԱՐԴԱՆ ԼՈՒԹՅԱՆԻ

Ո՛հ, երկնքի ժապաւէններ¹,
Ճառագայթներ՝ միացուցած
էին սրտերը մեր միմեանց՝
Մեր սրտերը սիրանըւէր²:
Նոքա միմեանց համար քանի
էին անհուն³ բաց մատեաններ⁴,
Հոն ամեն բառ խորք մը⁵ ունէր
Իր ներքեւը սիրոյ՝ ցաւի :
Ո՛հ, կը յիշես Չամլըճայի⁶
Սարը նստած՝ լուռ մըխայինք⁷,
Ուր շուք տային մեզի նոճիք՝
Սեւ հովանոցք վըշտահարի :
Ըստամպօլի կապոյտ գօտւոյն՝
Վոսփորի ծուփը⁸ դիտէինք ,

շատ կը գտնուին միջին կարգաց մէջ՝ զանոնք մեծ
հաճութեամբ կը կարդան, եւ անոնցմէ կրնան օգուտ
քաղել: (1) Ժապաւեան. fonskey: (2) Սիրանուէր. սիրոյ
նուիրուած: (3) Անհուն. չափ, սահման չունեցող:
(4) Մասեան. գիրք: (5) Խորք. գաղտնիք: (6) Չամ-
լըճա. Իւսկիւտարի լեռն է՝ որ իւր սքանչելի դիր-
քովը, տեսարանովը խիստ անուանի է: (7) Մխա-
քովը, տեսարանովը խիստ անուանի է: (8) Մխա-
քովը. մուխ հանել, այրիլ, մրկիլ: (8) Ծուփ. ա-

Ուսկից և մերժ գ'անամպ երկինք ,
Ո՛ւ ախորժներ¹ լուռ մեր հոգւոյն :
Այն հիւսկէնները² երկնքին՝
Այն ամպերը ձիւնաժորմի³:
Մինչ երեկոյ , ո՛հ, միառ մի
Մեր նայուածքը զըրաւէին⁴:
Չէինք խօսիր, խօսքն մեր հոգւոց
Անհունուծիւնը կը պղծէր⁵,
Մենք զերթ երկու տոգոյն⁶ բոցեր
Իրարու մէջ կ'այրէինք սոսկ :
Մեր հոգիքը նոճիներու
Թուխ թիմեռներ էին տրտում ,
Սեւ ծըծէինք՝ սուգ անհատնում ,
Նայէինք միշտ երկրէս հեռու :
Անյուսումիւն , գերեզմանի
Այդ սեւ կաթը⁷ շատ ըմպեցինք ,
Քեզ արբեցուց այդ ըմպելիք ,
Եղար երկնից տոգոյն որդի :
Քու դալուկըդ⁸ զիս ցաւցուց շատ ,
Եւ նայուածքըդ վերջին նըւաղ⁹,
Զոր ուղղեցիր ինձի , աւանդ ,

ւիք, ծիծաբան: (1) Ախորժներ. հաճոյքներ, փա-
փաքներ: (2) Հիւսկէններ. բանուածներ, քանքիւ-
ններ: (3) Ձիւնաթորմի. ձիւնի գոյն: (4) Գրաւեին.
իրենց կը քաշէին: (5) Պղծեին. կ'աղտոտէին: (6)
Տոգոյն. գոյնը նետած, դեղնած: (7) Սեւ կաթ.
այս ձեւը խորթ է, սեւ կաթ չ'ըսուիր: (8) Դալուկ.
դեղնութիւն, մարած գոյն: (9) Նուաղ. հատած ,

Բեւեռացուց՝ յիս յիշատակդ :
 Երջանիկ ես հոտ՝ Թէ Թշուառ ,
 Զուարթնոց՝ Թեւով լուր մ'ինձ ղրկէ ,
 Ա՛հ, այս աշխարհս միշտ տաղտուկ է՝ . . . :
 Յաւերու մեծ մայր մ'է աշխարհ :
 Ո՛հ, եթէ հոտ ծառի մը շուք
 Կայ և նորա բով մէկ վըտակ՝ ,
 Եթէ կայ հող սէր անապակ՝ ,
 Կան ազատ օդ, ազատութիւնք,
 Ո՛հ, կը Թօթվեմ ես այս աղտոտ
 Զորձը՝ հոգւոյս՝ կեանքս՝ մինչ իսկ այսօր ,
 Հող կը հագնիմ, հող սրգաւոր . . .
 — Ա՛հ, ուզածներս, Վարդան, Կան հող՝ :

Պետրոս Դուրեան

մարած : (1) Բեւեռացուց. բեւեռի պէս դամեց :
 (2) Զուարթնոց. հրեշտակներու : (3) Տաղտուկ. ձանձ-
 րութիւն : (4) Վտակ. աղբիւր : (5) Անապակ. մէջը
 բան չխառնուած : (6) Զորձը. հագուստ : (7) Այս
 հատուածը մին է այն մեկամաղձոտ բանաստեղ-
 ծութեան գլուխ գործոցներէն՝ զորս գրեց քսան
 եւ մի ամեայ հասակին մէջ ի հող մտնող հեղի-
 նակն :

ՃԼՊՈՒՌՆ ԵՒ ՄՐՁԻՒՆ

Յատքըտան ու շատգըրուց ճըպուռը
 Ճըռճըռալով անցուց բոլոր ամառը ,
 Այնպէս որ ինքն ալ գրեթէ չիմացաւ ,
 Թէ ճըմեռը յանկարծ ինչպէս վըրայ հասաւ .
 Դեղնեցան ու Թօշնեցան՝ դալարագեղ դաշտերը ,
 Ո՞ւր մնացին ամառուան տաք ու պայծառ օրերը ,
 Երբ ամէն մէկ տերեւի ներքեւիկ
 Պատրաստ էր մեր ճըպուռին հացն ու բարձիկ .
 Վաղուց անցան զընացին այն բաները ,
 Յուրտը կոխեց, սովն երեւցուց ճանկերը ,
 Սըստընեցաւ՝ ճըպուռը՝ ձայն չէր հաներ .
 Քաղցած փորով ո՞վ կերգէ՝ որ նա երգէր .
 Խեղճը նեղն ինկած, հոգին բերանը ,
 Սողալով՝ զընաց մըրջիւնին տունը .
 « Սանամար, ըսաւ , սիրուն ղըրացիս ,
 Զեռքէ մի Թողուր զիս նեղ ատենիս .
 Ճար մը ճարակ մը, քաղցած կը մեռնիմ ,
 Մինչեւ որ զարնան օրերուն հասնիմ ,
 Քըջըճիկ ապրուստ տաքուք տեղ մը տուր : »
 — « Կընքամար բուրիկ , կարմընամ ատոր ,
 Ըսաւ Մըրջիւնիկն, ինչ է պատճառը ,

(1) Թօշնեցան. թոռմեցան, լիկեցան : (2) Սստընե-
 ցաւ. ձայնը իրեն քաշեց : (3) Սողալով. գետնի վը-

Ի՞նչ ըրիր հապա բոլոր ամառը ։

— « Ախ հոգիս, ըսաւ, ատեն ունէի .

Ես բոլոր օրը խաղ կանչելու հետ էի .

Պարտէզները, այգիները անդադար քեզ կընէի .

Այնպէս որ մինչեւ հիմայդեռ զըլուխըս կը պըտըտի ։ »

— Եւ, ուրեմն դուն . . . — Ես ամառն ի բուն¹

Խաղեր կանչեցի մէկ մէկէ սիրուն ։ »

— « Խաղ կանչեցիր հա, ատ ալ զէշ բան չէ ,

Ուրեմն այժմ ալ պարէ ու ցատքէ »² :

Քնիով

Թարգ. Գ. Ն. Այվազեան

15

Ձ Ե Փ Ի Ի Ռ Ք

Մերթ, յորժամ այգ՝ լուսոյ աղջիկ³,

բայ քսուելով : (1) Ամառն ի բուն . բոլոր ամառը : (2) Ճըպուռին պէս կ'ըլլան այն շատախօս տղաք՝ որոնք ժամանակին չեն աշխատիր : (3) Այգ լուսոյ աղջիկ . Հոմերոս ալ ըսած է . Այգածին մինչ առաւօտ : Բանաստեղծական գեղեցիկ ասացուած մ'է յաճախ գործածուած . ասոր ծնունդ տուողն է դիցաբանական սա գիտելիքը . « Արշալոյս դիցուն հին ամէն առտու կ'ելնէր եւ իր վարդէ մատներով երկնից դռները կը բանար արեւու կառքին առջեւ » :

Նորազարթոյց, դուրս գայ մահճէն²,

Վարդ ոտներով՝ ոսկերքիկ³

Բլրոց ի ծագ՝ նազելանեմ⁵,

Զերդ կուսական նորա բարձէն

Թռած անջոց՝ հոյլ⁷ փափկաթեւ ,

Պար յօրինել իւր առջեւէն

Յաւետաւոր ի քայլ թեթեւ .

Մերթ ծառոց զիրկն երթալ օրրիլ,

Իբր մօրն ի ծոց մանկիկ զուարթուն⁸,

Եւ սաղարթուց՝ բիւր լեզուներ՝

Շարժել ի մեղմ յերգ թրթռուն¹⁰,

Է զի¹¹, որպէս կուսին ճակատ

Գգուէ մի խոհա սիրազրգիւ ,

Շոյել առուին ըզկուրծն արծաթ

Որ մայրեաց¹³ մէջ հեւայ ի նիրհ¹⁴.

Է զի, այերց¹⁵ Երոս¹⁶ կայտառ¹⁷,

(1) Նորազարթոյց . նոր արթնցած : (2) Մահճեն . անկողնէն : (3) Ոսկերքիկ . ոսկիէ բիւր ունեցող : (4) Ծագ . ծայր : (5) Նազելանեմ . նազելով, կոտորտուելով քալող : (6) Անջոց . երազներու : (7) Հոյլ . բաղմուտիւն : (8) Զուարթուն . հրեշտակ : (9) Սաղարթուց . տերեւներու : (10) Թրթռուն . փափուկ, թրթռացող : (11) Է զի . երբեմն : (12) Խոհ . մտածմունք . կ'ըսուի նաեւ խոյ : (13) Մայրեաց . անտառներու , բարձր ծառերու : (14) Նիրհ , քուն : (15) Այերց . օգերու . յունարէն՝ այեր : (16) Երոս կամ Կոպիսոն . սիրոյ աստուած (ըստ դիցաբանութեան) : (17) Կայտառ . ուժով, զուարթ :

Ծաղկէ ծաղիկ թռչել տարփող¹,
 Զամօծագեղ² վարդին հրավառ
 Այտն³ համբուրել, ծծել ըզցող,
 Ըզփափկամէջ գրկել շուշան,
 Գիշերագուարն յամակին⁴ ի ծոց
 Թալանալ⁵ հեշտ⁶, և երբ վայրկեան
 Փոխի՝ փոխել զգուանք⁷ և բոց⁸,
 Ապա ծաղկանց ի բիւր համբոյր
 Խնկեալ⁹ համակ՝ անուշահոտ
 Բախել զթեւս¹⁰ և համասփիւռ¹¹
 Խայտալ¹², ցանել բուրմունս¹³ ընդ օդ.
 Եւ կամ իբրեւ ոգի սփոփիչ,
 Դալ փայփայել ի շունչ ձեր զով
 Ըզհուր ճակատն՝ և ցողալից
 Աչերն սրբել զընթոտ ձեռքով.
 Կամ թէ Նոճեաց մէջ սեւաստուեր
 Պահ մ'առնուլ կանգ՝ և տապանաց¹⁴

(1) Տարփող. սիրող, սիրով լցուած: Տարփող՝ տարփողել կը նշանակէ նաեւ փող հնչեցընել, ձայնը հեռուն լսելի ընել, երգել: (2) Ամօթագեղ. ամէկոտ գեղեցկութիւն ունեցող: (3) Այտն. երես: (4) Յամակի. ճճ. ետէսի: (5) Թալանալ. մարմըրիլ: (6) Հեշտ. հեշտութեամբ, սիրով լցուած, հանգիստ: (7) Գրգռանք, շոյելը, սիրելը: (8) Բոց. սէր: (9) Խնկեալ. անուշահոտ: (10) Բախել, զրելս. թեւերը իրար զարնել, թօթուել, թռչիլ: (11) Համասփիւռ. ամէն կողմ: Այս բառի համ մասը պարսկերէն է եւ կը նշանակէ անկն: (12) Խայտալ. ուրախանալ: (13) Բուրմունս. անուշ հոտեր: (14) Տապանաց. գերեզմաններու:

Վերայ տըխուր երգ մ'յօրինել
 Իբրու հրեշտակ սրգոյ ի լաց,
 Կայտուել,¹ պարել, երգել, սիրել,
 Զեփիւռք, զարնան մանկունք զուարթ,
 Ահն ձեր կեանք. չը նախանձել
 Ընդ ձեր նըսեհ² իցէ ինչ մարմ:³

Ռ. Յ. ՊԵՐՍԵՐԵԱՆ

16

ԽՕՍԲ ՎՍԵՄ. Գ. ՕՏԵԱՆԻ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԱԾ ԵԱՀԵԱԶԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺ. ՊԱՐԳԵԻԱՐԱՇԵՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

Սրբազան Հայր,¹

Դիպուածը անանկ բերելով որ ազգային վարչութեան միակ ներկայացուցիչ գտնուիմ հոս, պարտք կը համարիմ յանուն ազգին մէկ քանի խօսք ընել:

Զեր սրբազնութիւնը շնորհակալութիւն կը յայտնէր ներկայ գտնուող հանդիսականաց. ես կը զարմանամ թէ ինչպէս շատ աւելի չէ բազմութիւնը: Դպրոցական տօնախմբութիւններն՝ ազգին այսօրուան վիճակին մէջ՝ միակ ճշմարիտ ազգային հան-

(1) Կայսռեղ. ցատկըտել: (2) Նսեհ, բաղդ: (3) Իցէ ինչ մարդ. կարելի՞ բան է: (4) Ներսէս Սրբազան Վարժապետեան, արդի Պատրիարք:

դէսներն են, այն հանդէսներն ազգին ապագային նախատօնակներն են. հոս պէտք է խոնին՝ հազարաւոր ազգայինք, իրենց կեցքէները հնչեցնելու. մանաւանդ այս վարժարանիս՝ որ միակ զիշերօծիկ վարժարան է ազգին մէջ, կղերին² և ժողովրդին կրթութեանը միանգամայն նուիրեալ՝ դասի նստարաններու վրայ միացնելով զանոնք՝ զգացմամբ ու սկզբունքներով միացեալ կ'ընծայէ աշխարհի :

Սրբազան հայր, դուք՝ որ այնքան լաւ կը գործադրէք վարժարանիս բարերար հիմնադրաց կամքը, իրաւունք ունիք պարծենալու, իրաւունք ունիք ազգին շնորհակալութիւններուն : Ազգին մէջ ներսէս մ'ըլլալ փառք է, այլ քանի՜ առաւել փառք է ներսէսներ յարուցանել³ :

Աշակերտք ,

Դուք պիտի ըլլաք այս ներսէսները : Ձեր ընկերակիցներէն մէկ քանին քիչ մը առաջ իրենց խօսած ճառերուն մէջ լոյս կ'աղաղակէին ու ի մեծագործութիւն կը հրաւիրէին զձեզ, մանաւանդ վերջին երկուքը. առաջինը իր հասուն ու խորհրդածեալ լեզուովը, երկրորդը որոտման պէս զուարթ լեզուովը : Ի նոյն կը հրաւիրեմ ես ալ զձեզ. այս դարուս մէջ ճշմարիտ մեծագործութիւնը՝

(1) Խոնին. լեցուին : (2) Կղեր. եկեղեցական. Յունարէն է : (3) Յարուցանել. հանել, առաջ բերել : (4) Մեծագործութիւն. Այս բառը կը գործած-

լոյս ծաւալելն է. լոյս ծաւալեցէք, խաւարն ու թշուառութիւնը մէկտեղ կը հալածին և մարդկութեան վրայ ծանրացող ամեն չարիք լուսով կ'անհետանան. լոյս ծաւալեցէք ամեն տեղ, և մինչև յետին հիւղակը՝ ուր արեւը կը զլանայ իր նշոյլները⁵ : Լոյս ծաւալեցէք, հիւղակը պալատ կ'ըլլայ, և արեւը մարդուն ձեռքը գործիք կըլլայ զիտութեամբ :

Երանի թէ այս հրաւերը՝ զոր կը համարձակիմ ըսել՝ բոլոր հանդիսականք իմ բերնովս կը կարդան ձեզի՝ արձանացած⁴ մնար ձեր սրտին ու մըտքին մէջ :

17

ԵՐԳ Թ ՌԶՆՈՑ

Արտուտիկն դընէր վեղար
Ձերդ արեղայ⁵ աղօթարար :

ուր խիստ երեւելի չէնք շինող արքայից եւ իշխանաց գործերը նշանակելու համար. մեծագործութիւն կըսուին Եգիպտոսի բուրգերը՝ որոց մէկ քանին քսան, երսուն տարիէն լմացած են : Նոյնպէս Բաբելոնի, Նինուէի, Յունաստանի եւ Իտալիոյ անուանի հին շէնքերը : Բայց ընդհանրապէս երեւելի գործ մը, նշանաւոր բարիք մը մեծագործութիւն կ'ըսուին : (1) Ծաւալել. տարածել չորս կողմ : (2) Հիւղակ. պզտիկ տուն, աղքատի խրճիթ : (3) Նշոյլներ. ճառագայթներ : (4) Արձանացած. անխախտ, դամուած : (5) Արեղայ. նոր ձեռնադրուած,

Յանձըն հագէր կարմիր կապայ՝
Եւ ի ներքուստ՝ դեղին աստառ .

Ձագուկն ի բունկին

Ձայնէր քաղցրագին :

Ագռաւն ոտիւք բորէր զգետին

Գոռայր ձայնիւ զվազն իւր դարձին :

Կարդան երգ հաւք՝ քաղցրաձայն

Լընուն զանտառն ամենայն :

Իսկ թըխկատարն՝ ի զազաթուն՝

Ունի վեղար սեւագունեան :

Իսկ լըսեռնիկն իբր խելագար՝

Տայ զվիզն ի շուրջ՝ ինքն անդադար :

Սալամըն զայր իբր զկաքաւ

Պէս պէս պուտիւք՝ զարդարանաւ :

Յոպրպիկն էր զարդարեալ

Գըլուխն ունէր թագ ու կատար՝ :

Բագմավէղ

(Հեղինակն անծանօթ)

առանց աստիճանի պարզ վարդապետ : (1) Կապայ .
վրայի երկար հագուստ . անպակ : (2) Ի ներքուստ .
տակէն : (3) Երգնաւ . երգող թռչուն : (4) Թխկա-
սար . թուխ կատարով : (5) Ի զազաթուն . գլխուն
վրայ : (6) Խելագար . խենդ : (7) Տայ զվիզն ի շուրջ .
ճիւղը կը դարձընէ : (8) Պոսխով . պեմեհներով :
(9) Կասար . Տճ . Իպիկ :

Ք Ն Ա Ր

Ձմեռուան ցուրտ իրիկուն մ'է՝ և Կուսմար ան-
տառէն իր միայնակ խրճիթը կը դառնայ : Կուզէ
տողոցը կտոր մը հաց եփել , բայց ոչ ալիւր ունի՝
և ոչ ցորեննոցը՝ հատ մը ցորեն :

Երկու տղաք դէմը կ'ելլեն՝ . անօթուծենէ երես-
նին գոյն չկայ : — Հայրիկ , մեզի հաց տուր , փո-
րերնիս անօթի է . պզտի կտոր մ'ալ տա՛ս մեզի
բաւական է : — Ո՛վ որդեակը իմ , բան մը չունիմ .
Աստուած մեզի ողորմի :

— Երբոր մայրերնիս այն սեւ ճաղին մէջ դրած
ասկէ տարին ու եկեղեցւոյն քովի ձորը՝ թաղեցին ,
մեզի հաց մը տուիր՝ որ բոլոր արցունքով թրջած
էր . ըսէ մեզի , հայրիկ , այն վերջի հանցն էր որ
մեզի կուտայիր :

— Ո՛հ , որդեակը իմ , այսօր ամենեւին բան մը
չունիմ որ ձեզի տամ : Վաղը Աստուած ողորմած է ,
իրեն օգնութեանն սպասենք : Ո՛հ , թէ որ կարելի
է՝ դուք ալ ինձի պէս սրտերնիդ ամուր բռնեցէք :
Գուցէ վաղը ուտելու բան մը գտնէք : Եւ այս ը-
սելով՝ քնարը պատին վրայ կախուած տեղէն վար
կ'առնու , որ զօրաւոր ձայն մ'ունէր՝ . իսկ տղաքն

(1) Կեղեմ . կեղնեն՝ աւելի լաւ է : (2) Ձոր . Տճ .
սեռի : (3) Այս տողը լաւ շարադրուած չէ . պէտք
էր ըսել , պստիկ վրայ կախուած սեղեմ վար կ'առ-

այլ բերան չեն բանար : Քնարին ձայնը անօթու-
թիւննին մոռցընել կուտայ և կամաց կամաց ե-
րեսնին ուրախութեան խնտում մը՝ կը ծաղի :

Հայրը՝ երեսը մէկդի կը դարցունէ որ արցունքը
չի տեսնան ու սրտին ցաւը չիմանան , և ուրա-
խութեան եղանակ մը զարնելով տղաքը բոլոր ի-
րիկուն կը խաղան , ինչուան հոգնած դադրած
կ'իյնան կը քնանան :

Վշտագնեալ՝ հայրը խեղճ տղոց յարդէ անկող-
նին կը մօտենայ՝ ձեռքերը բացած . — Աստուած
իմ , կը կանչէ , դու որ վշտացելոց հայր ես , ազա-
տէ զիրենք իրենց նեղութիւններէն :

Եւ Աստուած լսեց իրեն աղօթքը . մահը վրայ կը
հասնի՝ ու տղաքը մէյ մ'ալ չեն արթննար :

(Բազմավէպ Թարգմ.)

19

ԱՆՅՈՐԴՔ ԵՒ ՇՈՒՆՔ

Երկու հոգի իրիկուան դէմ
Տեղմը ելեր կ'երթային ,

նու ֆնարը՝ որ զօրաւոր ձայն մ'ունէր : Յարաբերա-
կանը իր մասերովը անմիջապէս ետք դնելու է յա-
րաբերեալէն : (1) Ուրախութեան խնտում , խորթ
է , աւելորդ կրկնութիւն է . պէտք էր ըսել . ուրա-
խութեան նշոյլ : (2) Վշտագնեալ . սաստիկ վշտա-
ցած :

Ու հարկաւոր բանի վերայ

Կը խօսէին մէջերնին :

Մէյմ'ալ յանկարծ՝ հառ՝, ըրաւ

Տան մը դըրանը տակէն .

Խոշոր շուն մը դուրս ցատկեց ,

Վըրայ վազեց հաջեւէն .

Միւսն անդիէն ձայն ձրզեց ,

Ետեւէն մէկն ալ ելաւ ,

Որն ալ փողոցն էր պառկած ,

Իսկոյն՝ տեղէն վեր թըռաւ ,

Վերջապէս մէկ րոպէի՝ մէջ

Այնքան շուն դուրս թափեցան

Մանր ու խոշոր՝ որ շներով

Բոլոր նամբան լըցունեցաւ :

Մարդկանց՝ մէկուն կիրքն ելաւ ,

Դարձաւ դէպ այն շներուն ,

Վար ծըռեցաւ որ առնու

Քար մը նետէ զխունուն :

« Թո՛ղ տուր , եղբայր , բան չունի՞ս՝

Ըսաւ նորա ընկերը ,

Մեղք չէ՞ ձեռքիդ՝ որ քարով

(1) Իսկոյն . շուտ մը : (2) Րոպէ . վայրկեան . Տճ .
սափիֆէ : (3) Մարդկանց . աւելի լաւ էր ըսել մար-
դոց . վասն զի արդէն մարդկան բառը ըստ ինքեան
յոքնակի է , աւելորդ է անց մասնիկը աւելցընել
վրայ : Այսպէս նաեւ կըսեն . տղաքն , մարդիկ-
նք , զորս պէտք է քերել տղաք , մարդիկ :

Վարես¹ դու այդ լիրբերը .
 Շունն ըսածըդ խրատելուն
 Ամենէն լաւ հընարքը
 Անոր երես չտալն է ,
 Ձը գիտե՞ս շան բարբն ու վարքը :
 Իրաւ , հազիւ տասը քայլ
 Մարդիկն առաջ որ զնացին
 Շըներն իրար նայելով՝
 Չայներնին ալ կըտրեցին :
 Այսպիսի են աւասիկ
 Չարախօսներն² ամէն տեղ ,
 Ի՛նչ ալ տեսնեն լաւ ու նոր՝
 Պէտք է հաջեն ունայն տեղ :
 Դուն քու ճամբէդ անխտոր՝
 Ըրէ հանդարտ ըզբարին .
 Թող որ շըները հաջեն ,
 Հաջեն հաջեն՝ կը դադրին :

Քնիով

Թարգ. Գ. Ե. Այվազեան

20

ՈՂԲ ՄՕՐ ՍԳԱԻՈՐ

Թէ փոխած հրեշտակ

(1) Վարես . վանտես : (2) Չարախօս . ուրիշին գէշ
 զուրցող (անիրաւ տեղ) :

Թռար ի՛մ քնքուշ¹ ,
 Մօրըդ կաթն անուշ
 Ո՞վ ծըծէ՝ սոխա՛կ :
 Թէ մեղրի ծորան²
 Վարդ նորափըծիծ
 Գոց է քո բերան՝
 Ո՞վ տայ ինձ ժըպիտ :
 Թէ հողուն հաւասար
 Ծածկէ բեզ ցուրտ վէժ⁴ ,
 Թէ մօրմէդ փախար ,
 Ես զո՞վ համբուրեմ :
 Ի՛նչ պէտք մարգարիտ՝
 Արցունքներ առատ
 Վազցընեն վըճիտ
 Քո զոյգ հարազատ :
 Գարեգին , Միհրան
 Ելեն ժողվեն վարդ ,
 Յասմիկ ու շուշան
 Ազնիւ գլխոյդ զարդ :
 Հարցընեն ինձ «Մայր ,
 Ո՞ւր է մեր Սիսակ ,
 Մեր սիրուն եղբայր
 Չենք թողուր մինակ » :

(1) Քնքուշ . փափուկ : (2) Սոխակին կաթ . ծծելը
 քիչ մը օտար կը հնչէ ականջի եւ ճաշակի : (3) Ծո-
 րան . հոսանք : Մեղրի ծորան . մեղր վազցընող ,
 մեղրի հոսանք : (4) վէժ . քար :

Եւ ահա գարուն
Ծաղկունք ալ չքնաղ՝
Թիթեռնիկ փայլուն ,
Քեզ կանչեն ի խաղ .
Դու ո՛նց՝ շուտ չորցար
Ձը ծաղկած տերեւ ,
Ա՛խ , քեզի հետ տար
Էրած սիրտըս սեւ :
Ննջէ իմ սիրուն
Քունդ անուշի՛կ է ,
Ձեմ տար քեզ հողուն
Դրկիս մէջ պառկէ :
Ննջէ իմ տատրակ՝ ,
Քեզի գերեզման
Իմ կուրծքըս ճերմակ
Սեւ հողէր դառնան :

Մ. ԱճԷՄԵԱՆ

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Հազար ութ հարիւր քսան՝ հոկտեմբեր 13 ուր-
բաթ օրը Միլանի մէջ բռնուեցայ և Սանթա-Մար-

(1) Չֆնաղ . նմանը չունեցող : (2) Ո՞նց . ի՞նչպէս ,
Պարսկահայ բառ : (3) Տասրակ . Տճ . գումրու :

կէրիծա՛ տարուեցայ : Կէս օրը երեք ժամ անցած
էր : Երկար հարցաքննութիւն մ'ըրին ինձ այն օրը
մինչեւ իրիկուն և ուրիշ օրեր ալ : Այն ձախող
ուրբաթին իրիկունը ժամը իննին՝ ոստիկանու-
թեան դիւանադպիրը՝ զիս բանտապետին յանձ-
նեց . նա ալ ինձ յատկացեալ սենեակը զիս տա-
նելով՝ քաղաքավարութեամբ առաջարկեց որ ժամա-
ցոյցս , ստակս և գրպանիս մէջ ի՛նչ որ ունէի՝ իրեն
յանձնեմ՝ ժամանակին նորէն ինձ տրուելու պայ-
մանաւ : Յետոյ յարգանք բարի զիշեր մաղթեց
ինձ : « Կեցի՛ , սիրելիս , ըսի , ես այսօր ճաշ չեմ
ըրած . քիչ մ'ուտելիք բերել տուէք ինձ : — Հի՛-
մա , պանդոկն՝ հոս մօտ է , և պիտի տեսնէք ,
պարո՛ն , ի՛նչ պատուական զինի :

— Դինի՞ , չեմ խմեր :

Այս պատասխանիս վրայ սինեօր Անճէլինօ ապ-
շեցաւ ու երեսս նայեցաւ , յուսալով թէ կատակ
կ'ընէի : Բանտապետները՝ որ զինետուն կը բռ-
նեն՝ զինի չխմող բանտարկեալները մահու չափ
կ'ատեն՝ :

— Ստուգիւ չեմ խմեր :

— Կը ցաւիմ վրանիդ , միայնութիւնը ձեզ կըրկ-
նապատիկ պիտի վշտացնէ . . . :

Եւ տեսնելով որ մտքիս վրայ հաստատ եմ՝
դուրս ելաւ : Կէս ժամ չ'անցած՝ ճաշս եկաւ : Քա-

(1) Իտալիոյ մէկ քաղաքը : (2) Դիւանադպիր .
գրագիր : (3) Պանդոկ . յօֆանքա , խան : (4) Մահու

նի մը պատառ կերայ , զաւամ մը ջուր խմացի , և զիս մինակ թողուցին :

ԲԱՆՏ

Սենեակս գետնին հաւասար էր և բակին վրայ կը նայէր : Մէկ քովս բանտ , միւս քովս բանտ , վրաս բանտ , զիմացս բանտ : Պատուհանին վրայ կրնած՝ քիչ մը ժամանակ պահապաններուն երթեկէլը՝ և բանտարկելոց ոմանց կատաղի երգերը մտիկ ըրի : Կը մտածէի : — Ասկէց դար մը՝ առաջ՝ այս տեղ կուսանաց վանք էր . հոս բնակող սուրբ և ապաշխարող կուսանք կրնային երբէք երեւակայել՝ թէ իրենց խուցերն այս օրուան օրս ոչ թէ կանացի հեծումիւններով ու սաղմոսերգումիւններով պիտի հնչէին , այլ հայհոյութիւններով և ամօթալի երգերով : Ասկէց դար՝ մը ետքն ալ՝ ո՞վ զիտէ՝ ո՞վ պիտի բնակի այս խուցերուն մէջ : Ո՞վ արագասահունիւն՝ ժամանակի : Երէկ աշխարհի ամենէն երջանիկ մահկանացուներէն մէկն էի ես . այսօր զիս կենաց կապող քաղցրութենէն մէկն ալ չունիմ , ոչ ազատութիւն ունիմ , ոչ կարեկից՝ բարեկամներ և ոչ յոյս : Այո՛ , անխեղութիւն է յուսալը , ես ասկէց չպիտի դուրս ելլեմ , բայց եթէ առաւել սոսկալի բանտերու մէջ ձգուելու՝ կամ դահճի ձեռք մատնուելու՝ համար :

չափ . վերջին աստիճան : (1) Երբեւեկեղ . երթալ դաւը : (2) Դար մը . հարիւր տարին դար մ'է : (3) Արագասահունքիւն . չուսով անցնիլը : (4) Կարեկից . մէկուն վրայ ցաւող : (5) Մասնուէր . յանձնուելու ,

Ուրեմն մահուանս հետեւեալ օրը՝ ես պալատի մը մէջ վախճանած և փառաւոր յուղարկաւորութեամբ՝ գերեզման տարուած մարդէ մը տարբերութիւն չունիմ :

Ժամանակի փախուստին վրայ ըրած այս մըտածութիւններս սիրտս կը զօրացնէին : Բայց երբոր միտքս եկան հայրս , մայրս , երկու եղբարքս , քոյրերս՝ և ուրիշ ընտանիք մը զոր իմինիս պէս կը սիրէի՝ փիլիսոփայական խորհրդածութիւններս չկրցան ուժ ունենալ վրաս : Սիրտս ելաւ և տղու մը պէս լացի :

Սիւլիօ Բելլիֆօ՝

Թարգ. Է. Ա. Լեքիւնեան

տրուելու : (1) Յուղարկաւորութիւն . թաղման հանդէս : (2) Սիւլիօ-Բելլիֆօ . իտալիոյ ամենէն երեւելի դրագէտներէն մին է՝ 19րդ դարու : Սա Աւրստրիոյ կառավարութեան հրամանաւ բռնուելով նախ կախաղանի եւ ապա կայսեր մասնաւոր շնորհիւր տան եւ հինգ տարուան բանտարկութեան դատապարտուեցաւ , վասն զի անդամ էր Գառպօնառի կոչուած ընկերութեան՝ որուն նպատակն էր Աւրստրիոյ բռնակալութենէն ազատել զիտալիա : Սիւլիօ շատ դորձքեր ունի՝ որոց մէջ նշանաւոր են . Բանիֆ իմ եւ Յադագս մարդիկային պարտոց , դժբերք եւ Յրանչեպսա սա Ռիմինի ողբերգը :

ԱՌ ԱԶՆԻՒ ՕՐԻՈՐԴ Ե. Յ. ԶՕՊԱՆԵԱՆ

Նորափրթիթ՝ նոր ծաղիկ Հայկայ Բուրաստանին՝
մէջ՝
Վարդի մանուշակի հետ նոր փայլ կուտաս դու
անշէջ ,
Քո տասներեք թերթերն հազիւ թէ նոր բացեր են՝ ,
Բնութենէն երկներանգ՝ գոյներով պճնուեր՝ են :
Թերաբաց՝ դու պերճ կոկոն՝ մեր ջանքերին մըր-
ցանակ ,
Կանգնես հասակ նագելի , բուրես նեկտար՝ անու-
շակ .
Կեցցէ քո քաջ և արի՝ ձեր և հմուտ՝ պարտիզ-
պան ,
Եւ նորանոր ծաղկօք միշտ հիւսէ փունջեր զանա-
զան :
Գովելի է նորա ջանք անջնջելի է մեր սրտում ,

(1) Նորափրթիթ. նոր բացուած : (2) Բուրաստան .
պարտէզ : (3) Քո տասն երեք թերթերն հազիւ քե լոր
բացեր են . հազիւ թէ տասն երեք տարեկան կաս :
Այս ձեւին՝ գրագիտութեան մէջ կ'ըսուի փոխաբե-
րութիւն : (4) Երկներանգ . տեսակ տեսակ գոյն :
(5) Պճնուեր են . զարդարուեր են : (6) Թերաբաց .
կէս բացուած : (7) Կոկոն . չբացուած վարդ կամ
ուրիշ ծաղիկ . Տճ . դունչ : (8) Նեկտար . անուշահոտ
ըմպելի մը՝ որ անմահութիւն կուտար (ըստ գիցարա-
նից) : (9) Արի . քաջ : (10) Հմուտ . շատ բան գիտցող :

Որոյ շնորհիւ տեսաւ ազգն այդ նոր ծաղիկ իւր
անդում՝
Այդպիսի մի գեղարուեստ՝ մեծ գիտութեան ար-
դիւնք է ,
Հանճար կուզէ , ջանք կուզէ , եռանդ կուզէ հաս-
ցնէ :
Ի՞նչ կը լինէր որ մեր ազգ քեզ պէս շատեր ու-
նենար՝
Որ դըրախտի այդ ծաղկունք խընամէին քաջա-
բար :

Մ. Յ. Բժեկեանց

ՅԻՇԱՏԱԿ

Բանտին մէջ առաջին զիշերն արթննալը սոս-
կալի բան է . « Ըլլալիք բան է , կ'ըսէի ես ինձ ,
ուր ըլլալս յիշելով , ըլլալիք բան է : Ե՞ս հոս : Ե-
րազ չէ արդեօք : Բայց վերջապէս երէկ էր որ
բռնուեցայ . երէկ էր որ այն երկար հարցաքննու-
թիւնն ինձ եղաւ , որ վաղն ալ պիտի շարունա-
կուի և մինչեւ երբ , մարդ չգիտէ : Երէկ իրիկուն
էր ուրեմն՝ որ ննջելէս առաջ այնչափ լացի , ծնող-
քըս միտքս բերելով : »

Հանգիստը , խորին լուռութիւնը , կարճ քունը

(1) Անդ . արտ : (2) Գեղարուեստ կ'ըսուին՝ բա-
նաստեղծութիւն , նկարչութիւն , քանդակ , երա-
ժշտութիւն , ճարտարապետութիւն :

մտքիս զօրութիւնը կազդուրելով՝ տրտմութեանս ուժն ալ հարիւրապատիկ աւելցուցած կ'երեւէին : Միտքս զբաղեցնող ուրիշ բան չգտնուելով՝ անհաւատալի ազդուութեամբ՝ մ'երեւակայութեանս առջեւ կը նկարուէր՝ իմ ամէն սիրելիներուն՝ մանաւանդ հօրս մօրս զգալիք դառն ցաւը՝ երբ իմ բանտարկութիւնս իմանային :

Հիմա դեռ հանգիստ կը ննջեն , կ'ըսէի ես ինձ , կամ թերեւս՝ նստեր գործովանօք զիս կը մտածեն՝ առանց ուր ըլլալս կասկածելու : Երանի՛ թէ զըժբաղդութեանս լուրը Թօրինօ չհասած՝ Աստուած վերցնէր զանոնք աշխարհէս . ո՛վ պիտի զօրութիւն տայ անոնց այս հարուածիս՝ դիմանալու :

24

ԶԱԽՈՂ ԴԷՊՔՍԸ

Առաջին շաբթուան վերջը ձախորդ՝ դէպք մը պատահեցաւ՝ որ զիս շատ վշտացուց : Խեղճ Բիէրօ բարեկամս՝ փափաքելով ինձ պէս՝ որ հաղորդակցութիւն մը՝ մէջերնիս հաստատենք՝ տոմսակ

(1) Կազդուրելով , ուժովցընելով : (2) Ազդուութեամբ . ուժով : (5) Կը նկարուէր . պատկերի պէս կերեւէր : (4) Թերեւս . կարելի է որ , գուցէ : (5) Հարուածիս . դժբաղդութեանս : (6) Զախորդ . դէշ , անյաջող : (7) Հաղորդակցութիւն . իրարու հետ տեսնուելու

մը՝ զրեր ու ինձ զրկեր էր , ոչ թէ պահապաններէն մէկուն ձեռք՝ այլ դժբաղդ բանտարկեալի մը որ մեր սենեակներուն մէջ ծառայելու կուգար պահապաններուն հետ : Վաժառէն եօթանասուն տարեկան մարդ մ'էր , չեմ գիտեր քանի ամիս բանտարկութեան դատապարտեալ : Վրաս զրտնուած գնտասեղով մը մատնելու մէկը ծակեցի , արիւնովս քանի մը տող պատասխան գրեցի՝ և այն տոմսակը բերող մարդուն տուի՝ դժբաղդաբար խեղճը դիտուելով՝ բռնուեցաւ , տոմսակը վրայէն գտնուեցաւ , և եթէ չեմ սխալիր՝ չարաչար ծեծ կերաւ : Լալու աղաղակ մը լսեցի և ինձ այնպէս եկաւ որ այն դժբաղդ ծերունիին ձայնն էր . սլ անկէ ետեւ մէկ մ'ալ չտեսայ զայն :

Ատեանը կանչուելով՝ սարսափեցայ՝ երբ ինձ ցուցըցին գրած տոմսակս , գոհութիւն Աստուծոյ որ մէջը մեզ համար վտանգաւոր բան մը չկար , այլ պարզ ողջունի՝ պէս բան մ'էր : Հարցուցին ինձ թէ ինչո՞վ հաներ էի արիւնս . գնտասեղս առին և ծիծաղեցան վրանիս՝ որ ասանկ ինքզինքնիս ձեռք տուինք : Բայց ես , հի , չէի ծիծաղեր , աչքիս առջեւն էր միշտ ծեր Թղթաբերը՝ Յօժարութեամբ յանձն կ'առնուի՝ պատժուիլ անոր տեղ

միջոց : (1) Տոմսակ . պզտի նամակ : (2) Ողջոյն . բարեւ : (5) Թղթաբեր . նամակ բերող : (4) Առնում՝ կ'առնեմ , եւ առնեմ՝ կ'ընեմ , երկու տարբեր բայեր են գրաբառի համար . բայց քանի որ աշխարհա-

և երբ անոր լալուն ձայնը լսել կարծեցի՝ սիրտս փղձկեցաւ :

Քանի մ'անգամ փուն տեղը լուր հարցուցի անոր համար բանտապետին և պահապաններուն : Գլուխնին թոթուելով կ'ըսէին . « շատ ծանր եղաւ անոր . . . ալ մէկ մ'ալ չկրնար ընել . . . հիմա քիչ մ'առաւել հանգիստ է » : Ասկէց աւելի բան մը չէին հասկըցներ :

Արդեօք ըսել կուզէին թէ ողորմելին նեղ բանտի մը մեջ արգիլուած՝ էր , կամ թէ գաւազանին տակը կամ կերած ծեծին ցաւերուն չ'դիմանալով մեռեր էր :

Սիւվիօ Բելլիօ

Թարգմ. Լ. Ս. Իւսիւնեան

25

Ե Ր Դ Ո Ւ Մ

Մ Ա Յ Ր

Ո՛վ պատանիք , աւերց ներքեւ

Ա՛լ մարեցաւ ձեր մօր արեւ . . .

բառի մէջ առնել բայը գրեթէ բնաւ չգործածուիր ընել նշանակելու մտօք , այլ բան մը առնելու համար միայն . ուստի ըստ մեզ պատճառ մը չկայ առնուի գործածելու . առնել գործածելն աւելի բանաւոր կ'ըլլայ , եւ աշխարհաբառի մէջ դժուարութիւն մը կը սակսի : (6) Արգիլուած . գոցուած :

Լանջըս խոցոտ , ըստինքս՝ արիւն
Կաթին , և չիք ինձ փրկուծիւն :

Ո Ր Դ Ւ Ք

Օ՛հ , անուշ մայրիկ ,

Մի քիչ համբերէ ,

Թէ այսօր մըրրիկ՝

Վաղ անդորըր՝ է ,

Եւ մօտ է վաղն այն .

Մերն է ապագայն ,

Մայրիկ , հրճուէ՞ դուն ,

Մ՛տ է փըրկուծիւն :

Մ Ա Յ Ր

Ձեռքըս զարկի վերայ շիրմաց ,

Եւ կարկեցան՝ ըստուերք արեաց ,

Դէպ կենդանիս դարձի զերես ,

Կոյր , ձեւացան , լըքեալ՝ եմ ես . . . :

Ո Ր Դ Ւ Ք

Ո՛չ , անոյշ մայրիկ .

Լըքեալ չես բընաւ .

Քեզ հետ մեր հոգիք

Տըխրին՝ կամ անձկաւ ,

Օ՛հ , քեզ հետ խայտան՝

(1) Սթիւնք : ծիծեր : (2) Անդորր . խաղաղութիւն :
(3) Հրճուե . ուրախացիր : (4) Կարկեցան . լռեցին :
(5) Լքեալ . երեսէ ձգուած , մինակ թողուած : (6)
Խայտան . ուրախանան :

Մերն է ապագայն ,
Մայրիկ , հրճուէ դուն
Մօտ է փրկութիւն :

Մ Ա Յ Ր

Շատեր ինձ յոյս շրջալեցին ,
Ամեն խոստում մոռցուց ոսկին ,
Եւ ես մնացի դարձեալ ի սուգ ,
Վախեմ , մանկունք , դըրժէք¹ և դուք . . . :

Ո Ր Դ Ի Ք

Անէծք մեր վըրայ
Թէ անարգ ոսկին
Մեր առջեւ շողայ
Քան արտասուք քոյին .
Երդնումք միաձայն՝
Մերն է ապագայն ,
Մայրիկ , հրճուէ դուն ,
Մօտ է փրկութիւն : —

Մ. Ձեռագ

26

ԱՂՈՒԷՍ ԵՒ ՀԱԻ՝

Հաւ մը գիշերանց ձայն ձրգած կ'երգէր .
Աղուէսին բերնի ջրերը կը վազէր⁵ .

(1) Դըժեք . տուած խօսքերնիւ չսահէք : (2) Հաւ ,
թաշուն , աքաղաղ . ՏՃ . խօրօզ : (3) Զրեքը կը շփա-
գիւր . պէտք էր ըսել՝ կը վազէին , կամ չափի եւ

Ելաւ ու եկաւ , յետ բարեւ տալու՝
Հրամէ , ըսաւ , վար իջիր , տիրացու ,
Մեր սուրբ Թորոսի տօնն է վաղուան օր՝
Մեծ հսկում¹ ունինք , մեծ տօն , մեծ թափօր ,
Ուրիշ լաւ ձայներ չունինք քեզի պէս .
Կաղաչենք , հրամէ՝ որ տօնը պատուես :
Պատասխանեց հաւն . « Ուրիշ բան մ'ալ կայ .
Քիչ մ'ալ ըսպասէ որ քեռիս ալ գայ ,
Ան բան զիս վարպետ զիտէ շարական² .
Չայնն ալ՝ սեպէ քեզ՝ փող է Գաբրիէլեան » :
Մէկ մ'ալ նայիս դեռ առաւօտ չեղած՝
Աղուէսին վրայ շուն մը հասաւ կատղած .
Երբ վըզէն առած քաշեր կը տանէր ,
Աղուէսն անօթի փորանց կը պողչէր .
« Ադ այրած ձայնովդ » , հաւն բռնա վերէն ,

յանգի չփնտհելու համար՝ ջուրը կը քաշէր : Աս տե-
սակ սխալներուն կըսուի բանաստեղծութեան ազա-
տութիւն կամ թոյլտուութիւն (licence poetique) .
այս՝ որչափ քիչ ըլլայ՝ այնչափ յարգի կ'ըլլայ դըր-
ուած մը : (1) Հսկում . գիշերային աղօթք , գիշե-
րային երկարատեւ աշխատութիւն , արթուն մնալը :
(2) Շարական . եկեղեցական երգեր : Մեր չարա-
կաններուն մեծ մասը գեղեցիկ բանաստեղծու-
թեան օրինակներ են՝ մեր բազմերախտ նախնիք-
ներէն մնացած : Խորենացոյ , Մեծին Սահակայ
Պարթեւի , Մեծին Ներսիսի , Տէր Կոմիտասի ըն-
ծայուածները մասնաւոր ուշադրութեան արժանի
վսեմ հատուածներ են :

Տօնէ քու Թորոսըդ , հիվ անօրէն» :
Քանի կեղծաւոր ասանկ աղուէսներ՝
Իրենց ըրածին մէջ չեն բռնըներ :

Բազմապէս

27

ԳԻՒՂԱԿԱՆ ԵՒ ՕՁ

Օձ մը եկաւ գեղացիին տընակը ,
Կաղաչէր որ զինքը առնու իրեն քով .
Պարապ կենալ՝ զուր հաց ուտել չէր միտքը ,
Հապա կուգէր ապրիլ ճակտին բըրտինքով .
«Տըղաքըդ ես նայիմ՝ կ'ըսէր , զաւկիս պէս ,
Դուք անուանիս գէշ էք հաներ՝ զիտեմ ես ,
Օձ որ կ'ըսէք՝ ամենն ալ չար կը կարծէք ,
Միշտ ապերախտ չարածընի կ'անուանէք ,
Ոչ սէր ունին՝ կ'ըսէք՝ և ոչ զըթուծիւն ,
Ձեն խընայեր և ոչ իրենց զաւակնուն ,
Վայ մեր զըլտուն , ճըշմարիտ է , ինչ ըսեմ ,
Բայց ես՝ հաւտա որ բընաւին այնպէս չեմ ,
Մինչեւ հիմա ես մէկ մարդ մ'ալ չեմ խամեր .
Փոքրիկ վընաս մ'ալ ուրիշին չեմ ըրեր .
Ես իմ խայթոցս՝ անգամ հանել կուտայի
Թէ ողջ մընալս առանց անոր զիտնայի .

(1) Խայթոց . օձին , մեղուին եւլն . խայթեւու

Ձերկընցնեմ . պոչըս վըկայ

Որ ինձի պէս լաւ օձ չըկայ .

Ալ դուն զընա ու մտածէ , բարեկամ ,
Թէ քու տըղաքդ ինչպէս սիրով կը հոգամ :

— «Քեզի բան մը ըսեմ , եղբայր ,

Դարձաւ ըսաւ գեղացին ,

«Խօսքերդ իրաւ ալ լինին ,

Քեզ տունս առնուլ չեմ կրնար :

Դընենք՝ որ քեզ իմ տանըս մէջ հաւնեցան ,

Ո՞չ ապաքէն

Բարի օձին ետեւէն

Հարիւր չար օձ ալ տընէս ներս կը սողան ,

Անշուշտ բանի մը օրէն

Բոլոր իմ խեղճ տըղոց մուխը կը մարեն :

Այս ալ ըսեմ , բարեկամ ,

Քու հետդ ապրիլ ես չեմ կարծեր որ կրնամ .

Ձեմ լսած որ սոխին անուշը լինի .

Օձին աղէկն ալ կըրողը՝ տանի :»

գործարանը : (1) Դնենք՝ կամ դիցուք որ . սեպենք
թէ : (2) Դեւի , յուշկապարկի կամ կրողի հաւատքը ,
առասպելները գրեթէ ամէն հին ազգաց մէջ կա-
յին : Արիական ազգեր ճշմարտ կ'անուանէին կարգ
մը՝ ստորին աստուածներ կամ հրեշտակներ . ասկէ
եկած է մեր դեռ բառը : Իսկ մեր նախնիք՝ պայ-
կաց , յուշկապարկաց կամ սլարկաց համար այս
մասնաւոր կարծիքը ունէին թէ անոնք ոգի-
ներ են՝ որ երկրագործին արդիւնքին թշնամի են ,
եւ գիշերանց կուգան զանոնք կը գողնան : Այս-

Միտքըս արդեօք լաւ հասկըցմբ ,
Հայրեր, մայրեր, դաստիարակք:

ԲՈՒԴՈՒ

28

Ի ՄԱՀ ԲԻՊՈՏԻ՝ ՄԵԾ ՄԱՐԴԱՍԻՐԻՆ

ԱՌ ՊԵՐԹՈՆ ԳՆԴԱՊԵՏ

Պատճեն ,

Ձեր նամակն այսօր՝ դեկ. 2 ձեռքս կը հասնի:
Շնորհակալ եմ, որ զիս այս աւուր² յիշատակէն
կը կորզէ: Կը մոռնամ կայսրութիւնը և միտքս Ամե-

պէս կըսէ Եզնիկ. « Անոնք անձ չեն, եւ ոչ ալ
գրաստ ունին՝ որ կալերէն արդիւնքներ կրեն »:
Սակէ եկած է կարծեմք մեր աշխարհիկ գեղեցիկ բա-
ռը՝ կրող, եւ ոչ թէ կոռոյ կամ գրող: (1) Բիպօտի մե-
ծահարուստ Ամերիկացին անթիւ բարիք ըրաւ Ամե-
րիկայի եւ Անգղիոյ մէջ. ինք կը բնակէր յԱնգղիա,
եւ երբ կը մեռնէր՝ կտակ ըրաւ որ զինք յԱմերի-
կա տանին: Բոլոր Ամերիկա եւ Անգղիա սգաց այս
մեծ մարդասիրին մահուան վրայ: (2) Դեկտեմբեր
երկուքը Նաբոլէոն երրորդի հռչակաւոր պետական
հարուածի օրն է՝ 1852 ին: Կայսրութեան օրով բո-
լոր հռչակաւոր ազատասէր Գաղղիացիք ապաստա-
նեցան յԱնգղիա, ազատութեան որրանը եւ հայ-
րենիքը:

րիկայի վրայ կը դարձնեմ: Մուծին դարձեր էի,
և հիմա լուսոյն կը դառնամ:

« Ինձմէ խօսք մը կը խնդրէք Ճօրճ Բիպօտիի
համար: Ձեր համակրական պատրանաց մէջ՝ ինչ
որ ես չեմ՝ զիս այն կը կարծէք, այն է Գաղղիոյ
մէկ ձայնը. ես արքայի ձայն մ'եմ և ոչ Գաղղիոյ:
Բայց հոգ չէ, պարոն, այդպիսի ազնիւ հրաւեր
կ'արժէ լսուիլ. թէ և ես մեծ բան մը չեմ՝ բայց և
այնպէս պէտք է պատասխանել, և ահա կը պա-
տասխանեմ:

Այո, Ամերիկա իրաւունք ունի պարծիլ աշ-
խարհի այդ մեծ եղբօր՝ Ճօրճ Բիպօտիի վրայ:
Բիպօտի երջանիկ մարդ մ'եղաւ՝ որ ամեն վիշ-
տերն ու թշուառութիւնները կրեց, հարուստ մը՝
որ աղքատաց ցուրտը, քաղցն ու ծարաւը կ'զգար:
Իր տեղը Ռօջիլտի՝ բովն էր, բայց ինքը զայն
Վէնսէն-տը Բօլի² մօտ տեղի մը փոխեց: Յիսուսի
պէս իր կուշտը վէրք մ'ունէր, այն վէրքն ուրիշ-
ներուն թշուառութիւնն էր, այն վէրքէն վազածն
արիւն չէր՝ ոսկի էր, ոսկի՝ որ սրտէ մը կ'եղնէր:

Այս աշխարհիս վրայ ատելութեան մարդիկ կան
սիրոյ մարդիկ կան. Բիպօտի այս վերջիններէն ե-
ղաւ: Այս մարդոց դէմքին վրայ կը տեսնենք Աս-
տուծոյ ժպիտը: Ո՞ր օրինաց կը հետեւին. — Մի
միայն եղբայրութեան օրինաց, օրէնք աստուածա-

(1) Ռօջիլտ. Եւրոպայի ամենէն հարուստ սեղա-
նաւորը: (2) Գաղղիացի քահանայ մը որ նշանաւոր
եղաւ իւր զթասիրական մեծ գործերովը:

յին, օրէնք մարդկային՝ որ օգնութիւնները թշուառութեանց համեմատ կը զանազանէ, որ հոս պատուիրաններ կուտայ, հոն ալ միլիոններ, որ դաբերու մէջէն լուսոյ հետք մը՝ կը սփռէ մեր խաւարներուն մէջ, և աղքատ Յիսուսէն հարուստ Բիպօտիին կերծայ:

Թող Բիպօտի ձեր մէջ դառնայ՝ մեր օրհնութիւններովը: Մեր աշխարհը զայն կը նախանձի ձեզնէ: Իր հայրենիքն անոր մոխիրը, և մեր սըրտերն ալ անոր յիշատակը պիտի պահեն: Թող յուզեալ ծովերուն անհունութիւնը ձեզ դարձունէ զայն: Ամերիկեան ազատ դրօշակն այդ դազաղին որչափ աւելի աստղ՝ պարզէ՝ բաւական չէ:

Համեմատութիւն մը՝ որ չեմ կրնար զանց ընել: Ճիշդ տասն տարի է այսօր՝ 1859 ղեկ. 2ին Հայբէրս Ֆէրրիի դատապարտելոյն համար առանձին աղերս՝ մ'ուղղեցի առ հոյակապ՝ ազգն ամերիկեան. այսօր փառատրութիւն մը՝ կուղղեմ իրեն: 1859էն ի վեր մեծ իրողութիւններ կատարուեցան՝ գերութիւնը ջնջուեցաւ Ամերիկայի մէջ, յուսանք որ թշուառ աղքատութիւնն ալ՝ որ ուրիշ գերութիւն մ'է՝ նոյնպէս ջնջուի օր մը բոլոր աշխարհի մէջէն և սպասելով որ այս երկրորդ յառաջադի-

(1) Հեֆ. ճամբայ. ՏՃ. իգ: (2) Աստղ պարզե. Ամերիկեան դրօշը աստղազարդ է: (3) Աղերս. խնդիրք, աղաչանք: (4) Հոյակապ. մեծ, նշանաւոր: (5) Փառատրութիւն. գոհարանական աղօթք, գովեստ:

մութիւնն ալ գայ՝ և առաջինն ամբողջացնէ՝ երկուքին ալ առաքեալները մեծարենք, միևնոյն շնորհակալեաց և յարգանաց խորհրդի՝ մէջ զուգադրելով: Ճօհն Պրարուն՝ գերեաց բարեկամը, և Ճօրճ Բիպօտի՝ աղքատաց բարեկամը:

Ձեր ձեռքը կը սեղմեմ, պարոն,

Վ. Հիւկօ

Թարգմ. Լ. Ս. Իւսիւսեան

29

ՈՐԴԵԿՈՐՈՅՍ ՄՕՐ ՈՂԲ

Լեռներ, լեռներ տան ողբերուս արձագանք՝

Ձի կորուսի իմ մէկ հատիկ սիւփանք՝

Դեռ նորատի, շիրիմն եղաւ իւր օրրան,

Քնքոյշ զաւկէս ժառանգեցի ցուրտ դամբան:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին՝

Ձի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Երկրագունդս էր, ծիծաղաստուեր՝ այն զլուխ,

Ո՛հ, Թէ գիտնաք, որքան ցաւով գնեցի սուղ.

(1) Խորհրդի. այսինքն մաղթանաց, պաղատանաց:
(2) Ձուգաւորելով. միացնելով: (3) Սիւփանք. միսթարութիւն: (4) Ծիծաղաստուեր այն զլուխ. սիրուն մազերով ծածկուած, խնդուն չուք ունեցող գլուխ:

Այլ սիրաջերմ¹ գրկիս մէջ երբ սեղմէի,
Թըւէր՝ թէ մարց երջանկագոյնն ես էի:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Զի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Առաւօտուն՝ իմ գեղգեղուն² էր թռչնիկ,

Լոյսն աւետէր, փայփայելով զիս գողտրիկ,

Ի զիշերի կապոյտ աչերն չի փակած՝

Զէի զհտեր թ'արեւ իւր մարն է մտած:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Զի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Թըւէր Երոս թէ կը սըրէ իւր նետեր³,

Մինչ «Մայր» բառը վարդէ բերնով կը հնչէր,

Ո՛հ, մեղրակաթ համբուրէի այդ շրթունք,

Մօր մը սիրոյ մատենին թերթը սիրասունք:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Զի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Ծոցեկիս մէջ բընէր՝ իբրեւ վարդ անփուշ,

Սամոյր մագերս՝ վերմակ մարմնոյն էր քնքոյշ,

(1) Սիրաջերմ. սիրոյ տաքութիւն ունեցող: (2) Գեղգեղուն. երգող: (3) Թուեր Երոս թէ կը սըրէ իւր նետեր. այս ձեւը անբնական է հոս, վասն զի չը վայելէր որ մայր մը Երոսի՝ Սիրոյ աստուծոյն նետով զարնուի՝ իւր որդին սիրելու համար: Այս թերութիւնը ի բաց առեալ՝ ֆնացեալ հատուածը ամենաբեղեցիկ օրինակ մ'է եղերերգութեան:

Քաղցրաբուրիկ՝ ջերմութենէն իւր շընչին,

Բազմապատկէր բաղխիւնն՝ ուրախ իմ սրտին:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Զի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Թէ բնութեան մէջ ամենն արքայն իւր ունի,

Իմ հրեշտակս ալ մանկանց մէջ էր արքունի.

Զի ճակտին վրայ բնիկ իրեն թագ ունէր,

Համբոյրներէս խոնաւ ոսկեայ իւր մագեր:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Զի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Երբ սպիտակ⁵ տեսնեմ զամպիկ երկնից վրայ,

Որ քամիէն⁴ երկչոտ⁵ փութով խոյս կուտայ⁶,

Որդիս յիւր ծոց կարծեմ բերէ⁷, այլ ցրուի.

Եւ քայքայեալ⁸ իւր դիակին նըմանի:

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Զի կորուսի իմ որդին՝

Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին:

Այժմ թէ լսեմ երգ երամիշտ սոխակին,

Այլում քաղցրիկ՝ այլ ինձ թըւի լալագին⁹.

(1) Քաղցրաբուրիկ. անուշահոտ: (2) Բաղխիւն. սրտի տրոփելը, զարնելը: (3) Սպիտակ. ճերմակ: Պարսկերէն կ'ըսուի սիփրախ, եւ գաւառաբարբառով ալ սիւտակ: (4) Քամի. հով: (5) Երկչոտ. վախկոտ: (6) խոյս կուտայ. կը փախչի: (7) Բերէ. կը կրէ, ունի: (8) Քայքայեալ, քակուած, մասերն իրարմէ զատուած: (9) Արդէն սոխակին երգը միշտ

Թէ մշտալաց սօսւոյն՝ վըրայ ալ թառի,
Վայ քեզ, վայ քեզ, մայրիկ, գոչէ ու թըռի :
Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,
Զի կորուսի իմ որդին՝
Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին :

Դեռ մայրական չի վայլած սէրն ու ճաշակ՝
Ցամաքեցան աչացս աղի ալ բաժակք՝.
Հոս իւր շիրմին անտաշ քարերը ցօղեցի,
Հոն մէկ քանի մեռեալ խոտեր մշակեցի :
Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,
Զի կորուսի իմ որդին՝
Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին :

Աստուած իմ, զի թողուցիր զիս անզաւակ ,
Ցաւոցըս հետ՝ մնացի յերկիր այս՝ դարտակ,
Ո՛հ, երկնից մէջ հրեշտակ պակսէր քեզ համար,
Որ իմինս ալ ինձմէ առիւր դու իսպառ՝ :

Լեռներ, լեռներ տան արձագանք իմ ողբին,

Խառն է զուարթ եւ տխուր եղանակներով : (1)
Սօսի. ՏՃ. գաղազ աղանձը : Հին ատեն սօսեաց ան-
տառ մը կար՝ մեր Արմաւիր քաղաքին մօտ , ուր կը
նուիրուէին տղաք , որպէս զի բարենշան ըլլան :
Անտառներուն այս դիցական ազդեցութիւն ունե-
նալուն հաւատքը Արիական ազգաց յատուկ էր : (2)
Բաժակք. խմելիք , դաւաթ : Հոս արտասուքի տեղ
գործածուած է : Այս տեսակ ձեւերուն կ'ըսուի փո-
խաբերութիւն : (3) Յերկիր այս . քերականութեան
դէմ է , պէտք էր ըսել յերկիրս այս : (4) Իսպառ .
բոլորովին :

Զի կորուսի իմ որդին՝
Իմ սիրտ, իմ կէսն, իմ հոգին :

Հ. Աղամեան

30

ԾԱՂԿՈՒՆՔ

Մէկ պարտիզի մը մէջ ծաղկունք զանազան
Կը ծաղկէին հոտով տեսքով աննրման.
Ոմանք ծառոց փաթթընելով կ'ելնէին,
Ինչպէս բաղեղն ու պատատուկ .
Եւ այլք ցածուկ կը բացուէին ի զետնին,
Ինչպէս վէռվէն ու հրանունկ .
Հոն զըտնըէր ամեն տեսակ,
Բարդ բարդ՝ մեխակ՝, կարմիր՝ ճերմակ ,
Իսկ շուշաններ՝ վայրի՝, ջրի՝ և հովտաց
Կը բացուէին ամեն օր նոր ի նորանց :
Աղբերաց — արիւնըն Արաստանեայց՝
Հոն տեղ կը փայլէր ի բոսոր՝ հագուած :
Բուրաստանին՝ մէկ շուք տեղ՝
Կ'ապրէր քաշուած և մանուշակն աչագեղ՝ :

(1) Բաղեղն ու պսոսակ. ՏՃ. սարմաշրդ : (2)
Բարդ քարդ. ՏՃ. խաթմէրդի : (3) Մեխակ. ՏՃ. գա-
րանփիլ : (4) Վայրի. ՏՃ. եսպանի : (5) Բոսոր. կար-
միր : (6) Բուրաստան. ծաղկանց պարտէզ : (7) Աչա-
գեղ. գեղեցիկ աչք ունեցող :

Օր մի օրանց առտըւանց՝
Դըլուխն ի վեր, շիփ շիտակ,
Կայնած շուշանն ըսպիտակ՝
Յոխորտաբար՝ մանուշակին զայս ասաց.
«Քա Մանուշակ, հւր մըտեր ես,
«Հոտըդ կառնում, դուն չըկաս,
«Ափսոս չէ քեզ, դուն մեղք չես,
«Այդպէս ինչո՞ւ խեղճ մընաս . . . :
«Թէպէտ հասակդ է փոքրիկ,
«Այլ աչերդ են խորոտիկ՝,
«Դու մէկէ մ'ալ ամչնալու բան չունիս,
«Կարճ հասակէդ քաշուիլ պէտք չէ քեզ, հոգիս» :
Այն շուշանին սընապարծ՝
Յոխորտանքին փոխադարձ՝
Մեր մանուշակն հեզ՝ ու խոնարհ
Դարձաւ ասաց հանդարտաբար.
— «Ազնիւ սըրտիդ, պերճ շուշան,
«Շնորհակալ եմ բիւր անգամ,
«Այլ կը խնդրեմ ինձ համար
«Դու մի մաշուիր ու հոգար ,
«Իմ վիճակէս ես զոհ եմ.
«Այս տերեւոց շուքին տակ՝
«Ազատ կ'ապրիմ հովէն մըրրկէն» : —
Այսպէս անցաւ այն առաւօտ .

(1) Յոխորտաբար . հպարտութեամբ : (2) Խորոտիկ .
գեղեցիկ . դաւաճաբաւ է : (3) Սնապարծ . պա-
րապ տեղ պարծենցող : (4) Հեզ . հլու , խոնարհ :

Բայց ահա տես կէս օրուան մօտ
Մէկ տաք քամի մը փրչեց,
Մեր ծաղկանց տեսք շնորհք խամրեց՝.
Յետոյ կարկուտ և յորդ՝ անձրեւ
Լոյս ծաղկանց մութ բերին արեւ .
Ոմանց տեղերն ալ չը մնաց՝,
Շատերն ընկան թռամած դեղնած.
Եւ այլք կախուած զըլխի վայր
Կերերային խեղճաբար :
Իսկ մեր շուշանն որ առաւօտ
Մեծ մեծ խօսէր յոխորտաբար,
Ջարդ բուրդ եղած, աղտոտ կեղտոտ՝
Յեխերուն մէջ քաշ կուգար :
Այն ժամանակ մանուշակ,
Իւր ցօղազարդ՝ աչերով,
Նայեցաւ մէկ մը չորս բով,
Եւ ստեղծողին տալով փառք՝
Սըրբեց աչքին ցօղ — արտասուք
Հառաչելով խորունկ խորունկ :
Ծաղկունք, շուշանն ու Մանուշակ թող մէկդի ,
Խրատս այս ձեզի է օրիորդք նազելի,
Ո՛վ մանիշակք կենդանի.
Չընաշխարհիկ՝ դուք մայրացուք հայրենեաց ,
Մի սիրէք, մէշտեղ ընկած, ապրիլ բաց.

(1) Խամրեց . աւրեց , լիկեց : (2) Յորդ . սաստիկ :
(3) Փոխանակ՝ չմնացին : (4) Յօղազարդ . արցուն-
(տքոյ 5) Չընաշխարհիկ . չգտնուած , հազուադէպ :

Այլ սիրեցէք աւելի
 Ձեր տունն ու անկիւնն հայրենի,
 Եւ մայրական հովանի,
 Ազատք յաղտից աշխարհի :
 Ըզձեզ զըտնել հոն կարնան
 Պարկեշտ աչեր սիրական.
 Կըլլաք ի կեանս բաղդաւոր,
 Նոյն՝ և սերունդք ձեր բոլոր,
 Ապա թէ ոչ, բա՛ղդ տըխուր,
 Դուք ալ կ'իյնաք առաժուր՝:

(Ծաղկախաղ առակ)
 ԲԵՐ. Վ. ԲՈՒՇՆԵՐԵԱՆ

31

ԱՌԱՋԻՆ ՊՏՈՒՂ՝

Քանի քաղցր և անոյշ են այն երախայրեաց
 պտուղները՝ զորս պարտիզպանը նորատունկ ծա-
 ուերէն կը քաղէ, և հրչափ յոյս կ'ընծայեն ազգին՝
 երբ մանուկներն՝ առաքինութիւնը մատաղ հասա-

(1) Նոյնը. փոխանակ՝ նոյնպէս: (2) Առաքուր.
 ոտքի տակ կոխուած: (3) Ազգային պարտուց հան-
 դանակութեան մասնակցելու համար՝ Պէշիկթաշի
 վարժարանին աշակերտք եւ աշակերտուհիք դու-
 մար մը զրկած էին խրիմեան Սրբազանի որ պատ-
 րիարք էր յայնժամ:

կէն կսկսին. այդ նորատի՛ հասակը, այ՛հ, առա-
 քինութեան նախաժաղիկն՝ է, որ ապագային առատ
 պտղաբերութեան նշան կուտայ այժմէն: Պէշիքթաշի
 դպրոցական փարախին՝ մէջ մակաղուած՝ սիրուն
 զառներ, հմ ուսոյց կամ զգացուց Ձեզ, որ Ձեր
 դեռաբոյս կարճիկ բուրդէն անխնայ խուզելով՝
 ազգին ընծայէք: Առ ինչ արդեօք, դարմանել և
 պատել ազգին մարմնոյն վերքը, որ պարտուց բե-
 ռան տակ ճմլած ու բացուած էր, և որուն տակ
 կ'ընկնէր ծունկերով կը նկրտէր՝ դէպ յառաջ եր-
 թալ, և քայլերը չէին օգնէր: Ո՞վ խրախուսեց՝ ըզ-
 Ձեզ որ ձեռն տաք՝ և Ձեր անուծի բազուկներով
 հսկայ հարուստներուն հետ մրցիք՝՝ վարչական
 կառքին առջեւէն ի մի կողմ զլորել այն քարը՝ որ
 յառաջադիմութեան ուղին փակած՝ էր: Ման-
 կունք, խոր զգացում տպաւորեցիք իմ և համայն
 ազգին սրտին վրայ, զոր չեմ կարող բացատրել:

Խրիմեան Հայրիկ.

(1) Նորասի. մատաղ: (2) Նախաժաղիկ. առաջին
 ծաղիկ: (3) Փարսիս. ՏՃ. աղը: (4) Մակաղուած.
 նստած: Ոչխարաց եւ հօտերու յատկացեալ բառ
 մ'է: (5) Խուզել. բուրդ կտրելուն կ'ըսուի: (6)
 Կրողեալ. հողնութենէ, տկարութենէ դուրդլացող:
 (7) Կը նկրտէր. կ'աշխատէր. (8) Խրախուսեց. քաջա-
 լերեց: (9) Ձեռն տալ. օգնել: (10) Մրցիկ. ՏՃ. եւ-
 րջ (ելնէք): (11) Փակած. դոցած:

ԱՊՐԻՄ — ՄԵՌՆԻՄ՝

Ապրիմ թէ մեռնիմ, տղայ մը կ'երգէր,
Եւ դաշտի վրայ ակօս կը հերկէր .
Դէմքով էր տրտում, մեռնիմ, կ'ըսէր, ահ,
Մեռնիմ և երթամ, եկուր զիս առ, Մահ:
Հայրիկըս մեռաւ և ալ չունիմ մայր,
Անկողին ինկած կը հիւծի՞ եղբայր.
Եւ ես գերի եմ ու սրտով անյոյս՝
Թէպէտ հասակով ըլլամ նորաբոյս:
Ապրիմ, էհ, ինչո՞ւ, այս երկրի վերայ
Ազնիւ ծընելով, ապրիմ ես ծառայ:
Ծառայի մը համար չկայ բնաւ կեանք,
Անլուր վշտերո՞ւ է այն մօին հանք՝
Մեռնիմ, ո՞ տերև, դուն արդ որոշէ,
Կասկած վէրքի չափ՝ սրտեր կը յօշէ՝ . . . :
Եւ թշուառ որբը մատերով ըզզոյշ
Կը փետէր մեղմիւ՝ ծաղիկը քնքուշ:
Ապրիմ թէ մեռնիմ, վերջին թերթն՝ ապրէ,
Կըսէր հէք որբին, ապրէ ուշաբրէ՛,

(1) Ապրիմ մեռնիմ. ծաղիկ մ'անուն է՝ որ թերթատելով իբր թէ կիսանան որ պիտի ապրին թէ մեռնին վերջի թերթին որոշմամբ: (2) Կը հիւծի. կը հալի, կը մաշի: (3) Հանգ. ՏՃ. մահն: (4) Կը յօշէ. կը կտրաէ: (5) Մեղմիւ. ծանր ծանր:

Զի անյուսումին մեր առջի քայլէ՝
Այս երկրի վերայ վատին կը վայլէ:

Հեղինակն անծանօթ
Մատիս

ԵՂԵՐԵՐԳ

Թէպէտ ընտանեաց ի զիրկ փափկալի
Ինձ երանի տան՝ ես՝ ո՞ն կը գոչեմ.
Եւ բիւր զգուանաց ի ծոց հեշտանամ՝
Խոր հառաչանօք թշուառ զիս կոչեմ.
Թէ հազար հազար ծաղկունք գունագեղ՝
Հովիտներ պծնեն՝՝ անզարդ կը կոչեմ,
Թէ բիւր արծաթի վտակը կարկաջեն՝
Անձն իմ ծարաւի մաշեցաւ գոչեմ.
Թէ ոսկեղենիկ ջահեր վառ ի վառ
Ճաճանչ՝ արձակեն՝ խաւար կը կոչեմ,
Թէ սիրուն թռչնիկը երգեն սրտառու՝,
Ա՛հ, այս ինչ անհուն անապատ՝ գոչեմ.
Թէ խորշով՝՝ ճակտիս պսակ մարգարտեայ
Հիւսնն սրտագին՝՝ ամօթ կը կոչեմ.

(1) Հեշտանալ. հանգիստ, փափուկ ապրիմ: (2) Գունագեղ. գեղեցիկ գոյնով: (3) Պծնեն զարդարեն: (4) Ճաճանչ. լուսոյ արձակած ճառագայթներ: (5) Սրտառու. ախուր, սիրտ չարժող: (6) Խորշով. թոռմաւոր: (7) Սրտագին. սիրով, սրտանց:

Թէ ընտիր երիվար՝ յոգնած ծունկերուս
 Պատրաստեն խանդիւ՝ դժբաղդ զիս կոչեմ.
 Թէ ի տան հարսին զիրգ օրիորդներ
 Քնար նուագեն՝ ես սուգ կը կոչեմ.
 Թէ քաղցրանուագ մանկունք ընդ առաջ
 Փեսային գնան՝ սեւ օր, կը գոչեմ.
 Թէ փոքրիկ կուսանք ի մենաստանի՝
 Շար ու շար պարեն՝ եղնուկ, կը գոչեմ.
 Թէ ի սէր նոցա աշխոյժ պարմանիք՝
 Աւիւնով՝ երգեն՝ աւանդ, կը գոչեմ.
 Բայց երբ միութեան ձեռքերն սրտագին
 Ընդ իրար կցին՝, յոյս իմ կը կոչեմ.
 Եւ տգիտութեան սեւ սեւ վարագոյր
 Յելու՝ ի միջոյ՝՝ կեանք իմ կը կոչեմ:

Տիգրան Աւիրհանեան

34

ԶՐԱՂԱՆԻ ՊԱԼԱՏԸ

Տեսնար բընաւ զայն հրաշակերտ՝
 Որ ըսպիտակ կ'անդրադառնայ

(1) Երիվար. ձի: (2) Խանդիւ. եռանդով, փափա-
 քով: (3) Մեկնասան. վանք: Անատուրի մէջ սովո-
 րութիւն կայ որ ամսուն ի բուն՝ բանայիտի պատ-
 ճառով՝ Հայ Ժողովուրդը խուռն կը դիմէ վանքեր
 եւ կ'զբօնու: (4) Պարմանիք. երիտասարդք: (5)
 Աւիւնով. եռանդով, (6) Յելու, պատռի: (7) Ի
 միջոյ. մէջ տեղէն: Այս եղբերորդութիւնը խիստ

Ծովուն յալիս կապուտաներկ՝
 Որ կը փշրին յափունս նորա:
 Ուր Քարրարն՝ և Մարմարիս՝,
 Եւ ծովագեղ Պրոպոնդիտեանք՝
 Յղեն՝ նաւօր կճեայ՝ լերինս՝
 Որ կը դառնան հոս ապարանք՝:
 Հարիւրաւոր դարուց շիրմէն
 Արժնալով ողիք ազգաց՝
 Իրենց զանձերը Թափեր են
 Մէջ լուսարձակ այն սըրահաց,
 Յորոց բաւիղ՝ կամարակապ
 Հայն Թեւերով կը թռչնաին
 Մըտածութիւնք ցընորականք
 Եւ արքայից ստուերք անագին:

գողտրիկ է. սակայն փափաքելի էր որ շարունակ
 կոչեմ, զոչեմ բառերով չվերջանար: Այս տեսակ
 միօրինակ յանգերը գրուածը թէ տաղտկալի եւ
 թէ տղայական կընեն շատ անգամ: (1) Քարրարա.
 Խալիոյ քաղաք, նշանաւոր ձերմակ մարմարիոնի
 հանքերով: (2) Մարմարիս. Մարմարայի ծովուն
 մէջ կղզի մը որ կըսուի նաեւ կղզի Մարմարի եւ
 ուստի ծովն ալ առած է իւր անունը: (3) Պրոպոն-
 դիս. Մարմարայի անունն է: (4) Յղեն. կը խրկեն:
 (5) Կճեայ. մարմարէ: (6) Ապարանք. պալատ: (7) Բա-
 ղիղ. Այնալիսի տուն կամ չէնք՝ ուրկէ դուրս ելնելն
 անհնարին է գրեթէ: Այս բաւիղ, յաբիրիւնդու
 կամ դէսալ անունը կուգայ մէջ մը հին Եգիպտացւոց
 եւ մէջ մ'ալ Կրետացւոց երկու ահագին չէնքե-
 րէն, որոց մէջ մոնողը պարտաւոր էր առաջնոր-

Ասորեստան և Բաբելոն՝
 Սինէացին¹, Արաստանեայն
 Եգիպտականն՝ Հնդիկն ըզգօն՝
 Եւ նագելին Իտալական²
 Արեւելից մեծ Սուլթանին
 Ընծայ բերեր են բիւրաւոր:
 Հոն ձեռն ի ծնօտ³ նայի ծովին
 Եւ մըտածէ արքայն հրգօր:
 Պաստառալիւր⁴ նաւք մինչ ի կայմ
 Նորա շուքին տակ ընկըղմեալ՝
 Այն տեսնենէն յակճիւռս կան⁵
 Արեւելեան անուրջ⁶ կարծեալ:
 Քան զՅոնիական և Դորացի⁷
 Քան ըզԴոմաց ձեւ նորանշան,
 Պարսն Արաբին⁸ հոն կը կըցի,
 Հայ հանճարոյ մը ի հրաման:
 Ոլորահիւս լուսանցից մօտ
 Ի վեր սլանան սիւնք մարմարոյ,

դող թելով մը դուրս ելնել՝ եթէ ոչ ներսը կը մնար:
 (1) Սինէացին. Զինաստանցին: (2) Զգօն. ծան-
 րաբարոյ: (3) Զեռն ի ծնօտ. ձեռքը երեսին դրած:
 (4) Պաստառալիւր. առաքատը լեցուն: (5) Յակճիւռս
 կան. զարմացած են: (6) Անուրջ. երազ: (7) Յոնիա-
 կան եւ Դորացի. Յունական ճարտարապետութեան
 ձեւեր: (8) Դորաց ձեւ. Դոթական ճարտարապե-
 տութիւնը հնոց ծանօթ չէր՝ նոր ժամանակաց
 գիւտ է: (9) Պարսն Արաբին. ասոնք ալ ճարտա-
 րապետութեան տեսակներ են:

Կը մոլորին արեւուն շողք
 Բիւր զարդերու մէջ մանուածոյ՝:
 Կապուտ ծովուն և՛ երկնից մէջտեղ
 Անմահական ժրպիտ մ'է այն,
 Եւ ամօթով է երկնագեղ
 Կաստիլացւոյն¹ իսկ Ալիամպրայն²:
 Եւ աստեղաց ի լոյս աղօտ՝
 Երբ ուրուագիծն իւր օղեղէն
 Կը նըկատուի երկնից յոլորտ³:
 Շուրջ պարփակեալ անտառներէն,
 Կարծես այդ վէմք հոգի առնուն
 Եւ ի լռութեան զիշերային՝
 Դաշնակաւոր երգ կը դառնան
 Զոր երազոտ լըսէ հոգին:
 Տեսնը բընաւ զայն հրաշակերտ
 Որ սպիտակ կ'անդրադառնայ
 Ծովուն յալիս կապուտաներկ
 Որ կը փշրին ափանցը վրայ:
 Ո՛չ կիճ է այդ, ոչ հող, ոչ վէմ,
 Այլ մեծագօր Հայ հանճարին
 Մտածութիւն մի է վըսեմ՝
 Հոն տարրանիւթ հագած մարմին:

Թ. Թեքեան

(1) Մանուածոյ. Մէջէ մէջ անցած: (2) Կաստիլիա.
 Սպանիոյ գաւառ: (3) Ալիամպրա. հռչակաւոր
 պալատ Մաւրիտանացի արքայից՝ ի Կոլընատա
 Սպանիոյ: (4) Ոլորտ. շուրջ:

ԲԱՆԱՍՏԵԼԾՈՒԹԻՒՆ

Բնութիւնը՝ որ սոխակին տուաւ անոյշ զեղզեղանք¹՝ վարդենեաց ճապուկ² ոստերուն վրայ իր հեշտալուր դալլայիկներն³ յօրինելով վարդին զեղեցկութիւնը երգելու և իր սիրոյն խանդակած⁴ զեղմունքը⁵ հնչեցնելու համար, կը կարծես թէ մարդս անմասն թողուցեր է այնպիսի փառաւոր ձիրքէ մը⁶, կը կարծես թէ մարդուս սիրտը՝ որ աւելի վսեմ բարձրութեան մը կը ձկտի⁷՝ բոլորովին դատապարտուած է մեռեալ ծովի մը պէս հանդարտ մնալով իր կարկաչասահ ալիքը չհոսեցնելու։ Զննենք մեր սրտերը, երբոր յստակ զգացմամբ կսկսինք համատարած բնութեան սքանչելեաց վրայ յառիլ⁸, երբոր վայրկեան մը այս ստորին մառախլապատ նահանգներէն մեր ոգւոյն թռիչք բարձրացնենք դէպի վեր, այն ինչ քնար է՝ որ անպատում երգոց մրմունջներ կը հնչեցունէ

(1) Գերզեղանք. երգ։ (2) Ճապուկ. կակուղ, դիւրաւ ամեն կողմ ծռող. (3) Դալլայիկներ. (Թռչնոց) անոյշ ձայն։ (4) Խանդակաբ. սիրով լի։ (5) Զեղմունք. չափազանց եռանդուն զգացում, փափաք։ (6) Զիրք. ունեցած յատկութիւն, յարմարութիւն՝ ինչպէս են, երաժշտութեան, նկարչութեան, ճարտարապետութեան եւլն։ (7) Զկտի. կաշխատի։ (8) Յառիլ. աչք տնկած նայիլ։

ի մեզ, եթէ, աւանդ, անոր լարերը թուլացած չեն երկրաւոր հոգերով՝ կամ բոլորովին կտրուած չեն վայրաքարշ¹ կիրքերով։

Երբ աշխարհի դեռ եւս նոր բացուած ծաղկանց հետ արեւուն առաջին ճառագայթիցը կը ժպտէր, երբ իր կոյս դալարեաց վրայ գառներն և ուլիկները արձակ համարձակ կ'արածէին, և երբ մարդուս միտքը իր նախնական պարզութեան մէջ ըլլալով՝ լեցուած չէր տակաւին բիւրաւոր խառնաշփոթ գաղափարներով՝ այն ատեն ծնաւ բանաստեղծութիւնը, մարդուս առաջին և ազնիւ դալլայիկը, անմեղ հովուաց ներդաշնակաւոր սրինգներուն ձայնովը։

Սակայն բանաստեղծութիւնը ամեն դալլայիկներէ և ամեն ներդաշնակութիւններէ ալ գերազանց է. անոնք միայն մարդուս ականջը կգմայլեցնեն և վայրկեան մը ետքը օդին մէջ կը ցնդին անհետ կըլլան. մինչդեռ բանաստեղծութիւնը մեր սրտին կը խօսի և մեր ոգին կը դիւլծէ¹։

Թող ծանրաբարոյ փիլիսոփայները տղայական համարին զայն, այլ իրենց խոհուն² գլուխը մեր համակրութիւնը չգրաւեր բանաստեղծին փափուկ սրտէն աւելի։ Բանաստեղծութիւնը բնութեան նկարիչն է զրականութեան մէջ՝ ինչպէս որ նկարիչը բնութեան բանաստեղծն է՝ արուեստից մէջ։

(1) Վայրաքարշ. ստորին։ (2) Կը դիւլծէ. ճշ. պիւրիւ կընէ։ (3) Խոհուն. ծանր, լաւ խորհող։

մէկն, ընտիր խորհուրդները ընտրելագոյն լեզուով
կը ճառէ. իսկ միւսը գեղեցիկ տեսարանները գե-
ղեցկագոյն պատկերներով կը նկարէ, բայց զու-
գակշունհ մէջ դարձեալ չկրնար բանաստեղծու-
թեան հաւասարիլ :

Ոչ թէ միայն բնութեան՝ այլ և մարդուս կենաց
հաւատարիմ՝ նկարիչն է բանաստեղծը և անոր
գրուածներուն մէջ կը պարունակուի իր դարուն
ոգին, քաղաքակրթութիւնը, կրօնքը՝ սովորութիւն-
ները և լեզուն: Ամեն դար և ամեն ազգ իր բա-
նաստեղծներն ունեցեր է, այլ ճշմարիտ տաղան-
դը՝ հագուագիւտ գոհարներէն աւելի նուազ է :

Պ. Պառնասեան

36

ՄԱՅՐ ՄԸ

Ս.

Ձըմրան տըխուր այն գիշեր
Սեփ սեւ մընած էր երկին ,
Յուրտ մէկ քամի կը փչէր ,
Եւ սառ պատեր էր գետին :
Ծառոց ճիւղեր մերկ ու չոր՝

(1) Զուգակշիռ . բաղդատութիւն : (2) Հաւասարիմ .
ճշգրիտ, բուն : (3) Տաղանդ . բանի մը կարողու-
թիւն , մեծ հմտութիւն :

Անպատըսպար՝ դողալով՝
Շառաչէին սրգաւոր ,
Սոսկում ի սիրտ ազդելով :
Ձըմրան տըխուր այն գիշեր
Երկնի ծագեալ էր արեւ ,
Ձըմրան տըխուր այն գիշեր
Հրեշտակ մարդիկ՝ թեւ ի թեւ ,
զԱստուածորդւոյն տօնէին
Վայրաբերիլ՝ ի յաշխարհ ,
Փարեալ ի գիրկ սուրբ Կուսին՝
Իբր ըզմանող մի խոնարհ :
Ձըմրան տըխուր այն գիշեր
Տըներ բոլոր մուծ էին ,
Բայց տաճարին լուսանցեր
Բոցանճանչ շողային :
Բոլոր տըներ լուռ կային ,
Իբրեւ մէյմէկ գերեզման ,
Բայց բարձրագոյ թընդային
Յարկը տաճարին Աստուածեան :
Ձըմրան տըխուր այն գիշեր
Ամենուն սիրտ էր ուրախ .
Փայլ շընորհաց երկնաբեր՝
Մերժեալ էր ցաւն ու ախ վախ :
Կարծես յայն սուրբ տաճարին

(1) Անպատըսպար . բաց, մերկ : (2) Վայրաբերիլ .
վար իջնել : (3) Փարեալ . փաթթուած : (4) Երկնա-
բեր . երկնքէն եկած , երկնքի բերք :

Զերկրի սփոփմանց անապակ
Մահկանացուք ըզգային
Զոգեպարար՝ ըզճաշակ:

Բ.

Այլ հրեշտակային երգոց զուգահետ՝
Եւ եկեղեցւոյն օրհնից բերկրաւէտ՝
Նաեւ վըշտալից ձայն մը այն զիշեր
Հիւղի մը մէջէն կը թռչէր ի վեր.
Զայն մըն էր՝ մոռցըված բոլոր մարդկանցմէն...
Բայց ո՛չ ընդհատ՝ քաղցր ալէլուներէն՝,
Եւ զայն ձայն բեկբեկ՝ կը լսէր յերկնից
Այն որ միակ յոյսն է կոտորած սըրտից :
Թշուառ մէկ սրտի մըմունջ էր և այն,
Մօր մը հառաչանք էր կողկողածայն՝,
Որ քըսան տարուան ի ծաղիկն հասակ
Այրի մընացած էր որդւով միակ՝:
Արդ և այն մատաղ գեղաբոյս որդին,
Մօրը բոլոր գանձ և յոյս սըրտեկին,
Դեռ հազիւ զարունն ըսկըսեր կենաց՝
Ընկած էր զինչ վարդ ի շունչ փոթորկաց :

(1) Ոգեպարար. հոգի սնուցանող, կշտացնող:

(2) Զուգահետ. մէկտեղ: (3) Բերկրաւէտ. ուրախու-
թիւն տուող: (4) Ընդհատ. ստորին, պակաս: (5)
Այնքալ. օրհնութեան երգ: (6) Բեկբեկ: Կիցկտուր,
կտարած: (7) Կողկողածայն. տխուր, լալու ձայ-
նով: (8) Միակ. մէկ հատիկ:

Մանկանն օրոցքին քով ծունկ ընկած մայր,
Պաղեալ անդամոց նորա շունչ կուտայր,
Փափկիկ նորա թափ ի ծոցին ծածկէր,
Զերմրիկ՝ արցունքովն ըզնա ողողէր՝:

Խորէն Եպ. Նար Պէյ

37

ՎԱՐԴՆ ՈՒ ԳԵՐԵԶՄԱՆ

Գերեզմանը հարցուց վարդին,
«Ի՞նչ կ'ընես դու երբ ծոցդ ընկնին
Արշալուսոյ ջինջ՝ արցունքներ »:
Վարդն ալ հարցուց. « դու ինչ կ'ընես
Այն՝ որ զլորի ի մահադէզ
Գու մշտաբաց վիհդ՝ ի ստուեր »:
Ըսաւ վարդն. « ի՞նչ նըսեմ՝ վիրապ՝,
« Արցունքներէն այդ սիրատապ՝,
« Հանեմ բուրում մեղրածորան »:
Շիրիմն ըսաւ՝ « ծաղիկ թշուառ,

(1) Զերմրիկ. տաք: (2) Ողողել. թրջել: (3)
Զինջ. պայծառ, մաքուր: (4) Վիհ. խորունկ փոս:
(5) Նսեմ. մութ: (6) Վիրապ. խոր անդունդ: (7)
Սիրատապ. սիրով տաքցած:

«Հոգիքն որ ինձ գան մահավար,
«Հրեշտակ շինեմ երկնից արժան»:

Վիքոր Հիւլո
Թարգմ. Հ. Աղամեան

38

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ ԱՆԳՂԻՈՅ

Թէ ինչ հիման վրայ բարձրացած է Անգղիոյ մեծութիւնը՝ իւր յատուկ ճշդութեամբ նկարագրել՝ իմ փոքրութենէս շատ մեծ է. եթէ ոչ «Պրիքիշ Միւզեօմի» քանի մը միլիոն մատեանները թղթատել, զոնէ Լօնտօնի պարզ գրատան մը գրքերը կարգալ հարկ էր: Բայց որպէս զի ընթերցողին առաջ պարզերես մնամք, կը հրաւիրեմք զինքն՝ որ միանգամ աշխարհացոյց տախտակը ձեռք առնու, Մեծն Բրիտանիա ըստած փոքր կղզիները դիտէ, անոր բնակիչ հողեղէն արարածոց թիւը համրէ, և ապա իւր աչքն համատարած աշխարհի վրայ շուրջ ածելով հիանայ՝ Թէ ինչպէս մեզ նման միս ու ոսկոր ունեցող այդ մահականացուններն հրեղէն թեւօք սրացեր են երկրագնդի չորս բոլորը և ամեն տեղ Անգլիական դրօշ պարզեր են: Անգլիական զրահաւոր և ոսկեբարձ՝ շոգենաւներ ովկիա-

նոսներ կը ծածկեն և կ'ողողեն տիրաբար¹: Ատլանդիկէն Ամերիկա կը տիրեն, Գամատայի բարձունքներէն սկսեալ՝ կ'իջնեն Մեծին Ամազոնի ծոց, Պրագիլիոյ լեռնադաշտերուն կ'այցելեն և ապա կ'արշաւեն² Խաղաղական ովկիանոսի խորքեր և անոր խաղաղ սիրտը վրդովելով³ կ'երթան անոր բազմաթիւ կղզիներուն կը տիրեն: Աւստրալիան այս կղզեաց մայրն է՝ և Թագուհւոյն ոսկւոյ մօերքներուն⁴ մատակարարն⁵: Անշուշտ Անգլիոյ մեծութեան և շնորհաց հետաքրքիր ընթերցողը աւելի պիտի զարմանայ՝ երբ Հնդկաստան հասնի, եւ անոր երկու հարիւր միլիոն խառնիճաղանձ և խառնակրօն խաժամուժը⁶ տեսնէ, որ ափ մ'Անգլիացի գաղթականներու կը հպատակին, ինչպէս կը հնազանդի վիթխարի⁷ փիղը գաճաճ⁸ կենդանիի մը: Հնդհաստան՝ այս երբեմն վայրենեաց երկիրն՝ այժմ Ասիոյ հրաշալի ուխտիսն⁹ է, կամ Ռուսական զգացմամբ Մեծին Անգլիոյ գոհարազարդ սիրա-

(1) Տիրաբար. իշխանի պէս: (2) Կ'արշաւեն. կը վազեն: (3) Վրդովելով. տակն ու վրայ ընելով: (4) Մթերք. շտեմարան. տճ. անպար: (5) Մասակարար. տճ. Վեֆիլիսարձ: (6) Դիտէ այս երեք բառերուն բնական եւ ինքնեկ նմանաձայնութեան գեղեցկութիւնը: (7) Վիթխարի. սաստիկ մեծ: (8) Դաճաճ. սաստիկ փոքր. տճ. ճիւղնէ: (9) Ուխտիս. անապատի մէջ կանաչաղարդ. կղզի:

(1) Ոսկեբարձ. ոսկի բեռնաւորած:

կան, ում սիրատոչոր¹ նախանձորդն է համբերատար² Ռուսիան :

Տէվկանց

39

ՄԵՐ ՓՈՓՈԽԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ

Դարուս կէսին սկիզբը Խրիմի պատերազմն սկսաւ, և երբ միացեալ Եւրոպիոյ սուրն հազիւ ուրեմն³ յաղթող հանդիսացաւ, Հայք սկսան Գաղղիոյ և մասնաւորապէս Անգլիոյ յարիլ⁴ և անոր ոսկեփոշոտ զգեստին քսուիլ : Դպրոցներու մէջ Անգլիական լեզուի ուսումը բաւական յառաջացաւ, այն յուսով որ եթէ վերստին պատերազմ ըլլայ՝ կարենանք յաջողակ թարգմաններ հասցնել : Սակայն 1860էն ի վեր մեր յուսոյ խարխիւը⁵ Գաղղիացւոց սրտին՝ այն է Փարիզի մէջ նետեցինք : Երանելի Նաբոլէոնի հետ սկանք կենակցիլ : Մեր ուսումնարաններուն մէջ Գաղղիերէնը Հայերէնէն նա-

(1) Սիրատոչոր. սիրով վառուած : (2) Համբերատար. չափ համբերող : (3) Հազիւ ուրեմն. դժուարաւ : (4) Յարիլ. մէկու մը կողմը բռնել, փակել : (5) Խարխիւ. նաւու երկաթը որ ծովը կը նետեն նաւը կեցնելու համար :

խաղաս էր, մեր երիտասարդները Ֆրանսական տաք արիւնով ու աւիւնով հրապարակը կը դղըրդէին¹. Հայոց աշխարհի փափկասուն տիկնայք և օրիորդք իրենց կօշկաց կրունկին² երկայնութեան չափէն սկսեալ՝ մինչեւ զլիսարկին փետուրներուն ուղղութիւնն ու ձեւը՝ որ ըսել է՝ ոտքով զլիսով, Գաղղիացի դարձան : Մեր խանութներուն մէջ և մեր ընտանեկան ծածկոցներուն³ տակ Նաբոլէոնի հագին ու հարբուխին վրայ խօսելով կ'անցունէինք մեր քաղաքակրթեալ ժամանակը, զի կոպտութիւն և ամօթ էր մեր բեռնակիր եղբարց վիճակին եւ անոնց լքեալ ու ամայի երկրին վրայ ակնարկութիւն ընել՝ որ թերեւս մեր շահուն հետ վերաբերութիւն չունէր...: Բաւական ընդերկար թափառեցանք այս անապատին մէջ⁴, մինչեւ որ մեր ամեն պաշարն հովին տալով սպառեցինք :

Մեր այս մոլորութեան յանկարծ սարսափելի հարուած տուաւ Նաբոլէոնի անկումն և Գաղղիացւոց պարտութիւնը, և մենք թէև Գաղղիացւոց չափ վէրք ու ցաւ զգացինք՝ և այնուհետեւ սկսանք միապետական և հանրապետական կուսակցութեան

(1) Կը դղրդէին. կը թնդացնէին : (2) Կրունկ. տճ. տալան, հօֆշէ : (3) Ծածկոց. տուն : (4) Թափառեցանք այս անապատին մէջ. ակնարկութիւն հրէից թափառելուն անապատին մէջ՝ Եգիպտոսի ելքէն յետոյ : Այս ձեւին Ակնարկութիւն կ'ըսուի գրագիտութեան մէջ :

բաժնուելով մերձ գծտիլ¹ և մերձ սրտմտիլ² իրարու դէմ, բայց Բրուսիոյ յաղթող սուրը Գերմանական ուսման և դաստիարակութեան զրախտի նոր դուռ մը կը բանար մեր առջեւ, և մեք բախտախնդիր՝ և բնութեամբ անհամբեր՝ չէինք կարող միանգամ չհպիլ այդ զիտութեան ծառոյն³։ Ուստի կամաց կամաց սկսանք մեր յառաջդիմութիւնը Գերմանական ուղղութեան մէջ փնտոել։ Պիզմարքի գանկը⁴ կրկնտելու⁵ ելանք, Մոլթքէի սուրին պողովատը⁶ զննել և եթէ չեմ սխալիր՝ մերձ հայացնել զայն, Կիյովի արքունեաց ներսն ու դուրսը թափառիլ։ Շիրլէր, Կէօթէ⁷ և այլ Գերմանական հանճարներ շնորհի ունեցան ծանօթանալ մեզ։

Նոյն

(1) Գոժիլ. սրգողիլ։ (2) Սրսմիլ. բարկանալ, նեղանալ։ (3) Հպիլ զիտութեան ծառոյն. ակնարկութիւն է՝ եւայլ՝ գիտութեան ծառին մօտեանալուն։ (4) Գանկը. գլուխը, գլխուն թասը։ (5) Կրկնել. քննել, փնտռալուք ընել։ (6) Պողովատ. պողպատ, երկաթ։ (7) Շիրլէր, Կէօթէ. երկու Գերմանացի հռչակաւոր բանաստեղծներ։ Կէօթէ միայն բանաստեղծ չէ այլ դպրութեան եւ գիտութեան գրեթէ ամէն ճիւղերը զարմանալի հանճարով մշակեց։ Անդամազնութեան մէջ նշանաւոր գիւտ մը ըրաւ, մարդու ծնօտային ոսկորը (օ մաքսիլէս) գտնելով։

40

Փ Ո Ք Ր Ի Կ Ք Ո Յ Ր

Բարի անցորդ, ըսէ, խնդրեմ՝
Տեսնը արդեօք, արտը դէս դէն՝
Անտառին մէջ՝ կամ թէ ճամբան,
Տեսնը միթէ իմ փոքր եղբայր՝
Որ մինակուկ անշուշտ ժուռ զար,
Ո՛ր Աստուած իմ, փնտռեմ ունայն։
Դեղձան² ունի զլուխ զանգուր³
Սեւ սեւ աչեր, ձեռներ գէր յոյր⁴
Սիրուն մանկիկ մ'է լիովին,
Ճամբուն վրայ թէ տեսնէիր,
Անտարակոյս տի ճանչէիր՝
Կըսեն նըման է ինձ զլիսովին⁵։
Ա՛հ, կ'ողբամ ես անոր համար,
Զի շաբթէ վեր ալ չէր խաղար
Ինչպէս ինծի հետ սովոր էր.
Իսկ երբ պատճառ հարցունէի՝
Կ'ըսէին ինձ նա կը հանգչի,
Եւ չը գիտեմ էր կը հանգչէր։

(1) Դեւ դեմ. ասդին անդին։ (2) Դեղձան. դեղձի գոյն, դեղնագոյն։ (3) Գանգուր. տճ. խրվոր մազերով։ (4) Յոյր. սաստիկ գէր։ (5) Դլիսովին, բոլորովին։

Օր մը գացի իր սենեկիկ,
Գտայ զինքըն իր անկողնիկ
Ճիշտ իր բարձին պէս ներմըկեկ՝
Իր ճանքեղէ նոր բարձին պէս.
Տուի անունը ես սիրապէս.
Բայց ինչ օգուտ միշտ հանգչէր հէք :
Հրեշտակի պէս էր նա սիրուն,
Զգեստ հագեր էր զարդարուն,
Ինչպէս տօնի օրերն ունի.
Իր բեհեզէ՝ զոգնոց կոկիկ,
Եւ դեղնորակ աղւոր կօշիկ՝
Զոր դեռ նոր էր առեր անի:
Շիտակ գացի ես իր մահճիկ,
Պագի բերնէն ես անուշիկ,
Սահեւով մեղմ վրայ եզրին,
Բայց նա անսաստ՝ իմ աղերսիս
Աչք չբացաւ որ նայի յիս...
Կ'երեւէր թէ ննջէր խորին :
Դիչ մը ետքը տեսայ շատուոր
Մարդիկ տրտում ու սրզաւոր
Որ մի սև բան կը տանէին,
Ծանր ելնելով մեր տան դռնէն.
Արդ իմ մօր աչք արտասուք թափեն
Առաւօտէ ցերեկոյին :
Ալ չը տեսայ ես իմ եղբայր,
Ընկայ թէեւ ճամբայ տըկար,

(1) Բեհեզ. մետաքս : (2) Անաստ. մօիկ չընող :

Եւ բուրաստան պարտէզ ու բակ՝
Ամէն տեղ ուր միշտ միասին,
Կը խաղայինք տակ կաղնիին,
Դեռ կը փնտռեմ ես շարունակ:
Յուսացի որ զանի գտնամ,
Այս դաշտերըն որ միանգամ
Լեցուն էին ծաղիկներով,
Թիթեռներով՝ որոց թեւեր
Կարծես էին շողուն՝ կայծեր՝
Եւ ուզեցի երթալ իր քով :
Բայց ահա տես բոլոր մարգեր,
Խեղճ ծաղիկներ են թառամեր,
Թիթեռնիկներ լեղապատառ
Փախան գացին որ չը մըսին՝
Բոլոր երկիր կ'երեւի սեւ,
Չես զգար դու հրչափ է սառ :
Անտառի մէջ, հհ, խաւարին՝
Եղբայրս կորած է եղկելին՝
Անշուշտ եմ որ դողի մէջ է,
Շատ կը մըսի, կուլայ, կ'ողբայ,
Կամ ծունր դրած յաղօթըս կայ
Առ Տէր Աստուած որ քոյրն կոչէ:
Պէտք է գտնել իմ եղբօր հետք,
Դեռ եւս չեմ վաստակաբեկ²,
Տէր լսած է անշուշտ իր ձայն:

(1) Շողուն. փայլուն : (2) Եղկելի. ուղորմելի,
խեղճ : (3) Վաստակաբեկ. հոգնած :

Ո՛րչափ իմ մայր տ'ուրախ¹ լինի
Երբոր զուարթ իր քով հասնի
Փոքրիկ որդին կորստական² :
Ո՛հ ըսէ ինձ, ըսէ խնդրեմ,
Տեսնար արդեօք, արտը դէս դէն
Անտառին մէջ կամ թէ համբան
Տեսնար միթէ իմ փոքր եղբայր
Որ մինակուկ անշուշտ ժուռ գար,
Ո՛ր Աստուած իմ, փնտռեմ ունայն :

ՊԼԱՆ ՎԱՐԷ

ԹԻՂ. Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

41

ՍՕՍՈՒՆ ԵՒ ՊԱՅՊՈՒՆ

(ԱԽԱՆԳՈՒԹԻՒՆ)

«Է՛ր կը շրջիս
Ի մէջ պրախտին³,
Ո՛վ կոյս աղջիկ» :
— Ելի յայս դրախտ
Ճակտիս ի զարդ

(1) Տ'ուրախ. տն ուրախ. ի գիրը զեղչուած է չա-
փը պահելու համար : (2) Կորստական. կորսուած,
կամ ան որ կը կորսուի : (3) Դրախտ. պարտէզ, բու-

Գտնել մէկ վարդ» :
«— Դու ի նանիր¹
Կաս ի խնդիր
Վարդիդ կարմիր,
Ո՛վ կոյս ընտիր : »
— «Տես մէջ դրախտին
Վարդեր քանիս²
Փայլին վառ վառ
Ի գոյն պայծառ» :
— «Դոցա մէջ վարդ
Ճակտիդ ի զարդ,
Արժանաւոր
Ձիք, կոյս աղւոր : »
— «Քնչ կը խօսիս,
Նայէ թըփիս³,
Վարդեր քանիս
Կան, սիրելիս : »
— «Ո՛վ գեղանի,
Չեն արժանի
Ձարդ գեղեցիկ
Դոքա ճակտիդ» :
— «Նայէ հիմիկ
Քաղեմ վարդիկ,

բաստան : (1) Ի նանիր. պարապ տեղ : (2) Վարդեր
քանիս. Աւելի լաւ էր ըսել քանի⁴, վասն զի ո
գիրը հայցականի նշան իմացուելով քերականական
թերութիւն մը կը կազմէ : (3) Թոփ. ՏՃ. չալը :

Տես վայելուչ
 Զէ հակատուս:»
 —«Ո՛վ օրիորդ
 Վարդիկդ է փշոտ,
 Քո քնքոյ՜ մատ
 Յաւ կ'առնու շատ:»
 —«Հոգ չէ, հոգ չէ,
 Յաւ ի վարդէ
 Թող կոյս կըրէ՜
 Սիրելի է:»
 —«Այդ զարդ՝ աւանդ,
 Թառամի վաղ.
 Անծարշամ՝ վարդ
 Ճակտիդ ան զարդ»
 —Զայն ուր գտնեմ.
 Ո՞ւր ես քաղեմ:»
 —Այն վարդ կարմիր՝
 Կոյս դու ընտիր,
 Ի մէջ սրտի
 Ծլի ծաղիկի:»
 —«Ո՞ւր սիրտ գտնեմ,
 Ի՞նչպէս քաղեմ:»
 —«Երբ պատանի՜
 Տեսնես հեռուն՝
 Տուր մէկ ողջոյն:»
 —«Ողջոյն՝ ինչպէս

(1) Քնքոյ՜. փափուկ: (2) Անքարշամ. չթուումը:

Տալ իշխեմ՝ ես
 Պատանեկին
 Անծանօթին:»
 —«Քո սիրական
 Աչաց ակնարկ՝
 Է պատանւոյն
 Սիրոյ ողջոյն:»
 —«Շատ նայեցայ՝
 Բայց ինձ նոքա
 Յուրտ նայեցան
 Ու մեկնեցան...»
 —«Երբ նայեցար՝
 Կոյս դու պայծառ,
 Տուիր օժիտ՝
 Քո նայածիդ:»
 «Երբ դու նայիս,
 Տուր մէկ ժըպիտ,
 Լոկ քո օժիտ
 Այն է, աղջիկ:»
 —Փոխան ժպտիս՝
 Զինչ յուսամ ես
 Սիրելիէս:»
 —«Լոկ իւր սրտիկ,
 Կոյս գեղեցիկ,
 Հոն կայ վարդիկ

(1) Իշխեմ. համարձակիմ: (2) Ակնարկ. նայուածք:
 (3) Օժիտ. Տճ. անհեղ, ընծայ:

Ի հիւս ճակտիդ:»

Պայտուն ժպտեցաւ՝

Սօսունն՝ օժտեցաւ:

Վահագն վարդապետ
(Առակ)

42

ԱՆՈՒԷՍ ԵՒ ԷՇ

— Ուսկից կուգաս կամկար կամկար՝

Խելօք աղբար —

Հարցուց իշուն Աղուէսը:

«Ուսկից կուգամ, պատասխանեց մեր էշը.

Առիւծին քովէն, առիւծին.

Ի՛նչ է քաշածը այն խեղճին:

Գիտես, ատենով երբ նա բարկանար կամ Թէ մոնչէր

Բոլոր անտառը ինչպէս Թունտ կ'ելնէր,

Կենդանիները իրար կ'անցնէին.

Վախերէն ծակէ ծակ կը մտնէին.

Երբեմն ալ ես

Խելքը զլխէս գացածի պէս,

(1) Սօսուն. դեղին եւ Պայտուն՝ կապոյտ ծաղիկներ են՝ որք դարնան մէջ մէկ տեղ կը բուսնին: Ծ. Վ. վարդապետի: (2) Կամկար կամկար. գլուխը կախած, անճարակ անճարակ:

Աչքըս մութ կոխած,

Սիրտըս դող ելած,

Ո՛ր դին փախչելս չէի գիտնար.

Իսկ հիմա տեսնաս մէյ մը, սանամար,

Ծերացած խրոփած,

Բոլորովին ուժէ ինկած,

Իր այրէն՝ դուրս ոտք չի կոխեր,

Մէկդին մէկալ դին կը թաւալի՝ էր:

Կենդանեաց մէջ մէկն ալ չը կայ

Որ առիւծէն վախնայ հիմայ,

Էհ զարմանք չէ,

Ըրածներուն պատիժը պիտի գտնէր ի հարկէ,

Քովէն անցնող ու դարձող՝ հրքան գազանք որ կային

Ի՛նչ կերպերով որ կրցան՝ անոր հախը տեղը դրին,

(1) Այր. ՏՃ. մաղարտ: (2) Կը քաւալի եր. կը թաւալէր. ոտանաւորին յանգին եւ չափին համար բայը իր արմատէն բաժնուած: (3) Հախը. տաճկերէն է: Գուցէ չափազանց մաքրասէր հայկաբաններ եւ հայասէրներ սարսափին Այվազովաքի յաւճախ գործածած տաճկերէն բառերէն. բայց այնպիսիք գիտնալու են՝ որ դրացի ազգաց մէջ՝ մանաւանդ երբ անոնք տիրող եւ տիրեալ ըլլան՝ հրեար չէ որ բառերու փոխառութիւններ չ'ըլլան, ինչպէս եղած է երբեմն Պարսկերէնէն, զոր ցուցիւք տեղ տեղ. պարզապէս այս նպատակաւ եւ ոչ թէ նորուս տղոց բանասիրութեան դաս տալու համար:

Ո՛րը ակռայով

Ո՛րը կօտոշով՝ ...»

Աղուէսը վըրայ բերաւ.

— Սանահար, խօսքըդ մեղրով,

Հէշէ դուն կարծեմ հարկաւ

Սիրտ չըրիր մօտենալու անոր քով — :

«Ի՞նչ հրամայեցիր, պատասխանեց մեր էշը,

Միթէ պիտի վախնայի, չը հանէի վըրէժը.

Ես ալ անոր աքացի՞

Բոլոր ուժովըս զարկի.

Թող առնու ըսի այն անըզգամը

Իշու սըմբակին՝ կըսկիծն ու համը:»

Քանի որ ուժով ես ու անուանի,

Ցած մարդը աչքէդ անգամ վախ ունի,

Բայց թէ վար իջար բարձր աստիճանէ,

Առջի նախատինք բեզ ընողն ինքն է:

(Քռիւղ)

Թարգ. Այվազովսիի

ՀԻԿՈՒ ՍՈՒՏ Ի ՓԱՐԻՋ 1870 ՍԵՊՏ 6

Քաղաքացիք, ես ըսեր էի թէ այն օրը որ Հասարակապետութիւնը Գաղղիա մտնէ՝ ես ալ պիտի մտնեմ: Ահա մտայ:

(1) Կօսօշ. ՏՃ. պույնուզ: (2) Ա. ֆացի ՏՃ. քեֆ-մեռլ: (3) Սմբակ. ոտք: Սմբակ, հաստ եղունգ (ձիու, իշու) եւայլն:

Երկու մեծ բաներ զիս կը կոչեն՝ առաջին՝ Հասարակապետութիւնը, երկրորդ՝ վտանգը: Կուգամ հոս իմ պարտքս կատարելու:

Ի՞նչ է պարտքս,

Ձեր ամենունը.

— Պաշտպանել Փարիզ, պահել Փարիզ: Փարիզն ազատելը Գաղղիան ազատելէ աւելի է, աշխարհս ազատել է: Փարիզ մարդկութեան իսկ կեդրոնն՝ է, Փարիզ նուիրական՝ քաղաքն է: Ո՛վ որ Փարիզի վրայ կը յարձակի՝ մարդկային ազգին վրայ կը յարձակի:

Փարիզ քաղաքակրթութեան մայրաքաղաքն եւ յեղափոխութեան քաղաքը՝ պէտք չէ բռնաբարուի վայրագ յարձակումով մը: Փարիզ պիտի յաղթանակէ ամեն մտքերու միութեամբ եւ ամեն զփութութեանց անհետանալովը:

Վիքթօր Հիւկօ

Թարգմ. Կ. Ս. Իսիրեան

(1) Կեդրոն. մէջ տեղը, բուն տեղը: (2) Նուիրական. սուրբ:

ՔՆՏԱԳԱՏՈՒԹԻՒՆ. — Այս կտորը խիստ փայլուն ճարտարախօսութեան օրինակ է. սակայն եթէ լաւ քննենք՝ անոր հիմը խախտւած մտածութեանց եւ մեծախօսութեանց վրայ դրուած կը տեսնենք: Նախ՝ Հիւկօ երբ հրաւիրուեցաւ օգտավարիկով դուրս

ՌԻԻՊԼԱՍԻ՝

ՔԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՔ

ՀՈՒՍԱԼՈՐԵԱՂ ՂԱՐՈՒՍ ՄԷՋ՝ ՈՒՐ Կ՛ԱՎՐԻՆՔ՝ ԺՈՂՈՎՐՐ-

ԵՆԵԼ ՓԱՐԻՂԷՆ ԵԼ ՂԱԼԱՈՆԵՐԸ ԵՐԹԱԼՈՎ ՈՒՔ ՀԱ-
ՆԵԼ ԽՈՐՀՂ ՂԱՐՈՎ ԳԵՐՄԱՆԱՎԵՐՈՅ ՂԷՄ՝ ՀԻԼ-
ԿՕ՝ ԸՍԱԼ ԹԷ՝ « ԵՍ ԾԵՐ ԵՄ, ՀԵՄ ԿՐՆԱՐ՝ » ԵԼ ՄԻ-
ԱՅՆ ՓԱՐԻՂԷՄ ՄԷՋ ՄԻՆԱԼՈՎ ՃԱՌԵՐ ԳՐԵՑ ԽՈՐՀ-
ՍԻՆԱՅԻՍ ՈՂՂԵԱԼ՝ ՈՐՈՅ ԱՂԱՏԱՍԽԱՆԵՅԻՆ ԳՐՈՒՐԻ
ԹՆՂԱՆՈՐՆԵՐՈՒՆ ՍՈՒԼՈՒՄԵՐԸ: ԸՍԵԼ Է ՈՐ ԽՐԱ-
ԼՈՒՆՔ ՀՈՒՆԷՐ ՄԵԾԱՐԱՆԵԼՈՒ ԹԷ ՄԵԾ ԲԱՆ ՄԷ ՂԻՆՔ
ԿՐ ԿԱՆԶԷՐ՝ ԱՅՆ Է՝ ՎՏԱՆԳԻ՝:

ԵՐԿՐՈՐԴ՝ ՄԻԱՅՆ ԳԱՂՂԻԱ, ՄԻԱՅՆ ՓԱՐԻՂ ՄԱՐԴ-
ԿՈՒԹԵԱՆ, ԶԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԱՂԱՏԱՌ, ԿԵՂՐՈՆ
ԿԱՐԾԵԼԸ ԱՆՆԵՐԵԼԻ ՀԱՄԱՂԱՆՑՈՒԹԻՒՆ Է՝ ՎՍԱՆ ՂԻ
ԶԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ ԱՆԿԼՈՒՍ-ՍԱՐՔՈՆ ԳԵՂԸ ՍՈՒ-
ՐԻՆ ՀԷ ԳԱՂՂԻԱՎԵՐՈՅՄԷ՝ ԱՅԼ ՀԱՄ ԲԱՆԻ ՄԷՋ ԱՆՈՆԳ-
ՄԷ ԳԵՐԱՂԱՆԳ:

ԱՆՀՈՒՆՈՒ ՀԻԼԿՕ ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԱՂԳԻՆ ՄԷՋ ԵՐԵՎՈՂ
ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՀԱՆՃԱՐՆԵՐԷՆ ՄԻՆ Է. ԲԱՅԵ ՄԵԾ ՀԱՆ-
ՃԱՐՆԵՐՆ ԱԼ ԹԵՐՈՒԹԵՆԷ ՂԵՐԾ ՀԵՆ. ՈՒՍՈՒ ԼԱԼ
ԿՆԸԼԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ ՄԻՄԵՐ ԿԱՆՈՒԽԷՆ ՔՆՆԱ-
ԴԱՏՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐԺԵՅՆԵԼ, ԵԼ ԱՅՈՒ ԿԱՐԳԻ ՃԱՂԱԿ ՄԷ
ՍԱԼԼՈՒ ՀԱՄԱՐ Է ՈՐ ՀԱՄԱՐԾԱԿԵՑԱՆՔ ՂԱՐՈՒՍ Ա-
ՄԵՆԷՆ ՄԵԾ ԳՐԱՂԷՆՆԵՐԷՆ ՄԻԱՅՆ ԵՐԿՈՒՈՂԸ ՔՆՆԱ-
ԴԱՏՈՒԹԵԱՆ:

(1) ՎԼԻՐԹՈՒ ՀԻԼԿՕՅԻ ՄԷԿ ՆՀԱՆԱԼՈՐ ԹԱՏՐԵՐ-

ՂԱՅԻՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԱՂԳՈՒ Ե ԲԻՐԱՐԵՂՈՒՆ՝ ՄԻՋՈՅՆ
Է ՅԱՏՐԸ, ՀԱՄԱՌԱՍԻԳ ՂԱՐՈՅ ՄԷ՝ ՈՒՐ ԿՐԱՌԱՆՂԸ՝
ԾԱՍԵԱԼ՝ Է ՂՈՒՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱԿՆԱԽԱԽԻՂ՝ ԲՈՂԻՆ
ՍԱԿ: ԹԱՏՐԱՐԵՄԻՆ ԲԱՐԾՐԷՆ ԻՐՐ ԲԱՐԱՎԱՂԷ
ՄԷ՝ ԿԵՂՈ՝ ԿԱՐԿԱՅՄԱՐ Կ՛ԻՋՆԻ ԳԻՐ ՈՒ ԳԱՆ ԳԵՏ-
ՆԱՅԱՐԿԻՆ ՎՐԱՅ՝ ԱՂԵԱԿՆ ԽՄԱՍՏԻԳ՝ ՈՐ ԿՐ ԲԵՐԷ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՂԱՍ, ԿԵՆԳԱՂՈՂՈՒՄ՝ ԽՐԱՍ, ՂՐԱԿԱՆ
Ե ԽՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ ՃԱՂԱԿ. ՈՒՍՈՒ ԱՆՃՆԻՐ՝ ԿԱՆ-
ԴԻԱԿԱՆ Կ՛ԱՌՆՈՒ ԻՐ ՄԱՍՆ ՈՒ ԿՐ ԾԱԼԱԼԷ ԻՐ ԸՆ-
ՍԱՆՆԵԱԳ ԾՈՅՐ: ԱՅԱԿԷՍ ԸՄԲՈՆԵԼՈՎ ՅԱՏՐԱՅԻՆ
ՂՐՈՍԱՆԱԳ ՆԱԿԱՍԱԿՐ, ՈՒՐԱԽՈՒԹԵԱՐ ԿՐ ՂԻՏԵՄՔ
ԱՂԳԱՅԻՆՈՅ ԱՅՈՒ ՄԱՍԻՆ ՆՈՐ ԱՐՄՆԵԱԾ ՍԷՐՐ:

ՄԵՆՐ ԿԱՄՈՂԵԱՂ ԵՆՐ ՍԱ ՃԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ. —
ԺՈՂՈՎՈՐԴԻ ՄԷ ԿԱՄԱՐ ՀԻՐ ԵԱՌԱՋԱՂԻՄՈՒԹԻՒՆ՝ ԹԷ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ Ե ԹԷ ՆԻԹԱԿԱՆ՝ ԱՌԱՆԳ ՄՈՂԱՅԻՆ
ՄՂԱԿՈՒԹԵԱՆ, ՀԻՐ ՄՈՂԱՅԻՆ ՄՂԱԿՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՌԱՆԳ
ՂՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ՝ ԵԼ ՂՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՄՈՒԼ՝ Է,
ՈՒՐ ՈՐ ԺՈՂՈՎՈՐԴ Ե ՂՐԱԿԱՆՔ ՄԻՆՈՅՆ ԼԵՂՈ-
ՒՎ ՀԵՆ ԽՈՍԻՐ, ԿԱՄ ՈՐ ՆՈՅՆ Է՝ ՂՐԱԿԱՆՔ
ՄԱՐԳ ԽՈՍԱԾ ԼԵՂՈՒՆ ՀԵՆ ԳՐԵՐ: ՄԵԾ Է ՂՈ-
ՐՈՒԹԻՒՆ ՄԱՅՐԻՆԻ ԼԵՂՈՒՆ, ՂԻ ՄԱՐՔ ԵՆ ՄԱՐԴԿԱ-

ԳՈՒԹԻՒՆԸ: (1) ԲԻՐԱՐԵՂՈՒՆ. ՀԱՄ ՍԵՍԱԿ ԱՂՈՒԼ
ՍՈՒՈՂ. ԽԻՍՏ ԱՂՈՂԱՐԵՐ: (2) ՀՐԱՌԱՆՂ. ԽՐԱՍ:
(3) ԾԱՍԵԱՂ. ԿԵՐԱՍՐԱՆՔՐ ՎՈՒՍԱԾ: (4) ԱԿՆԱԽԱԽԻՂ.
ԱՋԸ ՂԱՅՆՈՂ: (5) ԲԱՐԱՎԱՂ. ԺԱՅՈՒ ՄԷ՝ ՈՒՐԿԷ ՂՈՒՐ
ԿՐ ՎԱՂԷ: (6) ՀԵՂՏ. ԱՆՈՅԸ: (7) ԿԵՆԳԱՂՈՂՈՒՄ, ԱՂ-
ՐԵԼՈՒ, ԿԵՆԱԳ ՈՂՈՒՍԱԿԱՐ: (8) ԱՆՃԻՐ. ԱՄԷՆ ՄԷԿ:
(9) ԱՆՈՂ. ԱՆ՝ ՈՐ ՀԾՆԻՐ:

յին լեզուաց ի բնէ ուսուցիչները, անոնցմէ կը ծնի լեզուին ոգին, գրականացմէ կ'առնու իր զարդն ու հարստութիւնը¹։ Ըստ մեզ ազգի մ'ընկերական վիճակը զոյգ² կ'ընթանայ³ իր գրական վիճակին հետ, անանկ որ գրականութիւնն ամէն տեղ աստիճանացոյց կրնայ նկատուիլ ընդհանուր յառաջադիմութեան։ Խորին է այս համոզումնիս, ուստի և մեր խարխափանքը⁴ ռամիկ լեզուին մէջ՝ ժողովրդային գրականութեան մը գալուստն աճապարելու եռանդն է և ոչ յաւակնութիւնը։ Արդէն ըսած ենք, նոր գրիչներէն կ'սպասենք մենք և նորակիրթ մայրերէն՝ որ դպրոցներէ ելլելու վրայ վրայ են՝ այս գրական յեղափոխութեան պսակումը որ պիտի հանդիսանայ⁵ արմենաբանութեան՝ այսինքն մեր գործնական լեզուին գրականօրէն մշակմամբն ու աշխարհօրէն ծաւալմամբը։

Ռուսիցեան

(1) Լեզու մը գրականացմէ կ'առնու իր զարդն ու հարստութիւնը։ Եւ մեք քայլ մ'աւելի յառաջ երթալով կ'ըսենք՝ որ գրականք շատ անգամ ուրիշ բան չ'են՝ բայց եթէ նոյն իսկ ժողովրդային զարդին ու ճոխութեան հաւաքիչներն եւ աւանդապահները. ասոր համար է՝ որ այն ամէն բան որ պարզ եւ բնական է՝ աւելի ընտիր է եւ վսեմ՝ զի ժողովրդային է, քան այն՝ որ խիստ ճոխ է, զի արուեստական է։ (2) Զոյգ. մէկտեղ։ (3) Կ'ընթանայ. կը քալէ։ (4) Խարխափանք. մութ տեղ երբ մարդ քալելու չ'է՝ զգուշութիւն մը կ'ընէ, անոր կ'ըսուի խարխափանք կամ խարխափ, ասկէ կ'ենէն խարխափել։ (5) Հանդիսանայ. կատարուի, յառաջ գայ։

ԾԱՂԿԱԶՈՐ

(ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ)

Գարուն էր, ձիւնը, սառոյցը հալուած,
Ամեն տան դռներ, երդիկներ՝ բացուած,
Արեւը վերէն վար նայում էր հաշտ,
Ծիծաղում էին ձոր, հովիտ ու դաշտ։
Արեւելք աշխարհ սիրուն է զարնան,
Նա եղեմական² զրախտի է նման։
Սոխակ ու արտուտ թըփի, արտի մէջ՝
Օրն ի բուն սաղմոս կարդում են անվերջ։
«Բոյրիկ, խաղալու ձորն ի վար երթանք»,
Ասացին իրար³ անմեղ հայ կուսանք,
Պահձու երփներանգ հագան նոքա շոր⁴։
Պըճնազարդ գնացին ուղիղ դէպ ի ձոր։
Գոյն գոյն հալաւով⁵ ձորը փըռուեցան,

(1) Երդիկ, երդիք. ՏՃ. քեցեքե, պահա. (2) Եղեմական. Աղամային, Եղեմային։ (3) Իրար. փոխ. իրարու։ Բանաստեղծական ազատութիւնէ այս։ (4) Շոր. լաթ. (գաւառաբարբառ)։ (5) Հալաւ. լաթ. ՄԱՆՕԹ. — Այս երեսին մէջ կան բառեր՝ զորս չ'ենք բացատրած, վասն զի ուրիշ երեսի մէջ ըրած ենք նոյնը։ Այսպէս իմանալու է ամեն անգամ՝ երբ հարկ չ'ենք տեսներ բացատրութեան։

Խաղով պարերով կուշտ զուարճացան,
Պանիր, կաթ ու հաց հետերն ունէին,
Խորաիկի՛ նըստան ժամ միջօրէին :
Ինչպէս չար բազէն անմեղ Թըռնակին,
Այնպէս դարանած՝ զունդ տըռփոտ՝ խուժին՝
Ական Թօթափեղ՝ աղջկանց վրբան
Սուր ու զէնքերով արագ Թափեցան :
Հայ պարկեշտ կուսանք՝ խոստման մըտերիմ,
Որ տուեր էին Հայ եղբայրներին՝
Մահաբեր սըրէն չի սարսափեցան,
Արիւնաթաթաւ գետնին զլորուեցան :
Արեւը իջաւ սարերի Թիկունք՝,
Մայրերը ասին. «Ո՞ւր են մեր աղջիկներ» .
Այսպէս հոգետանջ՝ ու մըտամոլոր
Շուտ շուտ վազեցին նոքա դէպի ձոր :
Ամէն մի բլուր, ամէն մի առուակ՝
Ծածկել էր աղջկանց զարդարուն դիակ,
Ամէն մի տերեւ, ծառի ամէն ծիլ
Ներկել էր աղջկանց արեան ջիւղ կաթիլ :
Ծընողք շատ լացին ու չի սփոփեցան,
Ընկան գետնի վրայ ու խոր քընեցան՝
Միւս առաւօտուն աչքերն որ բացին՝

(1) Խորսիկ. կերակուր : (2) Դարանած. պահուել-
տած, (մէկը բռնելու համար) : (3) Տոփոճ. չար սէր
ունեցող : (4) Ական քօթափեղ. աչք բանալ գոցե-
լուն : (5) Թիկունք. կռնակ, ետեւ : (6) Հոգետանջ.
մտամոլութեան տանջուած :

Տըտմել դադրեցան ու էլ չի լացին :
Ամէն մի բլուր ամէն մի առուակ
Ծածկել էին վարդ, շուշան, մանուշակ,
Ամէն մի տերեւ, ծիլ, բանջար ու խոտ,
Բուրկէնի՛ նըման էին խընկահոտ :
Ու այնուհետեւ ամէն նոր զարուն
Չորն այն ծաղկունքով է միշտ զարդարուն,
Եւ այդ չարաշուք՝ օրից մինչ այսօր
Չորի անունը մընաց ծաղկածոր :

(Քամառ Քաթիպա)

46

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԿԱՐԱԳԻՐ

ՄԸՆՐՕԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Շրջեցանք պարտէզին մէջ՝ ուր մանուկներն կը
կայտուէին՝ և կը ճչէին : Երբ յետին ճաճանչն մա-
րեցաւ հորիզոնին վրայ, Սկովտացի դաստիարակն
ազդարարեց Թէ երեկոյեան աղօթքի ժամն հնչած
էր, և մանուկներն փութացին հետեւիլ իրեն ան-

(1) Բուրկեն. խնկաման. Տճ. պոռհուրսան : (2)
Չարաշուք. Տճ. ուղորդուղ : (3) Կը կայսռէին. կը
յատկուէին :

զըշուկ եւ երկիւղած¹։ Եւ գնացինք ղպրոցական մատուռին մէջ, ոյր միակ զարդն էր մի խաչ, երկու ծաղկալից թաղարներով²։ տեսուչն փոխարկուեցաւ քահանայի, տեսչուհին ածեց³ երգեհոն, և պատանիներն աղօթեցին ջերմեռանդ՝ իրենց վարժապետներով, այցելուններով և սպասաւորներով ։

Ընթրիքէն յետոյ՝ հիւրընկալները պաշարեցին զիս և խնդրեցին տեղեկութիւններ մեր բնագաւառի վրայ ։ Պատմեցի շատ բաներ, Տիկին Մընրօ՝ տիպար⁴ քրիստոնեայ մօր և իւր սրամիտ և համակիր⁵ զաւակներ՝ յուզուեցան, և Պ.Մընրօ խընդրեց ինէ արտասանել յաջորդ առաւօտ մի դասախօսութիւն հայ պատմութեան վրայ, յարելով թէ իւր սաներ⁶ անհամբեր էին լսել զայն ։

Միւս օրն, սեպտեմբեր 26, հաւաքուեցանք մատուռին մէջ, առաւօտեան աղօթքի համար, և պատանիներն երգեցին մի ձայնով՝ ոյր բաղդրութիւնն էր վկայ իրենց անմեղութեան ։

Նախաճաշեցինք ղպրոցական ճաշարանին մէջ՝ սեղանակից ունենալով երէց եւ կրտսեր աշակերտներն՝ որք հաւասար ախորժով կը լափէին իրենց

կաթնասուրճ ։ Այնուհետեւ մէկ սրահին մէջ հաւաքուեցան ուսանողներն, ուսուցիչներն, տեսչական գերդաստանն¹ և մի քանի դրացիներ ու դրացուհիներ, հարիւրէ աւելի այր և կին, և այս ներողամիտ բազմութեան առջև երկու ժամ դասախօսեցի Անկլիկէն՝ ուրուագրելով² Հայ պատմութեան կատարներն³, Հայկէն մինչև Ներսէս Վարժապետեան ։ Գրատախտակին վրայ կաւիճով նշանակեցի թուականներն, թուանշաններն և յատուկ անուններն, նաև մի քանի բառեր Հայ տառերով և ունկնդիրներն օրինակեցին զանոնք ։ Ամէնք յուզուած էին. Ոչ նուազ յուզուած էր⁴ ատենաբանն, պանդուխտ երիտասարդ՝ որ զնացած էր աշխատիլ մի պանդուխտ ազգի համար ։ Երբ աւարտեցի, հանդիսականներն եկան շնորհաւորել և աղաչել որ յաջորդ օրն նորէն ճառէի նոյն նիւթին վրայ, և Մընրօեան գերդաստանն թախանձեց⁵ որ իրեն հետ անցունէի Ծնունդի արձակուրդն⁶ (3 շաբաթ) ։ Յայտնելով երախտագիտութիւնս այսքան ազնուութեան նկատմամբ, առարկեցի⁷ թէ պարտաւորութեան ձայնն կը կոչէր զիս այլուր⁸ և ականայ անջատուեցայ⁹

(1) Երկիւղած. բարեպաշտութեամբ ։ (2) Թաղար ՏՃ. ախախ ։ (3) Ածեց. ՏՃ. չաչեց ։ (4) Տիպար. բուն պատկեր ։ (5) Հաւակիր. սիրուն, տաքարիւն ։ (6) Սաներ. աշակերտներ ։

(1) Գերդաստան. տուն, ընտանիք ։ (2) Ուրուագրելով. գծելով, վերի վերոյ նշանակելով ։ (3) Կասարներն. գլխաւոր մասերը ։ (4) Յուզուած էր. սիրտը ելած էր ։ (5) Թախանձեց. շատ ստիպեց. (6) Արձակուրդ. պարապ օրեր ։ (7) Առարկեցի. պատճառ բերի ։ (8) Այլուր. ուրիշ տեղ ։ (9) Անջատուեցայ. զատուեցայ ։

այս օրհնեալ հոգիներէ և այս դրախտ՝ դպրոցէ:

Մընրօեան վարժարանէն ուսայ Թէ Բրիտանական դաստիարակութիւնն ունի կրօնական նկարագիր², և ստէպ կը յիշեմ սա վեհ տեսիլ. դաստիարակն՝ որ կը հանդիսանայ քահանայ, դաստիարակութիւն՝ որ կը նուագէ սուրբ տաւիղն, և հարիւր հրեշտակներ՝ որք կը ծնրադրեն Յաւիտենականին առջեւ:

Միհրապ Զեռագ
Կերական դասեր

ՀԱՄԲԱՆ ՈՒ ԲԱԽՏՆ

Համբաւ. — Ամենէն աւելի սիրածիդ վրայ կ'երգուընցնեմ զքեզ, ըսէ ինձ, ինչ կուզէ ինձմէ այս ԾԻԾԱՂԸ:

Բախտ. — Ի՞նչ գիտնամ, միայն բարոյականի հետ աղէկ կը վարուի, միւս ամեն շուններուն հետ կը կռուի միշտ:

Համբաւ. — Բարոյականէն ինչ սորված է, սիրուելու ինչ բան ունի. փոփոխամիտին մէկն է, մէկ կենդանիի վրայ ծաղրածն միւս կենդանիին վրայ կը գովէ, այս տարի պարսաւածն³ գալ տարի

(1) Դրախտ. գեղեցիկ պարտէզ: Պարսկերէն sիւրհիս: (2) Նկարագիր. բնութիւն, պատկեր: (3) Պարսաւած. վար գարկած:

կը պաշտպանէ, և միևնոյն արարքն այս զիւղին համար հարուածելի՜ է՝ կըսէ, իսկ միւսին համար պաշտպանելի. այս չէ բարոյական ըսուած անպիտան շունը, որ ամեն լոպէ կարծիքն փոխելու ենթակայ է:

Բախտ. — ԾԻԾԱՂՆ ալ գիտէ բարոյականին ինչ ըլլալն և օձիքը² ձեռք չտալու համար կ'աշխատի կարելի եղածին չափ այն գեղծումներուն³ վրայ միայն ծիծաղիլ որ յաջորդ տարիներու մէջ ալ պարսաւելի պիտի համարուին:

Համբաւ. — Բայց Թողունք այս խնդիրն, մեզի հետ այսպէս խստութեամբ վարուելու ինչ իրաւունք ունի:

Բախտ. — Ինձի հետ ալ աւելի Թշնամութեամբ կը վարուի, չ'տեսներ զիս կովի մը հետ՝ ինքիրմէն կ'ելնէ, կը կատղի, բարկութենէն լեզուն կը խածնէ, ասդին անդին կը վազուըռտէ և փողոցներու մէջ «աս ինչ անիրաւութիւն է» ըսելով կոկորդը կը պատռէ:

Համբաւ. — Որո՞ւ հոգ, իր անձին կը վնասէ:

Բախտ. — Եղբայր, քանի մ'անգամ իրեն ալ գացի, բայց չկրցի գտնել, օր մը միայն գտայ զինքն որ կը կարդար, ուզեցի ներկայանալ, մերժեց՝ ըսելով Թէ «զիս ընդունելու ժամանակ չունի»⁴,

(1) Հարուածելի. գէշ, դատապարտելի: (2) Օձիք. ՏՃ. եագայ: (3) Զեղծումներուն. պակասութիւններուն: (4) Օր մը միայն գտայ զինքն որ կը

և այսօր կը փափաքի որ ուրիշներուն ալ չ'երթամ :
 Համբաւ . — Կը հասկընամ , չկրնալով զմեզ
 ունենալ , մեր պատիւն կոտրելու կ'աշխատի՝ մեզի
 շուներուն կարգը դասելով :

Բախտ . — Անհասկնալի բնաւորութիւն մ'ունի,
 կուզէ որ իւրաքանչիւր ոք իւր աշխատութեան
 պտուղն վայելէ՝ առանց դիպուածով հարստանա-
 լու կամ դրամով համբաւ գտնելու :

Համբաւ . — Բայց անոր է մնացեր աշխարհիս
 գործերը շտկել : Եղբայր, ես մինչև հիմա բազում
 ստակ կը վաստըկէի եթէ թողուր զիս գործել
 ուզածիս պէս, ամեն քայլափոխիս խոչընդոտն՝ կը
 յարուցանէ, թոյլ չտար որ անոր ասոր երթալով
 ստակ փրցունեմ :

Բախտ . — Ինձի ալ թող չտար, մինչդեռ իմ
 միւս ընկերներս շատ դրամ կը վաստկին :

Համբաւ . — Ես ալ համբաւներ կը ճանչնամ
 որ այսօր երջանիկ կեանք կ'անցունեն և ոչ թէ
 ինձի պէս այսպէս խեղճ կ'ապրին :

Բախտ . — Ուրեմն երկուքնիս մէկ ըլլանք՝ և

կարդար եւ չուզեց զիս ընդունիլ . պատուական եւ
 հանճարեղ այլաբանութիւն՝ որով սրամիտ հեղի-
 նակը կը հաստատէ սա ճշմարտութիւնը՝ թէ կար-
 դալու հետեւողները՝ այսինքն գրադէտները , գիտ-
 նականները գրեթէ միշտ դժբախտ եղած են ամէն
 տեղ , մանաւանդ այս երկրի մէջ : (1) Խոչընդոտն .
 արգելք . — Խոչ . արգելք . ընդ ոտն . ոտքի առ-
 ջեւ , ոտքի տակ :

բողոքենք ԾԻԾԱՂԻՆ այս ընծացքին դէմ :

Համբաւ . — Անօգուտ բան է, օր մը կանուխ
 կ'ելնենք և կը փախչինք , ուրիշներուն քով շատ
 պատիւ կը վայելենք :

Բախտ . — Այո՛, այո՛, վաղն առտու փախչինք :

Համբաւ . — Վաղն առտու :

Բախտ . — Ես տգէտի մը քով երթալու միտք
 ունիմ :

Համբաւ . — Ես ալ միամիտի մը քով կրնամ
 հանգիստ ապրիլ :

Բախտ . — Մնաք բարով :

Համբաւ . — Ի տեսութիւն՝ :

Յ. Յ. Պարոնեան

ԽԵԼՕՔ ԱՂԲԱՐՆԵՐ ՈՒ ԿՐԱԿ

Օր մը երկու խելօք աղբար ,
 Որոց նըման ճրջափներ կան ,

(1) Բախտի եւ համբաւի նկարագիրը խիստ գե-
 ղեցիկ կերպով գծած էին նախնիք՝ որ գրեթէ ա-
 մեն բանի մէջ նորերուն վարպետներն են : Կը
 նկարէին բախտը իբրեւ կոյր աստուած մը՝ որ ար-
 ժեմ չարժեմին կերթար անխափր , եւ համբաւն՝
 հարիւր քերան աստուած մը՝ որ լսած բանը տիե-
 ղերաց չորս ոլորտը կը տարածէր հարկաւ չափա-
 զանցելով :

Զիւնէ փախած ու ցրտահար¹
 Կ'երթան պանդոկ մը կը մտնան :
 Պանդոկապետն արտորալով
 Ասոնց լաւ կրակ մը կը վառէ .
 Խնտումէն վեր վեր ցատկելով
 Խելօքին մէկը կը վազէ :
 Թեւերը բաց , ոտքը բոպիկ
 Կուրծքը տնկած կրակին վրայ ,
 Կարծես շամիրի² զարկած խորտիկ
 Խորովելու համար ըլլայ .
 Մէկ մ'ալ կանչել կը սկսի , « ա՛յ ,
 Ի՛նչ անըզգամ չար կրակ է աս ,
 Այրեց մրկեց զիս ասիկայ .
 Տանտէր , տանտէր , քնչ կրակ է աս » :
 Մէկալ խելօք աղբարն ալ հոն՝
 Բայց չորս հինգ ոտք կեցած հեռու՝
 Մէկդի թողած կրկնոց՝ բանկոն՝
 Կը սկսի նոր կերպ տաքնալու՝
 Պաղած զլիտեն պէս ձեռքերն ալ
 Կ'երկնցընէ կ'երկնցընէ ,
 Բայց անհնար կ'ըլլայ տաքնալ՝
 Սառ կը կտրի ինչ որ ընէ՝
 « Ո՛հ , կըսկսի պոռալ կանչել ,
 Ի՛նչ անըզգամ չար կրակ է աս .
 Ես կը սառիմ ձիւնէն եւել .

(1) Ցրտահար . սաստիկ մած : (2) Շամիրու . Տճ-
 ֆեպպի շիշ : (3) Կրկնոց . վերարկու :

Տանտէր , տանտէր , քնչ կրակ է աս :
 Պանդոկապետը կը հասնի
 Ծիծաղելէն ուժը կտրեր . —
 Կրակէս չէ աս զէնը ձեզի ,
 Կ'ըսէ , խելօք իմ աղբարներ .
 Դու երկու ոտք հեռու կեցի՜ր՝
 Որ տաքնալու համար չ'այրիս .
 Դուն ալ երեք ոտք մօտեցիր՝
 Որ տաքնալու տեղ չը սառիս » :

(Բազմավէպ)

49

Լ Ս Ա Ր Ա Ն

Հարանները թէ Միացեալ-Նահանգաց՝ թէ Եւ-
 րոպիոյ մէկ բանի զլխաւոր երկիրները բազմաթիւ
 են . թէպէտև դպրոցէն տարբեր յարկ¹ մը՝ այդ
 տեղէն նորանոր ծանօթութիւնք և կրթութիւնք կը
 սփռին՝ ժողովրդեան մէջ :

Հոն լսուած դասերը լոկ դպրոցական դասք չեն
 կրնար լինել , ոչ ալ անոնց նմանիլ :

Ի՛նչ որ ալ ըլլայ՝ ուր որ ալ փոխադրի ատե-
 նախօտութիւնը՝ ամեն ուրեք նպատակը նոյն է —
 ժողովրդեան կրթութիւնք ընդհանրացնելով զիսու-

(1) Յարկ . չէնք , հաստատութիւն : (2) Կը ափոխն .
 կը տարածուին :

Թիւնը, միտքերը մշակելով, սրտերը վեր բարձրացնելով, կոշտ զուարճութիւններէ, նախապաշարումէ և մոլութենէ խլելով՝ զժողովուրդը :

Ատենախօսութեան համար օտար նիւթ չկայ. գրագիտութիւն, փիլիսոփայութիւն, պատմութիւն, արհեստք, ճանապարհորդութիւնք՝ ամենն ալ կըրնան մտնել հոն, բաւական է որ ժողովրդեան հասկացմանը, վիճակին ու ճաշակին պատասխանեն :

Հարանը Հայոց համար նոր բան մ'է. սկիզբը Թէոդոսիոյ Հայերն տեսան. հոն՝ շաբաթը հեղ մը՝ երկու գիտուն եկեղեցականք փոփոխակի կը խօսէին Խալիպեան վարժարանի մէջ : Թէպէտ սակաւաթիւ բնակութիւն կայ հոն՝ բայց ունկնդրաց թիւը շատ հեղ երկու հարիւրը կ'անցնէր. Թէեւ նիւթերը խիստ օգտակար էին՝ ինչպէս տիեզերական և ազգային պատմութիւնք, աշխարհագրութիւն, բայց կարգը՝ որ սահման մը կը դնէ եկեղեցականաց ձայնին, երկիրը՝ որ նեղ շրջանակ մը կը զծէ խօսքին՝ պատճառ կ'ըլլային որ այն ատենախօսութիւնք աւելի դպրոցական կնիք՝ մը կրէին իրենց վրայ : 1860 ի ձմեռն անցաւ, անցաւ՝ իւր

(1) Աւելի լաւ կ'ըլլար այս մէկ քանի անորոշ դերբայներու գործիականի տեղ ուղղականը գործածել : (2) Ռուսիա : (3) Կնիք. բնութիւն, նկարագիր : (4) Հոս երկու անգամ՝ ետեւէ ետեւ դըրուելով անախորժ եղած են. պէտք էր ըսել. իւր հէտ անցաւ եւլն :

հետ այն նորութիւնն ալ Թէոդոսիայէն : Յոյնք աւելի նախանձախնդիր կարծես ուսուցանելու եւ իրենց ժողովուրդը կրթելու, չէ Թէ անշուշտ ցոյց տալու համար Թէ ամեն բանի մէջ — բաց ի անխտրութենէ — մեզնէ բիւր անգամ՝ աւելի յառաջ կը գտնուին՝ հարստութեամբ, զիտութեամբ, արուեստիւ, գործունէութեամբ, «Սիւօղոս ֆիլօլօյիքոս» բանասիրական ընկերութիւնը կը կազմէին՝ և ով զիտէ բանի հարիւրերորդ ատենախօսութիւնը կուտային հոն՝ երբ լսարանի նորութիւնը Պօլսոյ Հայ Թաղերուն սկսաւ կարգաւ իւր այցելութիւններն ընել՝ սառնաց տեղ մը կանգ առնելու :

Փափաքելի է որ լսարանը իւր բուն նպատակին ծառայէ՝ այսինքն ժողովրդական ըլլայ :

Ժողովուրդը ըսելով կը հասկցուի ամեն հասակէ, դասէ, խելքէ, ճաշակէ մարդկանց՝ Թէ կին Թէ այր՝ խառնուրդ մը, խառնուրդ մը պէտք է ըլլայ նաև իմացական սննդոց՝ ատենախօսութիւնը :

Ժողովուրդն Արգոսի աչքեր ունի և կուգէ տեսնել իւր ատենախօսին վրայ անկեղծութիւն և պարկեշտութիւն. միացած քիչ շատ հմտութեան հետ, և ասոնք միացած մանաւանդ իւր բարուցը և պիտոյիցը և խորթից ճանաչման հետ :

(1) Հիմայ եւ ոչ մէկ տեղ մը մնաց... : (2) Խիստ պատուական խրատ մ'է այս վերջի հատուածն՝ ուղղեալ այն իմաստակ ատենախօսներուն՝ որոնք միայն տաղանդ ծախելու համար կը խօսին ժողո-

Միտք մարդոյ ի խորն տղայական բան մ'ունի.
ճարտար ատենախօսին տրուած է զայն հրապու-
րել, տաքցունել և աստիճանաբար՝ մեծ խորհրդոց
և զաղափարաց հունտերը ցանել անոր մէջ:

Այսպիսի ատենախօս մը անհա կրնայ ժողովրդին
մեծարանքը և համակրութիւնը վայելել: Իւր ար-
հեստը կարծուածին չափ դիւրին արհեստ մը չէ:
Աղեքսանդր Տիւմա, հռչակաւոր վիպասան՝ որ
տասնեւիններորդ դարու մէջ Գաղղիոյ սրահներուն
փայլն ու պարծանքն էր իւր հանճարիմաստ խօ-
սակցութիւններով՝ բնաւ չէր յաջողած ատենախօ-
սել՝ կ'ըսէ զրազէտ մը:

Մ. Ն. Նորիկեան

50

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ԱՂՈՒԷՍ

Օր մը ձին, շուն, եզն ու իշուկ
Մէկտեղ եկած կը խօսէին.
Նախ շունն ըսաւ. «Երջանիկ դուք
Որ չէք մատնած անգութ բաղդին.
Ա՛հ, գիտնայիք ինչ կը քաշեմ,
Գիշերն արթուն պէտք է սպասեմ
Իմ տէրերուս պահպանութեան,

վրդին այնպիսի նիւթերու վրայ՝ որոնք բոլորովին
անհասկնալի են ունկնդիր բազմութեան:

Յորեկն երթամ փակուիմ զընտան,
Յանցաւորի պէս կապկըպած,
Այսչափ չարեաց ինչ կարծէք վարձ. —
Բանի մը հատ չորցած ոսկոր,
Բիչ մ'ալ մըքլոտ՝ հացի կըտոր »:
«Ատիկա բան չէ, եզն ըսաւ.
Դժբաղդութիւնն ինձի ընկաւ.
Դու յոգնութիւնն՝ ինչ է չիյտես,
Աշխատութիւն՝ իմինքս տես.
Կանուխ ելլա՞ ու բոլոր օր
Կամ սայլ քաշել կամ խիստ՝ արօր.
Աս ալ հերիք չէ, կըռնակդ ալ
Սուր խթանի մը՝ պէտք է տալ »:
«Բայց դուն գոնէ ձմեռն հանգիստ
Ախոռին մէջ ծոյլ կը նըստիս՝
Ըսաւ ձին, ես բերանքս սանձ
Ամառ ձըմեռ մարդ մը շալկած
Դաշտեր, ձորեր պէտք է երթամ,
Պատերազմի մէջ ալ մըտնամ »:
«Փառքով մեռնիլն ալ պարծանք է՝
Ո՛վ բարեկամ, էջը կ'ըսէ.
Իմ նեղութիւնս ինչպէս յայտնեմ.
Այս բաւական է՝ որ ըսեմ՝

(1) Միջոս. բորբոսած, ՏՃ. փոփոխ: (2) Յոգնու-
թիւն թէ հոգնութիւն. կարծեմք այս վերջին ձեւը
ձիւղ է: (3) Ելլալ. լաւ էր ըսել, ելնել: (4) Խիս.
Դժուար: (5) Խթան, ՏՃ. պիգ.

Թէ մէկուն բաղդն որ աւրըւի
Ա՛լ բեռնակիր էշ կ'անուանի»:
Ասանկ զանգատ ըրած ատեն
Ծերունկ աղուէս մ'անցաւ մօտէն .
Վարպետ աղուէս , ըսին , եկուր
Սա թըշուառացս ճար մը ցըցուր » ,
« Թէ որ կուզէք , ըսաւ աղուէսն՝
Որ օգտակար խրատ մը տամ ձեզ՝
Բաղդին ամէնքդ ալ գոհ եղիք՝
Որ ալ զէշին չի հանդիպիք »:

(Բազմավէպ)

51

ԿՆՈՋ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ստուգիւ չգիտեմ ինչ խորհրդով՝ զազատութիւն
վնասակար կը համարին իզական սեռին կարգ մի
մարդիկ՝ որք զայն անդուլ՝ արական սեռին համար
կը պահանջեն :

Միևնոյն պատճառք միշտ միևնոյն արդիւնք կը
ծնանին :

Գրեթէ միշտ ամեն բան ինչ որ է բնական կար-
գին մէջ՝ նոյնն է նաև բարոյականին մէջ : Բնա-
կան և բարոյական աշխարհներն միևնոյն օրինօք

(1) Խորհրդով . նպատակով , մտածմամբ : (2) Ան-
դուլ . անդադար :

կը վարին՝ , ինչ որ ճշմարիտ է միոյն համար՝
չկարէ սխալ լինել միւսոյն համար :

Եթէ բոյսն , եթէ մարմինն , եթէ նիւթական մար-
դըն աճման և կատարելութեան համար ազատու-
թեան պէտք ունին , նոյն պէտքն ունի նաև հոգին ,
նաև բարոյական մարդն իւր բարոյական զար-
գացմանն ու կատարելագործութեան համար : Եւ
եթէ ճշմարիտ է սա արականին համար , հիմ² չը
լինի նաև իզականին համար՝ որ միևնոյն Արարչին
ձեռակերտն³ է և կենաց միևնոյն օրինօք ստեղծեալ :

Սեղմէ տունկ մի . — այլ եւս չ'ածի , կը թօշնի .
կապէ նորածին մանկան մի անդամներն՝ ու տձև ,
տկար ու խեղ⁴ կը մնայ . ճնշէ , կապէ հոգին . —
տնկոյն պէս կը խամրի , փոխանակ բարձրուղէ⁵
ամբառնալոյ⁷ , և մանկան պէս հրէշ մի կը լինի
Ժանտատեսիլ⁸ , փոխանակ զօրեղ և գեղեցիկ աճելոյ :

Ի՞նչ է բարոյական ըսուածն՝ երբ մարդ չէ ան-
կախ : Ի՞նչ է առաքինութիւն՝ երբ մարդն չէ ա-
զատ զայս առնելոյ և զայն չառնելոյ : Կնոջ հա-
մեստութիւնն ցնորք մի չէ , երբ բռնի է այն եւ
ոչ ինքնիշխան կամաց հետևութիւնն : Վանդակներն

(1) Կը վարին . կը կառավարուին . (2) Հիմ . ին-
չո՞ւ : (3) Ձեռակերտ . ձեռքէ շինուած : Այս բառին
մէկ մասը՝ կերտը պարսկերէն է : (4) Խեղ . քաշուած ,
ՏՃ . սախաք : (5) Բարձրուղի . ճիւղերը վեր , շիւի
շիտակ : (6) Ամբառնալ . բարձրանալ : (7) Ժանտատե-
սիլ . տգեղ , ահռելի տեսքով :

ինչ անբարոյականութեան հիւանդներ կը ծածկեն իրենց ետեւ, և համեմտութեան քողոյն տակէն ինչ լպիրշ¹ աչեր կը հային շատ անգամ:

Կինն աւելի շատ անբարոյական է այն երկիրներուն մէջ՝ յորս արանց բռնապետութիւնն նորա համար բանտեր շինած ու բանտապահներ կարգած է², քան յայնս ուր ազատ է և արձակ:

Եւ քանզի բնութեան մէջ չիք օրէնք որ չունենայ զիւր պատիժն իւրեան դէմ գործուած յանցանաց համար, բոլոր այս երկիրներուն մէջ, մարդն զկինն անբարոյական ընելով՝ կրած է իւր գործոյն ընդդիմագործութիւնն, այն է՝ ինքն եւս անբարոյական է եղած: Քանզի ստրկացուցած է³ զայն՝ որ միայն կարէ զինքն ազատ ու մեծ գործել՝ ըստրկացած է և ինքն, ու մարելով զայն ջահն որ իւր հոգւոյն լուսատուն է՝ կուրացած է ինքն իսկ և խաւարի մէջ կը խարխափէ: Կինն լուծած է զվրէժն⁴:

Կուզեն զկինն բարոյական էակ մի ընել, ազատ բրէ զկինն:

Կրթութիւնն առանց ազատութեան թերի է եւ մեքենայներ ու կապիկներ միայն արտադրելոյ յատուկ:

Երբ ազատութիւն կը միանայ կրթութեան հետ,

(1) Լպիրշ. լիբբ: (2) Կարգած. դրած, սրոշած: (3) Ստրկացուցած. գերի բրած: (4) Լուծած եւ զվրէժ. վրէժը առած է:

այն ատեն կինն կը բարձրանայ այն վսեմ ճակատագրին յոր սահմանած է զայն բնութեան Արարիչն, այն ատեն ընտանիքն կը վերաշինի՝ ու կ'ազնուանայ բարոյապէս՝ և մարդկութիւնն ի հիմանց և ի խորոց կը յեղաշրջի ի լաւն, ի գեղեցիկն, ի ճշմարիտն:

Ռ. Յ. Պետրեան

52

ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԱՅՆՈՒԹԵԱՆՑ

(Ճեզայիդեան Ամիրային դամբանակահին յառաջաբանը)

Միայն Աստուած է մեծ, եղբարք¹, մանաւանդ աւս մահուան ժամուն՝ երբ աշխարհիս մեծամեծ աշխարհակալներու՝ երբ փառօք պերճացեալ մեծապանծ իշխաններու մեծութիւնը մահուան ցուրտ շիրմին տակ կը պաղի: Հոս, այս մահահամբոյր դազաղին մէջ ամեն մեծութիւն և ամեն փառք կը մարին և կը լուեն: Աշխարհիս մեծութեան և հա-

(1) Կը վերաշինի. նորէն կը շինուի: (2) Dieu seul est grand, mes freres եւլն. այսպէս կսկսի Նաեւ Մասիլիոնի դամբանականը՝ արաւստանուած Գաղղիոյ Լուի ԺԴ. մեծ արքային վրայ: Սակայն մեծ պարծանք է Հայ սրբազան ճարտարիսօսին՝ որ Մասիլիոնի հաւատարած է իի՛՛ս այս պերճ դամբանականին մէջ: Եւ կարող ենք ըսել անշտեղ գերազանցած իսկ:

բատուծեան սահմանը հին է, ասկից անդին չ'անցնիր: Աստուած միայն է մեծ, եղբարք և հարք պատուականք. մանաւանդ այս ատեն կզգանք անոր մեծութիւնը՝ երբ անա այսպէս մեծեր անշնչացեալ կը տեսնեմք: Հոս աշխարհիս ամեն փառքերովը պերճացեալ Սողոմոն՝ այս տխուր դազաղին մէջէն՝ «Ունայնութիւն ունայնութեանց» կը պողայ. հոս՝ այս ցուրտ շիրմին տակէն՝ մեծն Արտաշէս՝ «Աւաղ փառացս անցաւորի, կ'աղաղակէ»: Ո՛հ, աս յաւիտենականութեան դրան մուտքին մէջ մարդս հրջափ կը պզտիկնայ. այս կէտին ամեն ինչ որ Աստուած չեն՝ կոչնչանան . . . :

Աստուած միայն է մեծ, եղբարք, և միայն անվախճան: Երանի այն քրիստոնէից՝ որ Աստուծոյ նման մեծ ըլլալու երջանկութիւնը ունին: Այո՛, այս տկար մահացուն, այս հողազանգուած մարմինը, որ աշնան հողմերէն տարուբերեալ ազազուն տերևի մը կը նմանի, որուն օրերը ստուերի պէս կ'անցնին կ'երթան, որ իր բաղձանքներուն ծայրը գերեզմանին ցուրտ քարը կը գտնէ, որ ուրախութիւն փնտռելով՝ այս սկերը և տրտմութիւնները կը գտնէ, այս մահացուն ալ մեծ է . . . :

Երանի այն մարդոց՝ որ աշխարհէս շատ մեծ են: Այո՛, ո՛վ Քրիստոնեայ, աշխարհս քու մեծութեանդ առջին ոչինչ է. նայէ որ սա յաւիտենական տունէն անցած ատենդ փոքրկացած չ'ըլլաս, քու ազնուականութեանդ կնիքն ճակտէդ սրբուած չ'ըլլայ:

Քրիստոս մեծ էր. Անոր սիրտը անաւոր ժայռ մ'էր աշխարհիս արկածներուն մէջը տեղը զետեղեալ՝ որուն վրայ ամեն ալիք՝ ձախողութիւն եւ յաջողութիւն, հարստութիւն և աղքատութիւն կը փշրուէին ու կը խորտակուէին. ինքն անշարժ ու անխախտ կեցած: Անոր աստուածային աչքերը անմահութեան կայծակներ կը ցոլացնէին, ու այն կայծակնացայտ աչքերը միայն տառապեալ մարդկան հոգևոր և մարմնաւոր թշուառութեանց վրայ արտասուաց կաթիլներ կը թափէին, անմահ արտասուք՝ որ իր դժուարընտել խաչին վրայ զխին փուշ պսակէն և ձեռացն ու ոտից բեռներէն թափթրփած պատուական արեան կաթիլներուն հետ խառնուելով՝ շողին երկինք. Հօր Աստուծոյ գահը բարձրացաւ, ուր մեր կորստեան ձեռագիրն եղծեց:

Ներսէս Վարդապետ Վարժապետեան
(Արդի Ս. Պատրիարք)

53

ԵՐԿՈՒ ՔՈՅՐ

(Ժողովրդական վեպ)

Մեզինից շատ առաջ կար մի թագաւոր,

(1) Անոր սիրտը անաւոր ժայռ մ'էր աշխարհիս արկածներուն մէջը տեղը զետեղեալ: Ասկէց աւելի վրասեմ խօսքով էջը կրնար յայտնուիլ Քրիստոսի մեծութիւնը:

Հոգևով դեռ արի¹, զլխով ալեւոր²,
 Մեծ ծով էր պատել նորա աշխարհը,
 Ոսկի ասացին գիտունք այն դարը³:
 Ունէր նա երկու մատաղհաս աղջիկ,
 Մինը խիստ տրգեղ, միւսն գեղեցիկ:
 Մի օր տրգեղը ասաց միւսին.
 «Երեւանք ծովի ափ, քուրիկ, միասին»:
 Միրունը զընաց առաջից տրտում,
 Տրգեղը ետնից ոխ պահած սրտում,
 Հազիւ թէ ծովի ափին էր հասած,
 Իր սիրուն քրոջ⁴ զըլորեց նա ցած:
 Կանչեց կիսամեռ սիրունը ջրից.
 «Քուրիկ իմ, քուրիկ, փրկէ ինձ մահից.
 Ես ունիմ տունը գեղեցիկ մանեակ,
 Ա՛ռ, էն քեզ լինի, պարգևէ ինձ կեանք»...
 — Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ,
 Ինձնից փրկուծիւն դու բնաւ մի յուսալ⁵:
 — «Քուրիկ, թէ այդ էլ քեզ չէ բաւական

(1) Արի. քաջ: (2) Աղեւոր. ճերմակ, ճեր: (3) Ոսկի ասացին գիտունք այն դարը. Ըստ զիցաբանից ոսկեդար կ'ըսուէր աշխարհիս այն ժամանակն երբ Սատուռնոս եւ Յանոս կ'իշխէին Իտալիոյ Լատիում գաւառին վրայ, եւ այն երկրին բնակիչները երջանիկ, անմեղ կեանք կը վարէին: Բայց յետոյ Պանդորայ տուփը՝ որուն մէջ փակուած էին չարիք՝ բացուելով՝ ամէն տեսակ թշուառութիւնք լցին զաշխարհ: Գրագէտները յաճախ կ'ակնարկեն ոսկեդարը: (4) Քրոջ. փոխ. քոյրը: (5) Մի յուսալ.

Կուտամ քեզ ոսկի պըսակ պատուական»
 — Էն առանց քեզ էլ կարող եմ ստանալ
 Ինձնից փրկուծիւն դու բնաւ մի յուսալ: —
 Տրգեղի սիրտը դարձել էր ժեռ¹ բար,
 Քրոջ խնդիրքը թողեց անկատար:
 Չկնորսը ծովը ճրգեց մեծ ուռկան,
 Բըռնեց մարմինը սիրուն աղջկան,
 Ջրիցը հանեց, դրեց ափի մօտ,
 Շատ ծաղիկ ցանեց վըրան ու շատ խոտ:
 Մի աշուղ² անցաւ տեսաւ աղջկան³,
 Լացեց ու առաւ դրեց ուսի վրան.
 Տարաւ իրա՛ տուն այդ անգին գիւտը,
 Չորացուց նորա մարմնի դիւփ⁴ հիւծը:
 Գեղեցիկ տաւիղ շինեց ոսկերից,
 Քաղցրաճայն լարեր հիւսեց մագերից.
 Երբոր ամեն բան պատրաստեց կարգին,
 Գընաց արքունիքը տաւիղ ձեռքին.
 Երբ մըտաւ դահլիճ շրքեղ զարդարած,
 Տեսաւ տրգեղին փեսի մօտ կայնած.
 Բացեց բերանը, լարերին խըփեց⁵
 Հիւրերի առջեւ քաղցրաճայն երգեց.
 «Հընչէ՛ իմ տաւիղ, հնչէ համարձակ,
 «Հարազատ քոյրըս խըլեց իմ պըսակ.

փոխ. մի յուսալ: (1) Ժեռ. ապառաժ: (2) Աշուղ. ժողովրդական երգիչ, բանաստեղծ: (3) Աղջկան. փոխ. աղջիկը: (4) Իրա. իր: (5) Դիւփ. խեցիկ կեղեւ (գաւառաբարբառով): (6) Խփեց. զարկաւ:

«Լըսէ իմ ծընօղ , լըսէ , սիրական ,
«Հարազատ քոյրըս խըլեց իմ փեսան .
«Լըսէ , ժողովուրդ , լըսէ անխըռով ,
«Հարազատ քոյրըս զըլորեց ինձ ծով » :
Միւս օր դահիճքը խարոյկ շինեցին ,
Մահապարտ բըրօջ մէջը զլորեցին :
Հուրը պըլպըլաց , աղջիկը կանչեց .
«Իմ մեղաց համար Աստուած ինձ պատժեց :»

Քամուռ — Քարիպա

(1) Այս ժողովրդական գեղեցիկ վէպին նման անթիւ գրոյցներ կան արեւելեան ազգաց մէջ՝ որով այս լուսոյ որդիք կը կրթեն իրենց զաւակունք , եւ կամ կ'զբօսնուն ընտանեկան յարկին տակ՝ ձմեռ գիշերներ՝ բոլորուած վառարանին շուրջ , եւ ամառ՝ արծաթափայլ լուսնակին կամ աստղազարդ կամարին ներքեւ : Այս վէպերով կը բացատրեն Արեւելեայք մարդկային ամեն կիրք եւ անոնց արգասիքը՝ խիստ սրտաշարժ եւ յաճախ այնպիսի տեսիլներով՝ որոց ահաւոր վսեմութիւնը կը մրցի ամենէն մեծ քերթողաց երեւակայութեան արտադրածներուն հետ : Ասոնցմէ ոմանց սկիզբը ծածկուած է ժամանակին անթափանց մթութեան մէջ . կան այնպիսիք ալ՝ որ արիական ցեղերուն գրեթէ հասարակ ըլլալով՝ գուցէ այս ցեղերուն բաժանմանէն իսկ առաջ կը պատմուէին իրենց մէջ Բամիրի այն խորհրդաւոր սարահարթին վրայ՝ որ մարդկութեան այս մեծ որդւոց գրեթէ նախնական բնակավայրն եղաւ : Այս վէպերուն մեծ մասին մէջ գլխաւոր դեր կատարողներն են Տէյֆ կամ դէւֆ ,

54

ԾՈՎՔ ԳԻՒՂ

Տիգրանակերտէն ի Զերմուկ և ի Զընքուշ վերադարձած էի , ուստի՝ Խարբերդու վրայօք պիտի անցնէի գայի : Զընքուշէն ինն ժամ եկած էինք , կարաւանը՝ իւր օթևանք ըրաւ՝ Բէյտուն գիւղը . ես անցայ և ուղիղ արահետէն՝ խոտորելով՝ բարակ ուղիով մը՝ շատ բարձր լեռ մը ելանք . կուգէի անպատճառ այն գիշերը ԾՈՎՔ գիւղը կամ ըստ թուրքաց ԿԷՕԼՃԻԻՖ իջևանել : Բոց ու կրակ եղած էր փափաք սրտիս մէջ , կը տոչորէր հոգիս

որ ինչպէս գիտենք՝ արիական ստորին դիք էին :

Այս ժողովրդական վէպերէն մեծկակ հաւաքածոյ մը գրած են Բերայի Նարեկեան վարժարանի նախնական դասերու աշակերտք՝ իրենց իսկ գիտցած կերպով , իբրեւ նիւթ սկզբնական չարագրութեան : Գոհութեամբ տեսած եմ որ տղայք մեծ ախորժով կը գրեն զանոնք եւ շատ աւելի օգուտ կը քաղեն այս կերպէն՝ քան թէ կարգ մը վերացական նիւթերէ՝ զորս ոմանք կուտան փոքրիկ աշակերտաց՝ եւ որոնք՝ անոնց գրելու ախորժը կը գոցեն ու միտքը կ'սպաննեն : Նոյն իսկ նախընթաց ոտանաւորի արձակ գրոյցը գտած եւ գրած են մեր աշակերտք :

(1) Կարաւան . ՏՃ . Բեյրութ : Խուսի մը մարդիկ՝ որ ցամաքէն կը ճամբորդեն միատեղ : (2) Արահետ . ուղիղ ճամբայ :

և մարմինս. այնպէս կզգայի՝ եթէ նոյն օրը չհասնիմ, չտեսնեմ, չհամբուրեմ այդ ջուրն ու հողը, պիտի մեռնիմ կարօտակէզ՝ աչքս բաց մնալով:

Արդէն հնար չէր ձի նստել. կը բալեմ, կը վազեմ, կը թռիմ՝, և ահա պաղ հով մը, քայլ մի ևս և ահա ԾՈՎՔ իւր ցանկալի երեսը ցըցուց կարկամեցան՝ . . . : Ո՞վ կարող է նկարագրել այն բուռն և խոր յուզմունքն որ տիրեց իմ հոգեկան և մարմնական բովանդակ մասանց վրայ: Ո՞վ իմ պաշտելի Շնորհալուոյն տուած առած, օրհնուած ու օրհնած, աղօթած ու երգած տեղի, տեսարան ու հանդիսարան . . . : Այժմ կզգամ թէ մարդ հրատափեան յափշտակութեան մէջ կը գտնուի՝ երբ իւր ամենէն աւելի սիրածին հանդիպի: Քարերու զլուխը քարացած մնացեր եմ, և ապա գետինը թաւալեցայ երեսացս վրայ: Կը փարիմ, կը զրկեմ, կը պագեմ, կսծափիմ, և այլ աչերս չվերցուցի երկինք: Երկինքէն բարձր փառք մը գտած էի:

Աչքովս ի ծովն, միշտ ի ծովն, շեշտ ի ծովն:

Ծով, դու էր չես ծիծաղիր:

Ծ Ո Վ Ք

Բաներ կ'որոնեմ իւր մէջ՝ չցուցներ, հարցումներ կ'ընեմ իրեն՝ չպատասխաներ: Իւր ափանց

(1) Կը փալեմ, կը վազեմ, կը թռիմ. ինչ գեղեցիկ եւ ինքնեկ աստիճանաւորութիւն: (2) Կարկամեցայ. փայտ կտրեցայ, քաշուեցայ:

ալիքներ՝ որ կը ծփծփան առանց հողմակոծութեան՝ առանց փոթորկի՝ նշան է թէ փոթորիկը զանի անքան վեր ու վայր յուզած է, որոյ կուրծքը ուռչած է՝ և ծոցոյն խորերը կոծով լի, նման թըռուռ դշխոյի՝ մը՝ որոյ զլուխն ու դէմքը փայլուն երևի աղամանդներով, ոսկեհուռ՝ ճեղենակներով՝, բազմեալ բարձրաշուք փղոսկրէ՝ գահոյից վրայ, արտաքուստ երեւոյթ երանելի և նախանձելի, բայց շարունակ արտասուեն իւր աչերը, ցաւն ու կակիծն կրծէ ներսէն անոր սիրտն, լայ և հեծեծէ, քանզի կորուսած է նա իւր երկու աչաց լոյս երկու զաւակները, երկուքն ալ թագակիր զլուխներ, մին՝ փառք եկեղեցւոյ, միւսն փառք դիւցազնութեան: Ծովիկն աչքի ձև ունի, կոյսի մը աչքին՝ պիտի ըսէի, բայց ալ ճիշդ՝ մանկամարդ՝ այրւոյ՝ մը կը նմանէր. խորհրդաւոր գեղեցկութեամբ եւ շնորհքով գեղուն ականողի մը, զոր արտասուքն աւելի հրապուրիչ կը գործեն, լերանց շրջանակի մը մէջ ամփոփուած, և ինչպէս սև ոսպ մը՝ աչքին բիբը, այնպէս կը մնայ ու կերևայ սև ու քայքայուած շէնք մը այս ծովուն մէջ, կղզեակ—դեղեկին վրայ՝ Ս. Նշանի տաճարին աւերակն:

Գ ա Ր. Վ Ր. Մ ա Ր ա ճ ա ղ ե ա ճ

(1) Հողմակոծ. հովէ ծեծուած: (2) Դշխոյ. արքայի կին: (3) Ոսկեհուռ. ոսկիապատ, ոսկիով գործուած: (4) Զեղեկակ: ՏՃ. սօղոմ: (5) Փղոսկր. ՏՃ. ֆիլոսոֆի. (6) Մանկամարդ. երիտասարդ (կնոջ կըսուի): (7) Այրի. այր չունեցող:

ԾՈՎԻԿԻ ԿԶԶԻՆ

Գիշերն անքուն անցուցինք, արշալուսին նաւ նստանք կղզին երթալու, աւանդ աչերուս, սև ու սպիտակ քարեր ցիր ու ցան՝ խարխալեալ՝ որմունք՝ ևեթ կան :

Համբոյր քարերուն, համբոյր հողերուն. համբոյր փլատակաց վրայ բուսած խոտերուն: Եւ ցողն՝ մեր ԵՐԿՐԻ հողոյն արցունքն որ ամեն առաւօտ կ'իջնէր շաղախել կղզեկիս փոշիներն ու քարերու խիճերէն՝ ծլած Թուփերը, լզեցի, կրծեցի, ճաշակեցի, իմ ալ ցողերս Թափելով հոն : «Դեռ յիսուն տարի յառաջ աստ կը բնակէինք ծովեցի Հայքս, և նախ Թերակղզի էր. մեզմէ շատերը այս աւազանը մկրտուած են» կ'ասէին իմ նաւիչներս: Լուսատիպ՝ մը պէտք էր ճիշդ այս պահուս, սոյն Աստուածաբնակ աւերակին և Աստուածարեալ Ծովիկին տխուր ու վսեմ տեսիլն տպէր, պատկեր՝ զոր աւելի կը կենդանացնէր արևուն ծագման քնքոյշ ճառագայթն, և լերանց ու ծառոց ստուերները կը կախէր երկնափայլ ծովուն բիւրեղեայ ծոցոյն մէջ, այս պահուս՝ երբ ձկունք երամով կը

(1) Խարխալեալ. փլփլած : (2) Որմունք. պատեր : (3) Խիճերէն. ՏՃ. չազը քաշը : (4) Լուսատիպ. լուսանկար, ֆոթոկրաֆ :

կայտոէին, երբ Թռչունը Թիռ Թիռ կը Թռէին : Բայց ինչո՞ւ ամէնքն ալ անձայն էին : Վահ, երբ լուր էր Ներսէսին քնարը «Զարմիք փառք իմ» երգելէն, զոր կը նուագէր Զուարթն հոգեով «ընդ Զուարթունս նոր երգս առեալ նորոգողին», եւ կը կրկնէին այս Թեաւոր ալախօսիկ տիրացուք՝ «Ալելուիան»՝ այն օրէն ալ լուած էին Թռչնոց դայլայլիկը :

Ո՞վ կրնար բամուռիլ ձենէ՞ ափ ու աւեր Ս, Նշանայ, ո՞վ կրնայ Թողուլ զձեզ, քարինք և ալիք ԾՈՎՔ—ղղեկիս : Արդեօք հրքան պիտի ապրինք դուք կամ ես, տայր ինձ երկինք այն երջանիկ առիթն կրկնելու անյագ համբոյրս և անհատ՝ արցունքս ի ձեզ :

Լերինք և եծերք ծովիկիս, ձեզ՝ որ արձագանգ տուած ու առած էք շնորհալի երգոց և մեղեդեաց Շնորհալոյն, ջուրք և Թռչունք, ձեզ, որ զուարթ խայտանօք ազդած ու շարժած էք երկնային Աշուղին զգացմանց քնարին հոգեղէն թելերը:

Աստեղք և արեգ, ձեզ, որ պայծառ և շքեղ ճառագայթներով ոգևորած էք պայծառ հոգին Հոգեւուագին. «Առաւօտ լուսոյ, արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեն» գեղգեղողին՝:

Նոյն

(1) Անհաս, անսպառ, անհասանում : (2) Շնորհալոյն :

ԹՈՐՈՍ ԱՂԲԱՐ

Դեռ ցամաք չեղած՝ հաւք մը կը տեսնեմ, սեւ-
րակ փետուրով, բարակ վզիկով, զլորիկ զլխով՝
զոր ծռած էր մէկ քով, թխորակ աչերով, սպիտակ
լանջով ծնկները ծաղած ջրոյն ալեաց վրայ կերե-
րայ։ սգաւորի մը կամ անզին կորուստ ունեցողի
մը կը նմանի, բնութեան և առաւօտեան բոլոր
զեղեցկութիւնն ու զուարթութիւնը իրեն վրայ
չ'ազդեր, անփոյթ հայեացք մը կը ձգէ աչքի ծայ-
րով դէպ ի մեզ երբեմն։ Մինակ՝ միայնակ է ինքն
բոլորովին։ Յանկարծ ծովուն յատակը կ'իջնէ կ'ան-
հետանայ՝, խորերը կը յուզէ, և ահա ջրոյն երեսը
կ'ելնէ պարապ և ունայն, միևնոյն տխուր տիպով
ու դիրքով . . . :

Ի՞նչ կորոնես, խեղճ հաւուկ։

— Ի՞նչ է այս թռչնոյն անունը, հարցուցի Ծո-
վացի ընկերներէս։ —
Պատասխանեցին. «ԹՈՐՈՍ ԱՂԲԱՐ է իւր ա-
նունը»։

Թորոս աղբար, ան նոր զարկ մը սրտիս . . . :
Արդեօք որոյ անձնաւորութիւնն էր այն։

Գար. Վ. Մուսանճեանց

(1) Կանհեռանայ. կը կորսուի։ (2) Կորոնես. կը
փնտռես։

ՎՇՏԱՆԱՐ ԱՄՈՒՍԻՆՆ

Առ վաղամեռիկն նազելի՜

Եկուր՝ այս պայծառ լուսնի տակ
Ի՞նչ անոյշ է երագել։
Մի տրտմիր, դեռ շատ մատաղ ես՝
Մեռնիլ չէ այդ՝ այլ ննջել։
Եկուր, նստինք ծովափին մօտ,
Ձեռքդ թող ձեռացս մէջ,
ԲԷՄՊԷ՝, ըսէ անուրջներդ՝ ինձ՝
Ամիոփէ վարսքդ յեւ եւ էջ։
Ըսէ, ԲԷՄՊԷ, ծովեզեր քով
Կը տենչանա ապարանքներ,
Որոնց սեանց օդաթուիչ շարքը,
Կրկնեն կապոյտ ալիքներ։
Կը բաղձան, անմեղ աղջիկ դու,
Նորածն իմ քովս եկած՝
Լուսարձակ սրահներու մէջ՝
Ականջել տրտում նուագաց։
Կամ ի նիւս՝ հրաշունչ նաւու մը՝
Ալեհերձ՝ արշաւելով
Այգեւէտ՝ տեսնել կըղզեակըս՝

(1) Թախք պէյ առ իւր կիներ վաղամեռ։ (2) Ա-
նուրջ. երագ։ (3) Նիւս. կռնակ։ (4) Ալեհերձ. ա-
լիքներ ձեղքելով։ (5) Այգեւեք. շատ այգի ունեցող։

Յանձանօթ ուրեք ի ծով :
 Կամ ննջես՝ ճերմակ ճակտիդ վրայ
 Ոլորուն վարսքդ ցանուած ,
 Ու ձեռն ի ծնօտ բովդ հսկեմ ես՝
 Հեշտ ցնորօք յափշտակուած :
 Այլ վահ , այդ կիսատ ժըպիտը
 Որ այտիդ վրայ կը պլպլայ ,
 Երկնաթռիչ հոգւոյդ մէկ հետքը
 Մէկ ցոլմունքն ինձ կ'երևայ :
 Այլ դու դեռ անչափ մատաղ ես ,
 Այնչափ դալար ու սիրուն ,
 Որ՝ չէ մահու՝ այլ քնոյ մէջ
 Ընկղմալ թուիս համբուն՝ :
 Եւ աղէխարջ՝ կսպսեմ ես
 Ոտնաձայնդ սանդուխն ի վեր ,
 Եւ արծաթիկ քնքոյշ ծիծաղդ որ
 Հրեշտակաց արձագանքն էր .
 Կը դիմեմ անձկաւ սենեակըդ՝
 Սրտաբեկ դէտակն ընդ դուռն՝
 Ո՛հ, Աստուած իմ , . . հոս էր բոյնըդ
 Բայց դու հւր ես , հւր՝ թռչուն :
 Գլխիկոր օրորոցին վրայ
 Դեռ մանկիկդ չպագիր՝
 Որ հետն երկինք տանելու զքեզ
 Կարծես իջաւ լոկ յերկիր՝ :

(1) Համբուն. բոլորովին : (2) Աղէխարջ. աղէք-
 ները այրած , տրտում : (3) Տիկին Բէմպէ մեռաւ
 ծննդաբերութեամբ :

Եւ իսպառ մինակ թողեր զիս ,
 Գիրկս անշունչ մարմինըդ կայ ,
 Եւ երկնից դալուկ՝ կապոյտը
 Այտերուդ վրայ կը ցոլայ :
 Սէրդ այն ծիծան կամուրջն էր ,
 Որ երկրէս յանհուն սլացած՝
 Անրջոց աշխարհներուն մէջ
 Կ'առաջնորդէր իմ մըտաց :
 Այլ փշրեցաւ , ու ստուերաց մէջ
 Կը դանդաջեմ՝¹² թշուառ կոյս ,
 Արիւնտեցան քայլերս ալ
 Ընդ ժայռ և փուշ թաքծաբուր՝ :
 Կռնելով ապառաժի մը
 Յոգնած ու անյոյս կը խորհիմ՝
 Թէ ինչո՞ւ երբ դու գնացիր՝ ես՝
 Քաղցր հոգի, ես դեռ կ'ապրիմ :
 Ի՛նչ , կենաց յանդնդախոր վիհ
 Հազիւ բոյնըդ ոլորեցիր՝
 Լոյս ճակատ հրեշտակ՝ մըրիկ մը
 Քայքայեց զայն ցան եւ ցիր :
 Ի՛նչ , Հիւրի , երբ վարդերով լի՝
 Պատմութեան քո օղային՝
 Թռչտէիր զուարթ՝ կայծակ մը
 Իջաւ կապոյտ քո ճակտին :
 Ի՛նչ , Բէմպէ , կարօտցած սիրտըս

(1) Դալուկ. դեղնագոյն , տեղոյն : (2) Դանդա-
 յեմ. կոյր զկուրայն , խարխափելով քալել : (3)
 Թաքծաբուր. ծածկուած :

Երբ կոչէ զքեզ , մըծասքող՝
 Երբ զքեզ խնդրեն աչքերըս՝
 Դարձընեմ պէտք է ի հող :
 Եւ ամայի սրահներուն մէջ
 Որ քեզմէ զուրկ մըծընցան՝
 Երբ յեղյեղեմ՝ քաղցր անունըդ՝
 Շիրմէն տի զայ պատասխան :
 Դեռ երէկ դալկահար գէմքըդ
 Բազկացըս մէջ հանգուցած՝
 Մայր կուսան, կը ժպտէիր ինձ՝
 Հոգիդ սիրով առլցուած :
 Եւ կ'ըսէիր ինձ. « Գարուն նոր
 Երբ վարդեր ցանէ չորս դին՝
 Դու , զաւակս ու ես՝ մէկ բոյն մը
 Առանձնանմանք միասին,
 Նստինք հետդ ու հեշտ ցնորից մէջ
 Մեր հոգին թող ընկղմի ,
 Ու երկնախօս թոռովանօքը
 Թող մանկիկս ինձի ժպտի . . . :
 Թէ գոնէ անշունչ մարմինըդ
 Դրկերուս մէջ թողուին ,
 Խաբէի թերեւս ինքզինքըս
 Թէ դու իմս ես տակաւին :
 Բայց զքեզ՝ ով անպատում ցաւ՝
 Կը տանին ինձմէ՝ Բէմպէս ,

(1) Մքասօղ , մթնցած , մութ կոխած : (2) Յեղ-
 յեղեղ . կրկին կրկին յիշել , կանչել :

Ա՛հ , կզգնա թէ սեւ հողին տակ
 Մենիկ մնջիկ կը ննջես . . . :
 Եւ շիրմէդ անօտ ամպի պէս
 Դուրս կը խուժեն յիշատակք՝ ,
 Իրենց վարդաներկ այտերն
 Ըսքողած՝ ի մութ դիմակ՝ :
 Եւ զլսոյս վերեւ պտոյտքին՝ շուրջ
 Իբրեւ ծիծռունք տարմատարմ՝ ,
 Ու զմայլած՝ կարծեմ հոգւոյդ հետ
 Դեռ ապրիլ մի քանի ժամ .
 Թէ անջինջ է այս վըճիռը
 Թէ անդարձ գնացիր ինէ ,
 Թէ հոգիդ հրեշտակներու հետ
 Ու մարմնիկդ ի սեւ հողն է ,
 Թէ ողջամբ երթ . . . որ աստղիկն ալ
 Քնքուշ տեսքդ արդ կը վայլէ ,
 Տրտմակոծ նոճիներուն տակ
 Քունդ անուշ ըլլայ՝ Բէմպէս :

Թ. ԹԵՐԳԵԱՆ

(1) Շիրմեղ անօտ ամպի պէս դուրս կը խուժեն
 յիշատակ , գեղեցիկ նմանութիւն Հոմերի՝ « Ի միա-
 կանանց սլացեալ ծովուն զերդ շամանդաղ » . վսեմ
 նկարագիր դից արագընթացութեան եւ նրբու-
 թեան : (2) Սփողած . գոցած : (3) Դիմակ . երեսը
 գոցելու քօղ , կեղծ դէմք : (4) Պոյսփիւն . կը դառ-
 նան : (5) Տարմատարմ . խմբովին :

ԵՐԳ ՊԱՆԴՈՒԽՏ ՊԱՏԱՆԵԿԻ

Ծիծեռնակ , ծիծեռնակ ,
Դու զարնան սիրուն թռչնակ ,
Դէպի հւր , ինձ ասա՝
Թռչում ես այդպէս արագ :
Ա՛խ , թռչիր , ծիծեռնակ ,
Ծընած տեղս Աշտարակ՝ ,
Անդ շինիր քո բունը
Հայրենի կտուրի՝ տակ :
Անդ հեռու՝ ալեւոր
Հայր մ'ունիմ սրգաւոր՝
Որ միակ իր որդուն
Սպասում է օրէ օր :
Երբ տեսնես դու նորա՝
Ինձնից շատ բարեւ արա ,
Ասա , թող նստի լայ
Իւր անբաղդ որդու վրայ :
Դու պատմէ թէ ինչպէս
Աստ անտէր ու խեղճ եմ ես՝
Միշտ լալով , ողբալով
Կեանքս մաշուել եղել կէս :
Ինձի համար ցերեկը
Մուծ է շրջում արեգը՝

(1) Աշտարակ գիւղը . Ներսէս Ե . երեւելի կաթո-
ղիկոսի ծննդավայրը : (2) Կտուրի . չէնքի :

Դիշերը թաց աչքիս
Քունը մօտ չը գալիս :
Ասիր , որ չի բացուած
Թառամեցայ մենացած՝
Ես ծաղիկ գեղեցիկ՝
Հայրենի հողից զրկած :
Դէ՛հ , սիրուն ծիծեռնակ՝
Հեռացիր , թռիր արագ ,
Դէպ ի Հայոց երկիրը
Ծնած տեղս Աշտարակ :
(Բնառ Հայկական)

ՍԷՏԱՆԻ ՊԱՏԵՐԱԶՍ

ԵՒ ՆԱԲՈԼԷՈՆԻ ԱՆՁՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ

Կիջօմ՝ արհայ առ Օկիւսքա Թագունի

Պատերազմը կանուխ սկսաւ Պաղէյլ գեղին կող-
մէն՝ թէն թանձր մեզ՝ կար , և քիչ քիչ սաստկա-
ցաւ : Հարկ եղաւ Պաղէյլի ամեն մէկ տունները մի
առ մի առնուլ . այս պատերազմը զրեթէ բոլոր
օրը տեւց : Երբոր ժամ ուծին Սէտանի առջեւ
հասայ՝ մեծ թնդանօթներն սկսեր էին Սէտանի
բերդը ումբակոծել : Այն ժամանակ թնդանօթի պա-

(1) Մեզ . ՏՃ . քուս : (2) Ռմբակոծել . թնդանօ-
թի ուռմարով ծեծել :

տերազմն ամեն կողմ տարածուեցաւ և քանի մը ժամ տևեց՝ որոյ միջոցին մեր զօրքերը ոտն առ ոտն առաջ կերթային : Թշնամւոյն բռնած զեղերը մի առ մի առնուեցան, և կրակի շրջանակը հետզհետէ Սէտանի բոլորտիքն ամփոփուիլ սկսաւ : Մեր կեցած բարձր դիրքէն նայելով՝ շատ ահաւոր էր պատերազմին տեսարանը : Թշնամւոյն զիմադրութիւնը քիչ քիչ թուլնալ կսկսէր, զոր կրնայինք հասկնալ՝ անոր վաշտերուն զահալիժաբար՝ զեղերէն ու անտառներէն ետ քաշուիլը տեսնելով :

Գաղղիացւոց հեծելազօրքը քանի մը անգամ մեր հետևակազօրաց՝ զունդերուն վրայ յարձակեցաւ և անոնց մէջտեղերէն անցաւ դարձաւ . բայց մեր զօրքերն իրենց դիրքն պահեցին, այնպէս որ պատերազմի դաշտը մարդոց և ձիոց զիականերով ցանուեցաւ : Քանի մը կէտերու վրայ Թշնամւոյն նահանջը՝ փախուստի կերպարանք առած էր . հետևակ, ձիաւոր, Թնդանօթածիգ՝ խառն ի խուռն իրար մղելով՝ քաղաքը և անոր շրջակայ տեղերը կը դիմէին՝ բայց դեռ նշան մը չէր երևնար հասկնալու թէ Թշնամին այս յուսահատական վիճակէն դուրս ելնել կուզէր անձնատուութեամբ : Ուստի հարկ եղաւ մեծ Թնդանօթներով քաղաքը ռմբակո-

ծել : Քսան վայրկեանի չափ ետքը քաղաքը շատ կողմերէն բռնկեր էր՝ որ պատերազմի դաշտին ընդարձակ տարածութեան մէջ բռնկած քանի մը գեղերուն հետ զարհուրելի տպաւորութիւն մը կընէր :

Այն ժամանակ ռմբակոծութիւնը դադարեցնել տուի, և տեղակալ գնդապետ Պրօնսարը պատգամաւոր զրկեցի ճերմակ զրօշակով՝ որպէսզի անձնատուր ըլլալ առաջարկէ : Ճամբան՝ Պրօնսար Պավիէրացի պաշտօնակալի մը պատահեցաւ՝ որ կուգար ինձ ծանուցանելու թէ Գաղղիացի պատգամաւոր մը երևցեր էր քաղաքին դուռը՝ ճերմակ զրօշակով : Պրօնսար քաղաքն ընդունուեցաւ, և երբոր զլսաւոր հրամանատարը տեսնել կուզէր՝ զինքը կայսեր ներկայացուցին՝ ի մեծ զարմացում իւր : Կայսրն ինձ համար նամակ մը տալ ուզեց Պրօնսարի և հարցուց թէ ինչ պաշտօնով եկեր էր : «Քաղաքն և զօրքն հրաւիրելու որ անձնատուր ըլլան» կըսէ Պրօնսար : «Որեմն, ըսաւ կայսրը, պէտք է Վիմբէն զօրապետին ներկայանաք՝ որ վիրաւորեալ Մաք-Մահոնի տեղ զօրաց հրամանատարութիւնն իր վրայ առած է» : Իսկ ինքն իր օգնական Րէյլ զօրապետը պիտի զրկէր ինձ իր նամակովը :

Ժամը եօթն էր՝ երբոր Րէյլ և Պրօնսար բոլոր հասան : Պրօնսար՝ Գաղղիացի պատգամաւորէն քիչ մ'առաջ հասնելով՝ անկէ կրցայ ստուգիլ իմանալ թէ կայսրը Սէտանի մէջ էր : Կրնաս դատել այս լուրին՝ իմ վրայ ըրած մեծ տպաւորու-

(1) Գահալիժաբար. ՏՃ. աճելով : (2) Հետևակազօր. ոտքով քալող զինուոր. ՏՃ. բիստե սուփոյի : (3) Նահանջ. ետ քաշուիլը :

Թիւնը: Բէյլ վար ցատկեց ձիէն և իր կայսեր նամակը ինձ տուաւ՝ աւելցնելով՝ որ ուրիշ պաշտօն չունէր: Նամակը բանալէ առաջ ըսի անոր, «բայց ես իբրեւ առաջին պայման կը պահանջեմ որ զօրքը զենքերը վար դնէ:» Կայսեր նամակը այսպէս կ'սկսէր, «չկրնալով իմ զօրացս զլուխը մեռնիլ՝ սուրս ձեր վեհափառութեան կը յանձնեմ:» Մնացեալին համար ինքզինք իմ տրամադրութեանս՝ կը յանձնէր: Պատասխան գրեցի թէ մեր մէջ այս կերպ տեսակցութիւն մը դժնդակ էր ինձ, և կը փափաքէի լիազօր պատգամաւոր մը զրկել անձնատուութեան պայմանները որոշելու համար: Նամակն Բէյլ զօրապետին տալէ ետեւ քանի մը խօսք ուղղեցի անոր՝ իբրեւ հին ծանօթի՝ և այս դէպքն այսպէս վերջացաւ: Լիազօր՝ իշխանութիւն տուի Մօլթէի՝ անձնատուութեան պայմանները որոշելու և կնքելու և Պիսմարքի ալ պատուիրեցի որ ներկայ գտնուի՝ երբոր քաղաքական խնդրոց վրայ բանակցիլ պէտք ըլլայ, յետոյ ձիով գացի կառքս նստայ և հոս եկայ (Վանտրէս՝ Սէտանի մօտ)՝ բոլոր ճամբուս վրայ հռչակներու փոփոխութիւնէ մ'ողջունուելով: Ամեն կողմէ մեր ազգային երգը կը լսուէր և ամեն անցած տեղերս լոյսեր վառելով՝ յանպատրաստից լուսավառութիւն՝ մը

(1) Տրամադրութիւն. հրաման, իշխանութիւն:
(2) Դժնդակ. չափազանց դառն, խիստ: (3) Լիազօր. կատարեալ զօրութիւն ունեցող: (4) Լուսավառութիւն. Տճ. solennel:

ըրած էին: Սխրալի՝ էր տեսարանը: Ժամը 11ին հոս հասայ և բանակին կենացը զինի խմեցի՝ որ այսպիսի յաջողութիւն մը ձեռք բերեր էր: Սեպտեմբեր 2ին առաւօտուն՝ ժամ 8ին պատերազմի դաշտը գացի, ինչպէս որ ժամադիր եղեր էինք, և Մօլթէ դէմ ելաւ առաջարկեալ անձնատուութեան պայմաններուն վրայ հաւանութիւնս ստանալու, միանգամայն իմացուց ինձ թէ կայսրն առաւօտուն Սէտանէն ելեր Տուշերի եկեր էր: Եւ որովհետեւ Նաբոլէոն ինձ հետ խօսելու կը փափաքէր՝ և Տուշերիի մօտ փոքրիկ ապարանք մը կար պարտէզով, այն ապարանքը որոշեցի մեր տեսակցութեան համար: Կէս օրին Մօլթէ, Պիսմարք քովս հասան ստորագրեալ դաշնագրով: Ժամը 11ին Ֆրիցի հետ ճամբայ ելայ և նշանակեալ ապարանքը գացի՝ ուր կայսրը զիս դիմաւորեց: Այցելութիւնը քառորդ մը տևեց, երկուքիս ալ սիրտը ելած էր՝ իրար այսպէս տեսնելուս վրայ: Ասկէց երեք տարի առաջ Նաբոլէոնն իր զօրութեան կատարը՝ տեսնելէ ետեւ՝ այս միջոցիս սրտիս մէջ զգացածս չեմ կրնար բացատրել... : Սլ մնաս բարով կ'ըսեմ քեզ, սիրտս փղձկած՝ վերջացնելով այսպիսի նամակ մը՝:

Թարգ. Կ. Ս. Իսքիւնեան

(1) Սխրալի. խիստ փափուկ, սրտաշարժ: (2) Կասար. ծայր, գլուխ: (3) Փղձկած. ելած, տակն ու վրայ: (4) Որպիսի վեհ զգացում յաղթող զինուորի մը բերան: Ազնուական սիրտ ունեցող միայն կրնայ հասկնալ դայս:

ՇՈՒՇԱՆՆ ՇԱՒԱՐՇԱՆԱՅ

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Պայծառ պատկեր կուսանաց

Հայոց պսակ պարծանաց

Ճակատն ի քօղ խորոտիկ

Ի հով տըւած խոպուկիք²,

Տատրակ տոտամբ³ մանտրութայլ

Ման գայ ի դաշտ ցօղափայլ :

Մեղըր կամէ շրթներուն⁴,

Փայլկըտան աչքն սիրուն :

Կուսանք Հայոց նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան ,

Հիւսիսային մեր աստղիկ ,

Արաստանեայց գեղեցիկ ,

Արեւնման հայելի¹,

Արբայ դըստրիկ նազելի

Սիրասընունդն սանդուխտ⁵,

Որում արեւ ելքն ու մուտ⁶

(1) Խորոտիկ. գեղեցիկ (գաւառաբարբառ) : (2) Խոպուկիք. ՏՃ. գիւղիւփ : (3) Տոտամբ. ոտքով. տոտիկ կամ տոտիս բառին հոմանիշ : (4) Շրթներուն. Կիտի. շրթներէն : Այս տեսակ բացառական շատ կայ գործածուած գաւառաբարբառաց մէջ :

Փափաքէին սրտմաշուկ¹

Հասնէ ելեր շնորհաշուք :

Կուսանք Հայոց , նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Քանց զարուսեակ պսպղուն²

Ի մէջ մանտրիկ ամպերուն

Քանց վարդալոյս արեւակ

Ի խնծորի տերեւակ ,

Քանց Երասխայ նունուֆար

Գլխիկն ի ցօղ շար ու շար

Քանց զամենն այլ գեղեցիկ

Նազի Սանդուխտն բամբռիկ³ :

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Սիպտակ սարերն յայնոր տես⁴

Հալին լինին կարմրերես :

Ծառք ու ծաղկունք տան պըպղուկ⁵,

(1) Պսպղուն. փայլուն. (գաւառաբարբառ) : Այս եւ հետագայ հինգ տողերուն անմասն գեղեցկութիւնը դիտեցէք. ինչ ներդաշնակութիւն , որպիսի բնական գոյներ , ինչ արտագրաւ նկար առանց բըռնալքօսման՝ խուռն իրար մղելով եկեր են անզուգական բանաստեղծին գրչին տակ : Այս Շուշան Շաւարշանայ քերդուածը՝ ըստ մեզ՝ Դ. Ալիշան վարդապետի գլուխ գործոցն է՝ փափկութեան մասին : (2) Բամբռիկ. Թագուհի , տիկին : (3) Յայնոր տես. փոխ. ի տես նորա : (4) Պըպղուկ. բողբոջ. փիլիգ :

Խօսի ամեն պըրպըրուկ ,
Նարկիզ՝ աչեր բիւր հանէ՝
Ուր որ Սանդուխտ անցանէ .
Յայնոր շընչէն հաւասար
Ծածկեն ծաղկունք ձոր ու սար :

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Բարձրապսակ ճակատներ՝
Հողու հաւսար են եկեր ,
Ոսկի գոհար հատ ցանած՝
Ձորն են լերին հասուցած ,
Եւ մարգըրտէ բարկ աւազ ,
Ուր որ անցնի հեզանազ՝
Հայոց օրւորդըն Սանդուխտ՝
Տոտանց հետկին՝ զան ի յուխտ :

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Բայց Սանդըխտոյ արժանի
Չըկայ մին տեղ արքունի ,
Յայնոր աչացըն կամար՝
Յած զայ երկիրս ու խոնարհ ,
Երկինքն՝ ասէ. « իմ զահի՝
Սանդուխտ պիտէր թագունի »,
Ծովն՝ « իմ ծրփանցըս ծիրան »³
Սանդուխտ պիտէր տայր հրաման :

(1) Հեզանազ. անուշիկ նազելով. (2) Հեկ. փոխ. հետք. ՏՃ. իզ. (3) Ծիրան. փոխ. ծիրանի. դի-

Կուսանք Հայոց նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Բայց կայ մի մեծ քան զերկիր՝
Հայն՝ քանց ծովուն ծրփան ծիր ,
Եւ քան զերկիր բարձր անհուն ,
Պայծառ քանց լոյս արեւուն
Կայ մի անեղ թագաւոր
Որում չըկայ չափ սիւնօր ,
Այն , եւ միայն այն պիտի
Փեսայ կուսին Սանդըխտի :

Կուսանք Հայոց նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Իւր լոյսն դարպասն՝ է պատրաստ ,
Կարմիր կանաչ առագաստ ,
Եւ աստղագարդ կապուտակ
Տատրակ տոտանցն է յատակ՝ ,
Ճապուկ՝ նորտերն՝ են հրեղէն ,
Ուր որ նային՝ կայծ թափեն ,

տեցէք այս սքանչելի նմանաձայնութիւնը : Հոմե-
րոս ալ ըսած է .

« Ելից հողմ զառաքաստին ծոց՝ եւ ծրփանիլն ծի-
րանիք »

« Առ կողիւք նաւուն ուժգին գոչին շուրջ ի գնալ
իւրում : »

(1) Դարպաս. պալատ, արքունիք : (2) Առագաստ.
հարսի սենեակ : (3) Յասակ. քալելու տեղ : (4)
Ճապուկ. արագ, դիւրաշարժ : (5) Ճորտ, սերունդ,
զաւակ, սպասաւոր :

ինչ որ խօսին՝ երգ է այն ,
 Խնտում եւ սէր ամենայն .

Կուսանք Հայոց նոր Շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Ի Սանիրայ՝ սուրբ սարէն

Փռնայ փայեկն՝ Թաղէն ,

Երկնախօսիկ փեպաւէր՝

Օրիորդին տայ հրաւեր ,

«Տէրն այն երկնուց եւ երկրի՝

«Զոր պաշտէ քո մեծ բեռի՝

Սիրեց ըզբեզ , սըրբիկ կոյս ,

Եկ , հարսնացիր ի Յիսուս :

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :

Սանդուխտ ելաւ դարպասէն

Ապշեց Հայոց տունն ամեն :

Սանատրուկ հայրն որ լըսեց՝

Յոսկի քաղցեմ վայր վազեց ,

« Սանդուխտ , սիրուն իմ դստրիկ ,

« Ուրանան դու քո հայրիկ .

« Ուրանան դու զԱնահիտ՝ ,

(1) Սանիր Պաղեստինի՝ Թաղէնու առաքելոյ հայ-
 րենիք : (2) Փայեկ . նախընթաց : (3) Փեպաւեր .
 հարս առնող , հարսնեւոր : (4) Անահիտ . Հին Հա-
 յոց դիցամայր , պաշտպան պարկեշտութեան , ա-
 ռաստութեան , ուստի եւ կ'անուանէր Ոսկիաւայր ,
 Ոսկիածին՝ սքանչելի անուններով :

« Պաշտես զԱստուածն Հրէիդ :

« Աչացըս լոյս ոսկեթել ,

« Դեռ աչքս արտաւր չէր կաթել ,

« Քեզ համար՝ դուստր աննըման ,

« Դետեր յաչէրս ի վայր զան . . .

« Սանդուխտ , ուզէ՛ ինչ կուգես ,

« Արամագղան՝ քեզ տամ ես .

« Թէ ՄԵՐ ԵՐԿԻՐՆ է պըզտիկ՝

« Զէնքս ու զօրքերս եւ հերիք .

« Թէ հրամես՝ դուստր իմ աղւոր ,

Հայրիկդ ըլլամ քեզ զինուոր .

« Առնում աղեղս ու երծամ՝

« Բոլոր աշխարհս քեզ որսամ ,

« Զխաքանն՝ ուզես թէ զկեսար ,

« Բռնեմ բերեմ քեզ հաւսար .

« Թէ ծովուն մէջն ուզենաս՝

« Բիւրեղ կանգնեմ քեզ դարպաս :

« Սանդուխտ , քու հայր քու զերի ,

« Լուկ ի Հրէէդ կաց հեռի ,

« Լըսէ ինձ , դուստր իմաստուն ,

« Լոյս իմ աչացս արեւուն ,

« Օտար հաւատք մի պաշտեր ,

« Քու հօր զխու սեւ մ'ուզեր . .

« Սանդուխտ դստրիկ իմ սիրուն ,

(1) Հրէիդ . Թաղէնու առաքելէն : (2) Արամագղ .
 հայր աստուածոց՝ ըստ առասպելից : (3) Զխաքան .
 Հոնաց արքայն :

«Ողորմէ հօրդ աչերուն»:
 Կոյսըն կեցաւ լուռ յուշիկ,
 Հապա հառչեց անուշիկ .
 «Հայր, քան ըզքեզ սիրելի
 «Ձը կայ ոքիկ մ'ինձ յերկրի»:
 «Բայց երբ զԱստուած իմ հանչայ»
 «Սէր՝ քան զամեն մեծ զըտայ»:
 «Պաշտէ զԱստուած քո քեռուն,
 «Հապա չերթամ ես հեռուն»:
 «Բայց թէ ատես դու զՅիսուս»:
 «Որ կեանք բերաւ մեր հոգուս,
 «Թէ զիս չուզես Բրիստոնեայ,
 «Թէ այլ խօսիս զԱնահտայ,
 «Սանդուխտ այլ չէ քո դստրիկ»
 «Սանատրուկ չէ իմ հայրիկ,
 «Յիսուս՝ իմ հայր իմ փեսայ,
 «Այս իմ վերջին խօսքն ըլլայ»:
 Ձայս վերջին խօսքն երբ լրսեց՝
 Սանատրուկ՝ դէմքն ծածկեց .
 Փերթ մի փրծաւ ի սըրտէն՝
 Եւ հեռացաւ Սանդրխտէն .
 Կանչեց նըման առիւծու՝

(1) Սեր քան զամեն մեծ գայ . այսինքն գայ սեր մեծ քան զամեն (սէր) : Նախ՝ յեղաշըջութիւն կայ, երկրորդ՝ զեղջում : (2) Դասրիկ, դասր . արդէն ըսած ենք որ այս բառը Պարսկերէն տալիսքերն է :

Երդուաւ լուսնի ու արեւու՝,
 Զէտ ըզկայծակ սեւ ամպուն
 Բերնէն փըչեց բոծ՝ մահուն .
 Դողաց սարսեց Արասան,
 Սանդուխտ վագեց ի զընտան .
 Կարծըր կոճղիկն՝ ըրաւ զահ,
 Զարդերն ամեն փայլեն մահ...
 Կուսական քողըն սեւակ
 Սիպտակ ճակտին փայլէր թագ,
 Բիւրեղ բազկացն ապրանջան՝
 Պողվատ շըղծայք շըռնջան :
 Սուրբ առաքեալն Հայոց լայր,
 Կապից կուսին պագիկ տայր .
 Երկունսն եկած միաբան
 Փրկչին յերկինք փառք կուտան .
 Ձայն Սանդրխտին շարժէր սիրտ՝
 Հայք թողուն զԱնահիտ :
 Բընար բըրմին մընայր մունջ,
 Լըսուէր սաղմոս հոգեշունջ :
 Կուսանք Հայոց, նոր շուշան
 Տեսէր ի դաշտ Շաւարշան :

(1) Լուսին եւ արեւ . արիական ազգերուն՝ որով եւ Հայոց դէք էին վերջերը, թէեւ ի սկզբան արիք միայն կը պաշտէին քարոյ եւ չարի սկիզբները Որմըղի եւ Արհմենի անուամբ : (2) Բօք . սեւ լուր՝ հրաման : (3) Կոճղիկ, կոճղ . դատապարտելոց ոտքը մէջ սեղմելու հաստ փայտ . Տճ . քունտ : (4) Ապրանջան, ապարանջան . Տճ . պիղիկ :

Ահա ելեր կոյսն Հայոց
Փրկչին երթայ հարսն ի ծոց:
Ձէտ բարկ արեւ յարշալոյս¹,
Բեհեզազարդ նագուկ կոյս
Կանգնէր պայծառ ի դիմաց
ԱՐԵԱՅ հազար բիւր զօրաց.
Գետին Թընդայր ի հիմանց,
Երկինք շարժէր ի նախանձ:

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան:

Սանատրըկոյ սեւ հրաման

Հնոցի ծրխոյն գայր նըման,

Կըծէր աչաց բարկ արտսունք,

Լային կուսանք եւ հարսունք:

Ի մօր գըրկին տըղայն լայր,

Մայրըն լալով յետ դառնայր,

Կըտրիճ տըղայ, ծեր հալւոր²,

Լայր ամեն Հայ սըգաւոր:

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան:

Ամենք կանչեն, «Թագունի,

Ողորմէ ՄԵՐ աշխարհի,

Քո Թագւոր հօրդ արեւուն,

Քո աննըման լուսերուն³,

(1) Բարկ արեւ յարշալոյս. այնքան ճիշդ նմանութիւն չէ կարծեմք, վասն զի արեւը բարկ չ'ըլլար արշալուսին ատեն: (2) Հալւոր. ալեւոր, ծեր: (3) Լուսերուն. աչաց:

Ապրիր, Սանդուխտ, եկ, ապրիր,

Մի բերեր մուծ, մի մեռնիր,

Սանդուխտ, ամենս բեզ գերի,

Ողորմէ ՄԵՐ աշխարհի»:

Սանդուխտ երկնուց լըսէ լոկ

Եւ լացերուն կայ անհոգ:

Լալով զինուորք յառաջ գան,

Ձէնքերն ի յուս կու դողան:

Շատ լարեցան աղեղունք:

Շատ Թափեցան դիակունք:

Բայց չը գտաւ մահ տեղի

Ի գեղեցիկ Սանդըխտի:

Կուսանք Հայոց, նոր շուշան

Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան:

Նըման ծաղկանց կարկտահար

Երբ նս դիտեց զօրս հազար

Ձիրար զարկած եւ ընկած

Ու զմահ իրմէն սարսափած,

Շարժեց զճակատըն սիրուն

Արտսունք ամեց աչերուն,

Եւ հառաչեց առ Յիսուս,

«Տէր իմ, հրաման տուր հոգուս»:

Երիտասարդ մի յանկարծ

Կայծակնամափ¹ սուր շողաց...

Ուսկից արդեօք էր եկեր,

(1) Կայծակնամափ. կայծակ թափող, կամ կայծակի ուժ, արագուժիւն ունեցող:

Դահլիճ, թէ տաք սիրոյ տէր.
Երկինք՝ թէ հնայրն էր ղրկած . —
Ոչ ոք զիտէ զայս դիպումս :
Սուրբն շողաց մէկ մի փայլ՝
Սանդուխտ ծածկեց երեք այլ՝.
Կարմիր կաթէր ի կըրծքէն,
Վարդեր բուսան չորք դիէն,
Աչքըն կոկոն մանուշակ,
Բայց ինչ նայուածք անուշակ,
Ափկից շուշանք կիսափակ,
Մէջ շրթներուն ինչ կըրակ՝:
Ի ծայր լերին Սանատրուկ
Հրեղէն կառքեր տեսնէք դուք .
Հոն երկնաւոր Թագւորն այն՝
Հոն Սանդըխտոյ է փեսայն .
Զօրիորդն ՄԵՐ աշխարհի՝
Նախ քան զամեն վկայունի

(1) Երեւ այլ (փայլ). զեղջուժկայ : Դիտեցէք այս
եւհետադայ վեց տողերուն անհամեմատ գեղեց-
կութիւնը : (2) Մեզ այնպէս կը թուի որ հեղինակը
լաւ կընէր եթէ իւր անմահական քերդուածը վեր-
ջացնէր՝ մեջ շրթներուն ինչ կրակ տողով, միայն
իւր աննման նազարաթ՝ « կուսանք Հայոց նոր
շուշան, տեսէք ի դաշտ Շաւարշան » աւելցնելով,
վասն զի ասկէ աւելի երկարելը զգացման փլասած
է՝ քանի որ գործողութիւնն ամբողջ աւարտած, ըն-
թերցողը այլ եւս յագեցած է :

Ընտրեց իւր հարսըն կարմիր
Հանեց թըռուց յերկնուց ծիր :
Կուսանք Հայոց, նոր շուշան
Տեսէք ի դաշտ Շաւարշան :
Թերթեր ճերմակ ու կարմիր
Ներկեր երկինքն են լ՝ երկիր,
Ելէք կուսանք, ժողվեցէք
Վարդն ու շուշան զուգեցէք՝,
Դըրէք դալար՝ զայն մարմին
Թաղէի հետ ի շիրմին :
Սանդուխտ, Հայոց կոյս բնքոյշ,
Հանգչէ ի հողս այս անոյշ,
Կուսանք Հայոց, քեզ շուշան
Բերեն ի դաշտ Շաւարշան :

Ղ. Եւսեփ վարդապետ Ա. լիւսան

ԽՐԱՏ ԱՌ ԵՐՈՒԱՆԴ

Մի որդեակ իմ, բնաւ ատեր
Քո ծննամին,
Եւ այն անգութ, խաւար սրտեր
Որք չար կամին :

(1) Զուգեցիք. միացուցէք : (2) Դաշար. մատղաշ :

Զի բարեսուն¹ հոգիք պարտին
 Յաւէտ ներել
 Իւրեանց նմանն² — ամպարշտին
 Յաւէտ³ ներել,
 Որ Արարիչն՝ երկնից խորէն
 Սիրովն անհուն⁴
 Ներում շնորհէ մեզ փոխարէն
 Մեր մեղքերուն :
 Իսկ ամէն օր՝ երբոր զիշեր
 Դայ ահարկու
 Զգել յերկինս նսեմաստուեր⁵
 Մի վերարկու,
 Եւ դու երթաս քո ծնողին
 Մօտ, զերդ ի բոյն
 Կրկին մտնել յայն անկողին
 Սպիտակագոյն,
 Ուր մինչ ի լոյս մշիկ մշիկ
 Փրշփրշաղով
 Քաշես հանդարտ քուն մ'անուշիկ
 Եւ անվրդով⁶
 Ծունըր չոքէ, մեղմատարած⁶
 Բաց քո թեւեր,
 Ուղղէ հեզիկ և կիսաբաց
 Աչերդ ի վեր :

(1) Բարեսուն. բարի մեծցած, բարի սնունդ ունեցող: (2) Լաւ էր՝ նմանին: (3) Յաւէտ. միշտ: (4) Նսեմաստուեր. մութ, սեւ: (5) Անվրդով. հանդարտ: (6) Մեղմատարած. մեղմով տարածուած:

Բաց սիրաբոյր¹ քո շրթունքներ
 Եւ քաղցրագին
 Մրմնջելով ըսէ — « Հայր մեր,
 « Որ ես յերկին,
 « Աստուած հզօր և բարերար՝
 « Որ հայրական
 « Սիրով լսես ձայնին խոնարհ
 « Փոքրիկ մանկան .
 « Տուր այս զիշեր հրեշտակ մ'արդար
 « Ինձ պահապան՝
 « Որ օրօրէ զիս անդադար
 « Իբրեւ պաշտպան,
 « Մինչև շողերն² լուսազարդար³
 « Արեգական
 « Աւետեն ինձ և աշխարհի
 « Օր մ'ալ երջանիկ և բարի: »
 « Հայր բարերար՝ որ ես յերկին
 « Որպէս յերկրի,
 « Շնորհէ նաև իմ հայրիկին
 « Օրեր բարի,
 « Ինչպէս իմ մօր՝ որոյ հոգին
 « Ինձմով բերկրի⁴,
 « Տուր իմ սրտին, տուր իմ մտքին
 « Եռանդ արի: »

Աղեփաւնոր Գ. Փանոսեան

(1) Սիրաբոյր. սէր բուրող: (2) Շողեր. ճառագայթներ: (3) Լուսազարդար. լուսով զարդարած, զարդարող: (4) Բերկրի. ուրախանայ:

ԶԻՐՍԱՆՔ

Ծիծաղ. — Եւողէ՛, Եւողէ՛, Եւողէ՛...

Եւողոս. — Աւասիկ եմ :

Ծիծաղ. — Ինչո՞ւ այսքան տաք է այսօր օդն, կը հրամայեմ քեզ զովացնել զայն անմիջապէս :

Եւողոս. — Անհնար է :

Ծիծաղ. — Ինչո՞ւ անհնար է :

Եւողոս. — Որովհետեւ ոչ Նոտոսն քովս է, ոչ Բորէասն, ոչ Երոսն, ոչ Զեփիւռն¹. ամենքն ալ փախած են :

Ծիծաղ. Ո՞ւր փախած են...

Եւողոս. — Կիրակի ըլլալուն պատճառաւ թեւեւ քիչ մը պտըտելու ելած ըլլան :

Ծիծաղ. — Զիս թողուլ դժոխային ջերմութեան մէջ և երթալ ուրիշներուն զով ճիշտ տա՛լ երախտագիտութեան նշան չէ. ուստի կը հրամայեմ քեզ ձերբակալել² զանոնք և խիստ հարցաքննութեան ենթարկել :

(1) Եւողոս. հովերու աստուած : (2) Նոտոս, տաք հովի, Բորէաս, պաղ կամ զովարար հովի դիք էին. բայց սառնք փոթորիկներ ալ կը յարուցանէին երբեմն : Իսկ Երոս եւ Զեփիւռն օժանդակներ էին առջիններուն, եւ սառնք բոլորին հայր էր Եւողոս : (3) Զերբակալել. բռնել :

Եւողոս. — Սպասենք որ իրենք իրենցմէ զան և այն ատեն տնօրինենք արժանն ու իրաւն :

Ծիծաղ. — Տաքէն ճաթինք մինչեւ որ զան, դուն փչէ քիչ մը :

Եւողոս. — Ես առաւօտէ ի վեր փչեցի... շունչս հատաւ, կարողութիւն չմնաց վրաս, ես իսկ մաքուր և զով օդ ծծելու հարկ կզգամ. եթէ կ'ուզէք՝ դուրս ելնենք քիչ մը և պտըտինք դաշտերը :

Ծիծաղ. — Երթանք, բայց առանց ընկերի չեմ երթար ես, մեր հետն առնենք Արամազդն¹ :

Եւողոս. — Արամազդ գործ ունի :

Ծիծաղ. — Շատ լաւ, Պղուտոնն² հրաւիրենք :

Եւողոս. — Պղուտոնն ալ գործ ունի այսօր, բաւական հոգեփոխութիւններ³ ունի կատարելու : Բազում աղերսագրեր տրուած են իրեն մեռեալ կենդանիներուն կողմէն՝ որոնց իւրաքանչիւրին ոգին կը փափաքի ուրիշ կենդանւոյ մը մարմնոյն մէջ մտնել : Մըջիւնի մարմնոյն մէջ առիւծի՝ ոգի պիտի դնէ, քանի մը կիներու մարմնոյն մէջէն պարկեշտութեան ոգին բառնալով՝ անոր տեղ անբարոյականութեան ոգի պիտի զետեղէ⁴. բաւական

(1) Արամազդ. աստուածոց հայր : (2) Պղուտոն. դժոխոց աստուած եւ եղբայր Արամազդայ : (3) Հոգեփոխութիւն. տեսակ մը կրօնական համոզում է ի Հնդկաստան, որ կարծեցնել կուտայ թէ մեղաւորներու հոգիները շատ մը կենդանեաց մէջ կը մտնեն՝ մինչեւ որ անոնց մեղքը քաւուի՝ եւ կարեւոր առ Աստուած երթալ : (4) Զետեղիլ. դնել, տեղաւորել :

գրութիւններու մէջ աւելորդաբանութեան և տաղտկութեան՝ ոգի պիտի ներշնչէ² : Ուստի եթէ կը հաւանիք՝ երթամ կանչեմ Մոմոսն³, Բաբոսն, Սիդենոսն եւ Հիպնոսն՝ և երթանք :

Ծիծաղ. — Հապա Բարոյականն :

Եւոդոս. — Չեմ կարծեր թէ բարոյականն զուարճանայ անանկ տեղեր :

Ծիծաղ. — Չէ, չէ, Բարոյականն ալ հրաւիրէ :

Եւոդոս. — Դիտուս վրայ :

Ծիծաղ. — Յաւերժահարսներուն ալ զրուգէ որ կտոր մը քեֆիւ առնեն մեր ձկնավաճառէն, քիչ մը ապուխտ, շիշ մը օղի, մէկ երկու հաց դնեն կողովի մը մէջ, վերջապէս դաշտը ճաշ պիտի ընենք, ինչ որ կրնայ առնուիլ առանց դրամի թող առնեն :

Եւոդոս. — Հրամաններդ կը կատարեմ :

Ծիծաղ. — Պատուիրէ Աստղիկին՝ աղջիկներուն⁴ որ իրենց պարահանդէսի հազուստը հագնին և պատրաստուին մեզի ընկերանալու :

Եւոդոս. — Կ'ըսեմ :

(1) Տաղսկութեան. ձանձրութեան : (2) Ներշնչէ. տայ, ազդէ : (3) Մոմոս. ծաղրածութեան աստուած. Բաբոս. գինւոյ աստուած. Սիդենոս. Բաբոսի դաստիարակը. Հիպնոս. քնոյ Աստուած : (4) Աստղիկ. գեղեցկութեան աստուածուհին : (5) Աստղիկան աղջիկներն էին երեք ընորհներ — Ակշահ, Էփրոզին, Թաշիս :

Ծիծաղ. — Չմոռնաս Մուսաներուն ալ ըսել որ իրենց ամենաշքեղ զգեստներն հագնին և պատրաստ ըլլան :

Եւոդոս. — Չեմ մոռնար :

Ծիծաղ. — Դնա ուրեմն պատուէրներս կատարէ :

Եւոդոս. — Կ'երթամ... ահա Բարոյականն կուգայ :

Բարոյական. — Դնրձեալ հրամաններ կուտաք այսօր :

Ծիծաղ. — Այո, եղբայր բարոյական, դարձեալ հրամաններ կուտամ... կը նեղանամ այսօր, բնաւ հով չկայ, բոլոր հովերն առեր քալեր են : Չանճրացած նաեւ կենդանիներու զուարճութիւններուն վրայ դիտողութիւններ ընելէ, որոշեցի զուարճանալ այսօր : Միտքս զրի գետափի մը դալարեաց վրայ վարսագեղ՝ ուռիներու հովանոյն տակ նստիլ եւ գետին երկու ափերէն փոխասացութիւն ընող պլպուկներուն զեղզեղանաց՝ միայն զոնել այսօր իմ ականջներս՝ որ մաշեցան ամեն օր՝ ստուծիւններ, շողորորոթիւններ, շահադիտական յարգանքներ լսելէ : Ականջներուս համար օդափոխութիւն մը անհրաժեշտ պէտք է :

Յ. Յ. Պարսեան

(1) Վարսագեղ. գեղեցիկ ոստ եւ տերեւ ունեցող : (2) Գեղզեղանք. անուշ երգ :

ՎԱՐԺԱՐԱՆՔ ԱՆԳԼԻՈՅ

Ազնիւ ունկնդիրներ,

1880 Օգոստոս 8 ին, Լօնտօնի փողոցներէն միոյն մէջ պատահեցայ մի դպրոցական թափօրի : Մատաղ աշակերտուհիներ, ոսկէհեր եւ վարդերես, կ'ընթանային համահասակ՝ զոյգերով : Սրնգահարներ կ'առաջնորդէին զանոնք՝ ցնցելով անցորդներն իրենց սուր նուագներով : Դեռահաս բանակն պարզած էր զոյնով, չափով եւ ձեւով տարբեր դրօշներ, զանազան արձանագրութիւններով պնտուած¹ . ասոնք էին ամենապարզ խրատներ, ամենապարզ ոճով արտայայտուած . զի ինչ հարկ զրական յաւակնութեան² երբ մանկութիւնն է որ կ'ունկնդրէ³ : Դրօշակներն էին անուանական, զի անգոր օրիորդիկներ չէին կարօղ տոկալ ծանր բեռի . իրենք կը բռնէին ձողերն՝ այլ ոստիկաններ կը բառնային զանոնք : Գլխաւոր դրօշն կը կրէր սա արձանա-

(1) Հաւնահասակ . մի եւ նոյն հասակով : (2) Պըն-նուած . զարդարուած : (3) Յաւակնութիւն . իւր վրայ բարձր կարծիք ունենալ, մեծ պահանջումներ՝ գիտութեան, յատկութեանց մասին : (4) Կունկնդրի . աւելի լաւ է ըսել ունկն կը դնե, զի ունկնդրեմ բաղադրութիւնը չեմք կարծեր որ մեր լեզուի օրինք արդարանայ :

զրութիւն, կարմիր կերպասի վրայ ճերմակ տառերով . ՓՈՒՐԻԿ ԱՂԶԻԿՆԵՐ, ՍԻՐԵՑԷՔ ԻՐԱՐ : Այս խրատ չէր մնացած ապարդիւն, որպէս կը վկայէին իրենց սիրազեղ դիմակներ, յայտարար ներքին երանութեան : Ժողովուրդն կը հետեւէր զուարթ կարաւանին, այր և կին պատուհաններէն կը դիտէին զայն, և ոստիկաններն, Լօնտօնի պահապան հրեշտակներն, կը կասեցունէին կառքերն, որպէս զի կրթական արշաւն կատարուէր անխափան : Տեղեկացայ թէ աշակերտուհիներն դպրոցէն, ուր ներկայացած էին քննութեան, կ'երթային եկեղեցին, ուր պիտի ներկայանային մրցահանդէսի :

Այս դպրոց կը պատրաստէր աշակերտուհիներ մի բարձրագոյն հաստատութեան համար, զոր հիմնած էր նշանաւոր տիկիներէ և օրիորդներէ բաղկացած մի ընկերութիւն : Աշակերտուհիներն լուրջ քննութիւններէ յետոյ կ'ընդունուէին այդ հաստատութեան մէջ, որ ունէր յարաբերութիւն Լօնտօնի համալսարանին հետ և կ'աւանդէր՝ մայրենի լեզուէն զատ, Լատիներէն, Եբրայեցերէն, Փռանսերէն և Ալեմաներէն . նաեւ հոգէբանութիւն¹, առողջաբանութիւն, զրազիտութիւն, տրամաբանութիւն, սահմանադրական պատմութիւն, իրաւագիտութիւն, ուսողութիւն, բնագիտութիւն, բնալուծու-

(1) Հոգեբանութիւն . գիտութիւն մը՝ որ կը խօսի մտքի եւ սրտի կարօղութեանց վրայ :

թիւն, երկրաբանութիւն, ճարտարապետութիւն եւ զծագրութիւն :

Այս քննութիւններ՝ որոց կ'ենթարկուի Բրիտանական ուսանողն, կը թուին լինել բաւական խիստ՝ թէեւ Օքսֆորտի 24 եւ Գէմպրիծի 17 վարժարաններէն ոմանք աշակերտի ընդունելութեան համար կը շատանան՝ թե՞ թէ կամ կամաւոր փորձերով, որք կը յիշեցունեն փաստաբանութեան քննութիւններն : Վարժարանի վարչական խորհուրդն ամեն տարի կը հրաւիրէ օտար՝ և հետեւապէս նուազ ողորելի ուսումնականներ, կառարելու համար տարէկան և աւարտական քննութիւններն. այդ գիտուններ կը հարցաքննեն ուսանողներն և անոնց կ'առաջարկեն շարագրութիւններ, զորս կը սրբագրեն և կ'աստիճանեն անաչառապէս. քննիչներն վարչական խորհուրդէն կը վարձատրուին, ոչ թէ սուրճով կամ օշարակով՝ որպէս մեր մէջ, այլ գիրուկ զումարներով : Լօնտօնի համալսարանն Բրիտանական ազգի երկրորդական և բարձրագոյն կրթութեան կեդրոնն, է մի մարմին որ կը կատարէ քննութիւններ և կը բաշխէ աստիճաններ, առանց դասախօսելու. ունի ամեն ճիւղի համար բազմաթիւ քննիչներ, և ասոնք լուրջ քննութեան կ'ենթարկեն այն աշակերտ և աշակերտուհի որք կը ցանկան ստանալ գեղարուեստի,

գեղատառի¹, գիտութեան, իրաւագիտութեան, բժշկութեան և վիրաբուժութեան աստիճաններ : Յայտնելու համար թէ որքան դժան է այս փորձ, պիտի պատմեմ թէ աշակերտուհին, որ Լօնտօնի համալսարանէն կրնայ ստանալ լոկ գեղարուեստի գեղատառի և գիտութեան աստիճաններ, նախնական վկայականին արժանանալու համար պարտաւոր է տալ մի քննութիւն՝ որ կը զրաւէ 5 օր կամ 10 նիստ կամ 28 ժամ, և կը տարածուի անկերէնի, ֆռանսերէնի, ալեմաներէնի, իտալերէնի, լատիներէնի, յուներէնի, բրիտանական գրականութեան և պատմութեան, նոր աշխարհագրութեան, ուսողութեան², բնագիտութեան, բնալուծութեան, բուսաբանութեան և բուսական բնախօսութեան վրայ, աւելորդ է յարել թէ նա, արժանանալու համար բարձրագոյն վկայականին, պարտաւոր է տոկալ մի ծանրագոյն քննութեան, որ նախորդ ուսումներէն զատ կ'ընդգրկէ³ տրամաբանութիւնն, իմաստասիրութիւնն, մարդկային բնախօսութիւնն, երկրաբանութիւնն, հնախօսութիւնն, տնտեսագիտութիւնն, ներդաշնակութիւնն եւ երգագրութիւնն :

(1) Գեղաստ. Գաղղ. belles-lettres. Հայերէն կ'ըսուի նաեւ գեղեցիկ դպրութիւն, կամ գրագիտութիւն. (2) Ուսողութիւն. մաթէմատիքա. (3) Կ'ընդգրկէ. Ծռանսերէն embrasser բառին հայացումն, որ կը նշանակէ՝ իր մէջ ունի, կը պարունակէ :

(1) Կը շատանան. բաւական կը համարին :

Քննութիւնն կը շարունակուի դպրոցական շրջանի աւարտէն յետոյ իսկ, երբ ուսանողն ուզէ թեւակոխել՝ աշխարհի մէջ: Բրիտանական կառավարութիւնն, որ իւր տրամադրութեան տակ ունի ամբաւ պաշտօններ ծովի և ցամաքի վրայ, մըրցման կ'ենթարկէ այն զանազան անձեր որք կը ներկայանան մի որ և է պաշտօնի համար, և այդ պաշտօն կը յանձնուի արժանագոյն երիտասարդին: Այսպիսի պաշտօնեայներ կրնան օգտապէս ծառայել ազգին իրենց քաղաքային կամ զինուորական ասպարէզի մէջ, զի ունին իրական արժէք և յաւէտ կամ նուազ խոստովանելի թեւարկութիւններ¹: Քննութեան խստութիւնն կը դրդէ ուսանողներն աշխատիլ յարատեւ, մանաւանդ որ վստահ են թէ դպրոցէն յետոյ չը պիտի դատապարտուին անգործութեան, այլ պիտի զրաւեն մի ընկերական կացութիւն որ համապատասխանէ իրենց կըրթական աստիճանի:

Ուսանողն, քննութեան խթանէն զատ, ունի նաև վարձատրութեան խթանն, զի Բրիտանական մրցահանդէսներն են զրաւիչ և խրախուսիչ: Ամեն մրցահանդէսի կը հրաւիրուի նախագահել մի նշանաւոր անձ, ոչ թէ եկեղեցական՝ որպէս մեր մէջ, այլ աշխարհական, որ պարգևի և մրցանակի րաշխուսմէն յետոյ կը ճառէ մի ո և է հանրա-

(1) Թեւակոխել. մտնել, սկսիլ: (2) Թեւարկու-թիւն. պաշտպանութիւն:

յին խնդրի վրայ, քաղաքական ակնարկումներով համեմելով՝ իւր բանախօսութիւն: Արժանագոյն ուսանողներն կատանան թանկագին շքադրամներ, ճոխ զիրքեր, զանազան զուամարներ, տարեկան հասոյթներ և կենցական² թոշակներ:

Մինաս Զեռագ
Կեթական դասեր

64

ԱՂՔԱՏ ԿԻՆ

(Գաղղիերէնից)

Յուրտը փչեց, ձմեռ սաստիկ,
Ձիւնը ծածկեց գետինը,
Ամենայն մարդ մտաւ իւր տուն,
Պատստարվիլ ցրտիցը:
Ժամի դռնում դողդողալով
Կանգնած է մի աղքատ կին,
Նորա հանդերձը պատառ պատառ,
Ձունի շապիկ իւր հագին³,
Անհամարձակ նա իւր ձեռքը

(1) Համեմել. Գաղղ. assaisonner. Կերակուրը համեմելելու համար այլ եւ այլ բաներ դնել մէջ. այս բառը յաճախ կը գործածուի գրականութեան մէջ: (2) Կենցական. մինչեւ կենաց վերջ: (3) Իւր հագին. հագնելու:

Պարզում է անց կացողին՝ —
 « Ողորմութիւն արէք, պարոն,
 Անտուն անտէր աղքատին : »
 Ձեզ, սիրելիք, ասեմ ձզ էր
 Այս խղճալի աղքատը,
 Այն ցրտումը ոտաբորիկ
 Կանգնած ժամի դռնումը .
 Շատ ժամանակ դեռ չէ անցել,
 Երբ նա փառքով ու պատուով
 Ման էր գալիս փողոցներում
 Իւր սեպհական կառքերով .
 Այժմ, վախով նա իւր ձեռքը
 Պարզում է անց կացողին, —
 « Ողորմութիւն արէք, պարոն,
 Անտուն . անտէր աղքատին : »
 Մինչ թատրոնում յայտնվում էր՝,
 Մինչ խաղում էր հանդիսում,
 Դըրդում էր թէատրոնը,
 Նա դափնիք շատ էր հնձում :
 Ժողովուրդը հաւաքվում էր
 Մօտ թատրոնի պատշգամբին,
 Ձէր կշտանում նայիլ նորա

(1) Անց կացողին. անցնողին : (2) Թայնվում եր. երեւան՝ դուրս կուգար : (3) Շատ դափնի հնձել. շատ յաղթութիւն տանիլ, պատիւ վաստակիլ. բանաստեղծական գեղեցիկ տառաթիւն մ'է՝ յաճախ գործածուած :

Քնքոյշ, չքնաղ երեսին .
 Այժմ, նորան չէն ճանաչում,
 Մոռացել են բնաւին —
 « Ողորմութիւն արէք, պարոն,
 Անտուն, անտէր աղքատին : »
 Ամենայն օր նորա դռնում
 Կանգնած էին շատ կառքեր,
 Միշտ հացկերոյթ, ընծրիք, զինի
 Նուագարան ու տաղեր .
 Ամենայն ոք ցանկանում էր
 Լինի նորա բարեկամ,
 Ամենայն ժամ նորան բաց էր
 Շուայլ բաւկը մեծատան,
 Այժմ զրկված ամեն բանից՝
 Չունի անգամ հացի զին —
 « Ողորմութիւն արէք, պարոն,
 Անտուն, անտէր աղքատին : »
 Ամենայն օր իւր մարմինը
 Անուշահոտ ջրերով
 Լուանում էր, մազը սանտրում
 Կրիայի սանըրով,
 Նա հագնում էր բեհեզ, կերպաս,
 Դիպակ՝, Թաւիշ Թանկագին .
 Նա չգիտէր ինչ ասել է
 Արծաթի՝ կարօտութիւն .
 Այժմ անլուայ, մազերն արձակ,

(1) Դիպակ. ազնիւ կերպաս մը, ՏՃ. ճիպա : (2) Արծաթի. դրամի :

Չունի հագուստ՝ թէեւ հին, —
 « Ողորմութիւն արէք, պարոն,
 Անտուն, անտէր աղբատին: »
 Նորա շքեղ ննջարանում
 Բնակվում էր Աստղիկը,
 Նորա սրտին փայփայում էր
 Նորան՝ ամբողջ գիշերը . . .
 Ախտաբորբոք երիտասարդք
 Իւրեանց անձը երջանիկ
 Կը հաշուէին թէ լինէին
 Նորա ձեռքում խաղալիկ . . .
 Այժմ փողոցում քնում է նա
 Խոնաւ պատերի տակին, —
 « Ողորմութիւն արէք, պարոն:
 Անտուն, անտէր աղբատին,
 Ժամի դռնում նա կանգնած է
 Աչքերը կոր, վիզը ճուկ,
 Նորա նախկին բարեկամքը
 Չեն ասում նորան, « Խեղճակ,
 Եկ դու մեր մօտ, մեր կամոքեմք
 Քո վիճակի դառնութիւն.
 Կը թուլացնենք ճակատագրիդ
 Խիստ հարուածի սաստկութիւն:
 Նա տանում է տառապելով
 Այս սոսկալի վշտերին —

(1) Նորան. փոխանակ զնա: Այս գործածութիւնը օրէնք դարձած է Ռուսահայոց լեզուին մէջ:

« Ողորմութիւն արէք, պարոն,
 Անտուն անտէր աղբատին:

Նալբանդեանց

65

ԼՈՒՍՆԿԱՅՆ ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՅ

Այ իմ լուսնակ գեղեցիկ, աստուածավառ դու
 լապտեր,
 Ձոր առաջնորդ գիշերոյ դըրաւ յերկինս՝ ինքն տէր.
 Կոյր մթութեան աչք անփակ, սըրտիս այլ դու
 աչք կուտաս
 Երբ շողշողուն շրջալուսկախում շարժիս յիմ
 վըրաս.
 Քո թեւն՝ երկնից արծաթէն հիւսած, պատրոյզդ՝
 ալ ոսկի,
 Ադամանդէ կայծակներ սփռես զաստղերը չորս դի.
 Եղի՞մեղրի նըման կաթ մի յամանէդ յիս թափած
 Կու խաղաղէ կըրքերս զինչ ալիք լըճիս հանդարտած:
 Ո՛հ, հնց պայծառ էիր դուն կենացդ երկրորդ
 գիշերին՝
 Երբ նոր քաշուած Աստուծոյ ճախարակէն ընդ
 երկին,

(1) Պատրոյզ. ՏՃ. փքրիլ: Այս եւ յետագայ երկու տողերը խիստ գեղեցիկ նմանութեամբ բացատրուած են:

Ո՛հ, հնց փայլուն էր քո լոյսն՝ երբ առաջին այն
անգամ
Գիշերազուարճ պըլպուլիկըն ձըգեց ձայն երկ-
նահամ՝¹.
Շունչըն պայծառ քեզ նըման հովտէ հովիտ կու
խաղայր.
Հեզիկ հովով թունդ ելած մաքուր առուակըն
հեւայր²,
Զը կայր ականջ հողեղէն որ զայն լըսէր ու փառք
տայր,
Միայն հրեշտակք լըսէին և շարժէին ըզ քեզ վայր.
Եւ դուն լըռիկ չափեցիր զանամպ երկնից կէս
բոլոր,
Ծով ու ցամքի վարագոյր բացեր, ներքեւ մըտար
խոր,
Երբ արեգակըն կու զայր հրեղէն ոտքն յօդս
ի վազ
Չարշալուսոյ ցօղ սփռէր և զառաւօտըն հրրամազ:
Կացիր, արեւ, յետ կացիր, մ'եղներ յերկինքըդ
կապոյտ
Կնց, կնց, լուսնակ դու յառաջ, լեռնէ ի լեռ սա-
րէ սար,
Մէջ ձորերուս, խորերուս անցիր յուշիկ հաւասար.
Հետ քեզ ունիմ ես զանգատ, քեզ Նահապետն
ունի բան,

(1) Զայն երկնահամ. աղէկ ձեւ չէ, անբնական է՝
որով եւ անհամ: (2) Ինչ հիանալի փափկութիւն
ունի այս տող:

Սիրտըն յերկուս է ճըղքած և ցաւերն, ո՛հ, զա-
նազան.
Պայծառ լուսնակ, մի փախչիր թէ տրամուծեան
լըսես ձայն,
Յաւած սրտի մխիթարանք ես դու կանգնել յեր-
կինս այն.
Ման զաս յերկիրն Եղեմայ, բայց ոչ ի հինն այն
գիշեր,
Երբ երջանիկ էր դեռ մարդ, լոկ սէր ու կեանք
կու յիշէր.
Ճերմակ ճաճանչդ յայնժամ տաք էր ջրերուս ու
ծաղկանց,
Ուր որ կամէր քու շաղիկ՝ կենդանութիւն էր ա-
նանց.
Դարձիր նայէ, հիմ, ի վայր, նայէ ի փէշ սարերուս
նայէ ի տափ՝ տաճարիս, և ի հողրանք գեղերուս...
Ա՛հ, գերեզմանքն են Անոնց՝ որ ոչ ևս են յաշ-
խարհի,
Մաշած նշխարք մեր հարանց՝ թաղուած ի խոր
խաւարի:

Ղեւոնդ Վ. Պ. Ալիսան

(1) Հիւս, ի վայր. փոխ. հիմա ի վայր: (2) Տափ.
հարթ, տափակ տեղ. աւերակ:

ԾԻԾԱՂԻՆ ԶԲՕՍԱՆՔ

Ծիծաղ. Եկէք, ընկերներ, նստինք դալարեաց վրայ որոնց վրայէն Զեփիւուն միայն անցած է :

Սիդեհոս. Այո՛, նստինք և խմենք Բաքոսին պատուական զինիէն՝ որուն վրայէն բառասուն աշուններ անցած են :

Բաքոս. — Մօտեցէք, դստերք Աստղիկի, յաւերժ-հարսունք և Մուսայք. մեր շուրջը նստեցէք, զինին բերէք, բայց ո՛վ պիտի մատուռակէ՛ մեզ զինին :

Հիպնոս. — Աստղիկին աղջիկները :

Եւոդոս. — Յաւերժհարսերն ալ կերակուր պատրաստեն :

Բարոյական. — Մուսաներն ալ երգեն :

Ծիծաղ. Մուսաներն ներշնչեն և մենք երգենք :

Բաքոս. — Այո՛, այո՛, անոնք ըսեն մենք զրենք :

Հիպնոս. — Արդէն դու Մուսայ մ'ես՝ և Մուսայի պէտք չունիս :

Ծիծաղ. — Ահա զինին բերին, խմենք նախ և առաջ այս Մուսայն, տեսներ ինչ կը ներշնչէ :

Բաքոս. — Հոս բերէք զինի տակառները :

Ծիծաղ. — Մուսաներ, զինիի վրայ երգ մը երգեցէք միաբերան, երգ մը որոյ եղանակն անուշ և բառերն ներդաշնակ ըլլան :

(1) Մասնուռակել. գինի բաժնել :

Մուսաներ. — Այսօր ժամանակ չունինք երգելու :

Սիդեհոս. — Դուք ներշնչեցէք՝ մենք երգենք :

Մուսաներ. — Ներշնչելու ալ սիրտ չունինք այսօր :

Ծիծաղ. — Ինչո՛ւ, ընթերցող չունիք :

Մոմոս. Կարծեմ թէ մեր մէջ բանաստեղծ չգրտ-նուելուն համար չեն ուզեր ներշնչել, և քաղաքավարական ձեւով կը սքողեն իրենց միտքը : Եւ արդարև Մուսայի մը համար չկայ այնքան ծանր առաջարկութիւն մը որքան որ քերթելու օժիտէ՛ զուրկ կենդանւոյ մը ներշնչելու առաջարկութիւնն :

Ծիծաղ. — Բայց և այնպէս ես շատ պուէտներ զիտեմ որ երգելու բնաւ յատկութիւն չունին և Մուսաներու օգնութեամբ կ'երգեն :

Մոմոս. — Կ'երգեն, բայց ո՛վ մտիկ կ'ընէ ա-նոնց երգերն :

Հիպնոս. — Մենք մեզմէ երգենք ուրեմն, առանց Մուսաներու օգնութեան :

Սիդեհոս. — Խմենք քաղցր զինին եւ անոր բաժակին մէջ փնտռենք մեր Մուսայն. անոր մէն մի գաւաթն Մուսաներ կ'արժէ, անոր մի կաթիլն բանաստեղծութեան հազար դասագիրքի չեմ փոխեր. ան է որ կը կրթէ հաշակն, ան է որ կը վառէ սիրտն, կը յուզէ ուղեղն և յուզեալ ուղեղի մը արգասիքներն միշտ սիրով կը քաղուին : Խմենք ,

(1) Օժիս : ձիրք, յատկութիւն :

խմենք առանց ժամանակ կորուսանելու :

Մոմոս. — Խմենք :

Ամենքը. — Ինչ անուշ գինի :

Սիդենոս. — Եթէ կրնաք իմ երգս մտիկ ընել՝ հրաման ըրէք որ երգեմ գինին :

Ամենքը. — Երգէ, Սիդենոս, երգէ :

Սիդենոս

Այգուն փթծած վարդէն բաղած համբուրէն

Ջեփիւն արդեօք քեզ ներշնչեց այդ բաղցր բոյր,

Ջի կեանք, յոյս, սէր, անմահութիւն կը բուրեն

Որ միանգամ քեզ կը մատչին ի համբոյր :

Մուսաներ. — Հա, հա, հա...

Սիդենոս. — Ինչո՞ւ խնդացիք օրիորդներ... իմաստ չկայ :

Մուսաներ. — Ոչ իմաստ կայ, ոչ փափկութիւն և ոչ ներդաշնակութիւն :

Ծիծաղ. — Թող տուէք իրեն երգել, այդ ամենը մէկտեղ բերելն շատ դիւրին գործ չէ :

Սիդենոս. — Բաւական է որ ես երգեմ ինչ որ կզգամ :

Մուսաներ. — Ամենքն ալ կզգան, խնդիրն միայն զգալու վրայ չէ, այն որ հրապարակի վրայ կ'երգէ իբրեւ բանաստեղծ՝ պարտաւոր է նաև զգացնել մտիկ ընողներուն ինչ որ կզգայ ինք :

Մոմոս. — Ինչո՞ւ կը վհատեցնենք Սիդենոսը... երգէ, ծերունի :

Սիդենոս. — Ես չեմ վհատիր... գինի բերէք խմենք :

Ամենքը. — Այո, այո, խմենք : Դուք ալ խմեցէք, աղջիկներ :

Սիդենոս. — Սկսինք. (կերգէ),

Վարդագեղ ես, մաքուր, պայծառ, անապակ,
Դէմքդ ջինջ սրտին և հրապոյրն եւ գեղն ունի,
Ո՛հ, մի շիկնիր խոստովանէ բացարձակ,
Շրթամբք ծծեց զքեզ մի կոյս գեղանի :

Մուսաներ. — Հա, հա, հա...

Մոմոս. — Ինչո՞ւ խնդացիք :

Մուսաներ. — Սիդենոսին երգերուն համար :

Սիդենոս. — Դինի կուգեմ :

Բաքոս. — Դինի բերէք, խմենք Սիդենոսի երջանկութեան համար՝ որ այսքան զովեստով կը խօսի գինիին վրայ :

Ամենքը. — Խմենք, խմենք :

Սիդենոս. — Կեցցէ Բաքոս, կեցցէ գինի :

Ծիծաղ. — Դուն ալ երգէ բիչ մը :

Հիպնոս. — Լաւ : (կ'երգէ)

Դինին ըմպել կարող եմ բայց երգել՝ ոչ :

Որ չէ բերթող՝ ի զուր զոչէ «ով Մուսա».

Չեմ ես յիմար, կամ պուէտն այն ինքնակոչ՝

Որ յանգ, խանդ, հուր լոկ Մուսայէն կը յուսայ :

Սիդենոս. — Խմենք, խմենք, կեցցէ գինի, կեցցեն այգիներ. այս գինիէն խմողներն յաւիտեան չպիտի ծարաւին :

Դու կափոփես թշուառն, աղքատն, հէքն յետին
Անցեալ իրաց բառնաս տխուր յիշատակ,

Փայլի Ծիծաղն քեւ Արտասուք կանհետին,
Լէծէ՛ գետն իսկ մոռցնէ քո մի բաժակ :

Պուսայք. — Աս Սիդենոսն հաներևկ կըսէ, քնչ
կընէ :

Սիդենոս. — Դուք յանգերուն նայեցէք, յան-
գերը ճոխ ըլլալէն ետքը՝ մէջի աղբատուծիւնը չը
փնտռուիր :

Ե. Ե. Պարոնեան

(1) Լեթե դժոխոց գետերէն մին, որ կը կոչ-
ուէր նաեւ մոռացութեան գետ : Դժոխք իջնող հո-
գիները կամ ստուերները կը խմէին անոր ջրէն
բոլորովին մոռնալու համար անցեալը : (2) Բանաս-
տեղծներուն գրուածոց մէջ գիւնին մեծ դեր կա-
տարած է ամենահին ժամանակներէ ի վեր : Հոմերո՛
բանաստեղծութեան այս Աստուծոյ գրուածները,
Անակրէոնի աննման քնարերգակին տաղերը հա-
մեմուած են անով : Նոյնպէս մեծ դեր ունին բա-
նաստեղծութեան մէջ վարդը, ծաղիկը, գարունը,
սէրը : Գարնան վրայ մեծ աւիւնով խօսած է Վիր-
գիլ իւր մշակականաց մէջ : Սէրն ալ վաղուց էր
ներշնչումը տուած է բանաստեղծից : Իսկ վարդ,
ծաղիկ միջին դարէն սկսեալ սովորական դարցած
են. ասոնք նոր բանաստեղծութեան դերասաններն
են, Բանաստեղծական ասութիւնք՝ եթէ յարմար
ատեն եւ խնայողութեամբ գործածուին ճարտար
գրիչներէ՝ մեծ շնորհք կը յաւելուն հանճարին
արդեանց : (3) Մենք յարմար չը դատեցինք գրեցիկս
մէջ քննադատութիւններ ընել իւրաքանչիւր հատ-
ուածի վրայ, եւ այս մասին մեր համոզիչ պատճառ-

Կ Ռ Ի Ջ Է Լ

Կոիզէլ երկաթուղիի մը մեքենագործն է :

Օրին մէկը կառաչարի՛ մը վրայ էր, կայնեցաւ
յանկարծ ճամբուն վրայ. — « Յառաջ գնա », կը
պոռար կառաչուին մեծը. — Մերժեց Կոիզէլ,
մերժեց՝ և աչքն առաւ ի կորուստ մատնել իւր
պաշտօնը, իր ծառայութիւններն, իւր բոլոր
կեանքն :

Այն վայրկենին որ նա այսպէս ի վնաս անձին
կը մերժէր յառաջ երթալ, դիմացի կամուրջը կը
փրի, յորդահոսան՝ գետի վրայ, կամուրջն՝ որմէ
վար յանդունդ պիտի գահավիժէր՝ կառաչարն
ամբողջ՝ եթէ Կոիզէլ առաջ գացած ըլլար :

Ներն ունինք : Բայց չենք կրնար բոլորովին լու-
թեամբ անցնիլ՝ երբ անհրաժեշտ հարկ կայ : Որով-
հետեւ մեր մէջ կիրթ ճաշակը հազուագիւտ է՝
գուցէ ոմանք աննշան համարին Ծիծաղէն քաղած
մեր այս կտորը. սակայն մենք վստահութեամբ կ'ը-
սենք որ ասիկա գրական հատուած մ'է՝ աննման
իւր տեսակին մէջ, եւ թէ Արիստոփանի ու Մոլիէ-
րի պէս հանճարներ միայն կրցած են հասնիլ այս
բարձրութեան ու կատարելութեան :

(1) Կառաչար. Գաղ. ՏՃ. քրեկ (երկաթուղիի) :

(2) Յորդահոսան. առատ եւ արագ վազող : (3) Գա-
հավիժիլ. իյնալ վար, թափիլ :

Այս մարդը կը տօնէին անցած իրիկուն 1800 անձինք՝ երկաթուղեաց գործաւորք՝ իրենց նախագահ ունենալով Յրանապի մեծ բանաստեղծը՝ Վ. Հիւկօ՝ և կոչնականաց մէջ մեծ ատենաբան մը, Կամպէթթա :

Երբ Կամպէթթա նախարար էր ասկէ քանի մը ամիս առաջ՝ միտքը բերած էր այս խոնարհ գործաւորք՝ որ կորովի՝ բազկին հետ հանճարեղ ուղեղ մ'ունի՝ ինչպէս ըսաւ Վ. Հիւկօ, և որ հարիւրաւոր մարդոց կեանքն էր ազատած, անաստելով՝ իւր մեծին՝ զի նախատեսած էր վտանգն : Կամպէթթա պատուոյ Լէգէոնի խաչ էր կախած այդ արի կուրծքին վրայ :

Մարդիկ հատարակօրէն արի կ'ըսեն զինուորին, նա որ պատերազմի դաշտին վրայ կ'իյնայ, որ երբ յաղթանակ մը կանգնէ՝ դիւցազուն կ'ըսուի՝ և որոյ շահատակութեանց՝ վրայ միշտ կը փայլի փառքն իբրեւ պսակ, ինչպէս ըսաւ Կամպէթթա : Այլ բանիներ նաեւ աննշան՝ որ մարտի դաշտին վրայ չեն իյնար, որք զինուց արդիւնք չեն, այլ որ՝ համատ գործաւորք՝ հազարներով մարդոց կեանքն ի ձեռին ունենալով, ինչպէս է երկաթուղեայ մեքենագործ մը, ինչպէս էր Կոիզէլ՝ իրենց պատուոյ զոհ կ'երթան և անունին ոչ ոք գիտէ և կը կրկնէ : Ոչ ոք կզգայ և ոչ ոք գիտէ ինչ կը

(1) Կորովի. ուժով : (2) Անաստեղծ. մոտիկ չեն-լով : (3) Շահասակութեանց. քաջագործութեանց :

քաջէ կրակին դիմաց, երբ ձիւնն երեսը կը ծեծէ. երբ փութն զշունչն կը կտրէ, գիշեր ցերեկ ծխանին՝ և անագին գործիքին առջեւ կանգնած, մեքենագործ երկաթուղեայ, և որ պէտքէ անդադար հսկէ, և ոչ մէկ անգամ վրիպին ձեռքը կամ վայրկեան մը զթի՝ ուշադրութիւնը կամ թէ միտքը ճապաղի : Կ'աշխատին տարիներով, կը ծերանան այս հնոցի աշխատութեանց մէջ, և օրին մէկը յոչ կամաց յանդգաստից՝ երբ սխալ մը գործեն՝ որ չար հետեւանք մը ունենայ. զի շատ անգամ յոչ կամաց՝ և յանդգաստից կը գործեն մարդիկ մեծամեծ սխալներ, — ահա այնքան տարուան աշխատութիւնը՝ որ ի դերեւ ելաւ, ահա այնքան ծառայութիւնը, անձնուիրութիւնը՝ որ կորսուեցաւ, ահա կեանք մը որ ոչնչացաւ : Կոիզէլ իւր աչալըջութեամբ՝ կառաշար մը փրկեւ էր և հարիւրաւոր մարդոց կեանքն :

Սակայն ո՛վ լսեւ էր անունը և ո՛վ պիտի լսէր՝ եթէ չըլլար Կամպէթթա : Կարծես թէ ասոր հա-

(1) Ծխան. ՏՃ. օճախ : (2) Վրիպի. սխալի : (3) Գրի. սխալի, սահի : (4) Յանգաստից. չգիտնալով, ակամայ : (5) Յոչ կամաց. չուղեւոր : (6) Աչալըջութիւն. աչք բացութիւն, արթնութիւն : (7) Կամպէթթա՝ անուանի ճարտարախօս եւ քաղաքագէտ Գաղղիացին՝ որ մեծ ծառայութիւններ մատուց իւր հայրենեաց՝ Գերմանո-Գաղղիական մեծ պատերազմին ատենէն՝ 1870 էն սկսեալ, եւ որ մեռաւ 1883 ին դեռ առողջ հասակի մէջ :

մար միայն նախարար եղաւ : «Եղեմ մեծ մարդը» ինչպէս կ'ըսեն դեռ այսօր հեգնելով զինքն. ակն ունէին ամենքը թէ մեծամեծ պիտի գործէր : Աննը- շան փաստաբան մ'էր 48 տարի առաջ, և օրին մէկը Նաբոլէոն Գ.ի օրով՝ մարդու մը յիշատակը պաշտպանեց եղեռնադատ ատենին առջեւ. այս մարդն էր Պօտէն, ազգային երեսփոխան, որ դեկտեմբեր 2ի պետական հարուածին առջեւ ապրստամբեր և Վ. Հիւկօի և Ժիւլ Ֆալլրի առաջնորդութեամբ փողոցն էր իջեր, սալալատակներու բարերով պատնէշ էր կանգներ, և պատնիշի ետեւէն կը կռուէր : Յանկարծ ձայն մը լսեց զիմացէն՝ պաշարող և յարձակող զոյգերէն. Օրը քսան եւ հինգ ֆրանքը չկորսնցունելու համար է որ կը պատերազմիր. — Ազգային երեսփոխաններն օրը քսան եւ հինգ ֆրանք կ'առնեն : Տնկուեցաւ երաւ Պօտէն պատնէշին ետեւէն, և կուրծքը զինուորներուն հրացանի հարուածին ընծայելով՝ աղաղակեց. «Ահա այսպէս կը մեռնի ազգային երեսփոխան մը՝ 25 ֆրանքի համար». զնտակը անմիջապէս եկաւ զարկաւ և դիտապաստ՝ ինկաւ անվեհեր՝ ազատականը : Այս մարդուն՝ ահա, արձան մը կանգնելու համար հանգանակութիւն մը բացուած էր, և զայն հանգանակութիւնը պաշտպա-

(1) Դիսապաս. դիակը դեռինը փռուած : (2) Անվեհեր. անվախ : (3) Հանգանակութիւն. ստակ ժողովելու համար բացուած տետրակ :

նելու համար փաստաբանեց՝ Կամպէթթա : Տասն ու չորս տարի ետքը դեռ կը յիշեմ՝ թէ ինչպէս սիրտս թնդալով կարդացի Կամպէթթայի ատենաբանութիւնը :

Կամպէթթայի քաղաքական բախտը անտի ծագում առաւ, և այն օրէն ի վեր երթալով գնաց և մեծցաւ, և քիչ մնաց որ Օրլէանի յաղթութեան հետեւեալ օրը Բարիզի պաշարումը մէկդի ձգելով կծիկը դնէին Գերմանացիք, վկայ Կիյօմ կայսեր խոստովանութիւնը : Չը կրցաւ փրկել Ֆրանսա՝ այլ Ֆրանսայի պատիւը փրկեց : Այն բաւական էր որ ետքէն Ֆրանսա ինքզինքն փրկէր : Ասկէ մինչեւ տարի մ'առաջ ամենայն ինչ էր Կամպէթթա Ֆրանսայի մէջ, ասկէ ամիս մ'առաջ զրեթէ ոչինչ էր : Ասանկ ահա, քաղաքական մարդոց կեանքն լի է արկածներով¹, անակնունելի² դէպքերով : Հասարակ դարձած խօսք մ'է այս կարգի մարդոց համար թէ՛ Տարպեան ժայռը շատ մօտ է Կապիտոլիոնի³ : Սակայն Կամպէթթայի ճակա-

(1) Փաստաբանեց. դատ մը պաշտպանելու համար խօսիլ : (2) Արկածներով. պատահարներով, փորձանքներով : (3) Անակնունելի. անյուսալի, չըսւ- պասուած : (4) Կապիտոլ կամ Կապիտոլիոն. մին եօթն բլուրներէն՝ որոց վրայ շինուած է Հռոմ. հոն Արամազդայ մեծ տաճար մը կար՝ ուր կը պսակ- ուէին յաղթողները : Ասոր մօտ կը գտնուէր Տարպեան ըսուած ժայռը՝ ուրիշ վար կը գտնուէին հայրենեաց մատնիչները եւ քաղաքական մեծ յան-

տագիրը դեռ չաւարտեցաւ. թերեւս այս ճակատագրին վերջի բառը սոսկալի իմն է, այլ տակաւին զեղեցիկ օրեր ունի նա իւր առջեւ :

Երեք ամիս է որ զաղտնի կամ յայտնի կառավարութեան մէջ չէ Կամպէթթա, և ահա ամենքը սկսան իրարու հարցնել՝ կառավարութիւն մը կնյարդեօք Ֆրանսայի մէջ : Կամպէթթա շատ իսկ խառնուեցաւ անցից՝ և եղելութեանց 12 տարի է ի վեր. ընդհանուր քուէարկութիւնը նա վարդապետեց², խորհրդարանը նա յանձնեցեց³, հանրապետութիւնը նա դիեցուց⁴ ու մեծցուց, և այս 12 տարուան միջոցին կրնայ ըսուիլ թէ քաղաքականապէս բնաւ սխալ մը չգործեց : Ըսին թէ նախարարը ըլլալէն ետեւ սխալներ միայն գործեց. ըստ իս կառավարել ուզեց — կառավարել՝ այսինքն առաջնորդել, կառավարել՝ այսինքն նախատեսել⁵ — և գործելու համար միտքն ու հորիզոնն ընդլայնել⁶ անոնց՝ որ Ֆրանսայի բախտն ունին ի ձեռին

ցաւորները : Ասկէ յառաջ եկած է սա ասութիւնը թէ՛ « Տարպեան ժայռը մօտ է Կապիտոլի » . այսինքն թէ անկումը շատ անգամ անմիջապէս կը հասնի փառաց եւ յաղթութեան ետեւէն :

(1) Անցի. դիպուած, պատահած բաներ : (2) Վարժապետեց. սովորեցուց, քարոզեց : (3) Յանձնեցեց. հոգաց, խնամեց : (4) Դիեցուց. կաթ տուաւ : (5) Նախատեսել. ըլլալիք բանը առաջուց գուշակել : (6) Ընդլայնել. ընդարձակել, մեծցնել :

և որ կը շարժին միշտ անձուկ՝ շրջանի մէջ՝ ուր հարկաւ կը փակէ զիրենք իրենց ծագումն ու մտքին կարողութիւնն. « չյաջողեցաւ » . քնչ անիծեալ բառ է այս, չյաջողիլ : Այնքան ուրիշներն իրենց համարմունքը կը վերցնեն մարդու վրայէն՝ որ մարդս կսկսի ինքն ալ համարմունք չունենալ իւր վրայ : Կամպէթթայի անյաջողութիւնը առօրեայ⁷ է. նախարարութենէ ինկաւ՝ այլ կանգուն կը մնայ. իյնալէն ետքը գործեց սխալներ : Կրնար, հեռուէն ու բարձրէն նայիլ ու սպասել՝ առանց անհամբերութեան. իրեն կը վայլէր որ վեհանձն ըլլար. ինքն ամեն իրաւունք ունէր անհամբեր չըլլալու : Սակայն իւր արբանեակներն⁸ շատ պատճառներ ունէին անհամբեր ըլլալու : Անոնց հետեւեցաւ, փորձիկ կիրքերու ծառայեց, իւր մեծութիւնը վերստին ձեռք ձգելու համար բաւական է որ իւր սրտին ներշնչմանց՝ հետեւի : Մեծն Նաբօլէոն ըսեր է եղեր, և շատ դրական⁹ խելքեր կը կրկնեն իրեն հետ՝ թէ՛ Պետական մարդու մը սիրտը զլխուն մէջ պէտք է ըլլայ¹⁰... : Ես չեմ կարծեր :

(1) Անձուկ. նեղ : (2) Առօրեայ. վաղանցիկ, մէկ օրուան : (3) Արբանեակ. մեծի մը հրամանին տակ գործող. կամ մեծ աստղի մը բոլորովին դարձող փոքր աստղ : (4) Ներշնչմանց. խորհուրդներուն զգացմանց : (5) Դրական. ծանր, խորունկ մտածող : (6) Պետական մարդու մը սիրտը զլխուն մեջ պէտք է ըլլայ. այսինքն ազգաց կառավարութեան գլուխը գտնուող մարդիկ պէտք է այնչափ փափուկ սիրտ

Առանց մեծ սրտի մեծ մարդ չկայ : Վովրնարկ ի-
րաւունք ունի. — Մեծ մտածութիւններ սրտէն
կը բխին : Ես դեռ կը հաւատամ Կամպէթթայի
սրտին և չեմ կրնար հաւատալ Թէ սեցուցած ըլ-
լայ նա իւր հոգին : Ապա հերկէ գտած պիտի ըլ-
լար այն հուրը՝ որ կը վառէ զինքն երբ կը խօսի.
հերկէ առաւ մարդն՝ որ գետնի վրայ կը սողայ՝
ի վեր համբառնալ և հոգեւորել իւր ունկնդիրները.
հմ կ'իրեն տուաւ այն մարդու մեծ կրքեր արթնն-
ցնելու փափաքը կամ խորին զգացումները : Ո՞չ
ապաբէն իւր ամենամեծ զօրութիւնն պերճախօ-
սութիւնն է : Ահա անցած օր Կոիգէլի խնճոյքին
խօսած ճառը. քնչպէս իրմէ ուժացած՝ սիրտեր
սկսան նորէն յարիլ ու հաւատալ իրեն : Կուզէի
Թարգմանել այս ճառը. սակայն քնչ է տպուած
ատենաբանութիւն մը կարդալը : Կամպէթթայի
պերճախօսութիւնն լաւ դատելու համար պէտք է
լսել և տեսնել խորհրդարանի մէջ : Պերճախօսու-
թիւն մ'ունի ձայնին մէջ, պերճախօսութիւն մը
ձեւերու և շարժումներին մէջ : Ձայն մը որ խուլ
մունչիւններով կսկսի, ովկիանոսի խորունկէն
լսուած ձայնին պէս, և աստիճանաբար բարձրա-
նալով՝ կ'անի ու կը տարածուի. որոտընդոստ՝

ունենան եւ իրենց զգացմանց հետեւին, այլ հա-
սուն դատողութեամբ եւ խստութեամբ վճռեն ա-
մեն ինչ : (4) Որ գեղնի վրայ կը սողայ. որ ստորին
կիւրքեր ունի. վեհ չէ : (2) Ուժացած. պաղած,
հեռացած : (5) Որոտընդոստ. որոտման, կայծակի պէս
ցայտող, թռչող :

հնչիւններով իմաստները կը գոռացնէ, և հոսկ
ուրեմն՝ անհուն աղաղակ մը կը դառնայ՝ որ ոչ
միայն մրմունջ՝ այլեւ շնչառութիւն արգամ կ'ընդ-
հատէ՝ բազմականաց՝ կուրծքին մէջ, ու մինչեւ
մարդկային սրտին ներքին ալուցը՝ մէջ անձայն
շչող՝ նախանձու կրից և վրիժու խանդերն ալ
խղդելով՝ այն հոծ լուծեան մէջ ինք միայն կը
հնչէ... և այն միջոցին բոլոր անձը կը բոցավառի,
հերք ի զլխուն հուր կըլլան՝ ըստ գեղեցիկ բացա-
տրութեան մեր Գողթան երգերուն, մօրուքին մա-
զերն կսկսին ծածանիլ, բեմը եռոտանի մը կը ձե-
ւանայ՝ ու ինք՝ երբեմն հարցուկ⁶, երբեմն պատ-
գամ, երբեմն ալ ցուլ մընէ՝ կըսես՝ կամ առիւծ կը
դառնայ, եւ մէկ ծայրէն միւս ծայրը երթալ զա-
լով բեմին՝ բազկատարած՝ ահագին, վերջին աղա-
ղակ մ'ալ կ'արձակէ և ահա ծայրայեղ ձախա-
կողմը և մինչև վերնատուններէն՝ այր և կին հան-
դիսականք ալ բռնաբարեալ և իբր Թէ տեղափոխ-
եալ կսկսին ծափահարել դիւահարներու պէս⁷ :

Վահրամ

(1) Հոսկ ուրեմն : վերջապէս : (2) Կ'ընդհատէ. կը
կարէ : (3) Բազմականաց. հանդիսականաց : (4) Այլ.
ալուց. խորերուն. (5) Շչող. օձի պէս ձայն հանող :
(6) Հարցուկ. աստուածներուն կողմէն պատգամ
տուող բուրմ՝ որ եռոտանիի վրայ կայնելով կը
փրփրէր, կը դաղար եւ կը ձեւացնէր թէ աստուա-
ծային հոգին իր վրայ տիրած է : (7) Այս աննման
գրուածին վերջին մասը որ Կամպէթթայի ճարտա-
րախօսութիւնը կը նկարագրէ՝ գրական հաջուա-
գիւտ հատուած մ'է ամեն գովեստէ վեր :

ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՅ

Նախաբան	երես
Առ կոյս Հոփսիսմէ	Բ
Սոխակ	10
Սէր եւ մահ	12
Պանդխտին կեանք	14
Ողբ ի մահ մանկան	16
Մեղու , հպուռն ու հանն	19
Կեանքն ու ծաղիկ	21
Յառնչ , յառնչ	22
Ծիծաղն եւ կապիկն	23
Ի մահ Յակոբայ Չամչեան	24
Քաջորդի	27
Թուառութիւն եւ գութ	30
Հեծեծանք	31
Ճպուռն եւ մրջին	36
Չեփիւտ	39
Խօսք Վսեմ. Օսեանի	40
Երգ քնչնոց	43
Քնար	45
Անցորդի եւ շունք	47
Ողբ մօր սգաւոր	48
Չերբակալութիւն	50
Առ օրորդ Չօպանեան	52
Յիշատակ	56
Չախող դէպք մը	57
Երգում	58
Աղուէս եւ հաւ	60
Գիւղական եւ օձ	62
Ի մահ Բիպօսիի	64
Որդեկորոյս մօր որդի	66
Ծաղկունք	69
Առաջին պսուղ	73
	76

Ապրիմ - Մեռնիմ	78
Եղերեղ	79
Զրադանի պալատ	80
Բանաստեղծութիւն	84
Մայր մը	86
Վարդն ու գերեզման	89
Մեծութիւն Անգլիոյ	90
Մեր փոփոխամտութիւնը	92
Փոքրիկ տոյր	95
Սօսուն եւ պայպուն	98
Աղուէս եւ Էս	102
Հիւկոյի մօտ ի Փարիզ	104
Ռիւ Պլաս	106
Ծաղկածոր	109
Մնորեան վարժարան	111
Համբաւն ու բախսն	114
Խելօք աղբարներ ու կրակ	117
Լսարան	119
Իմաստուն աղուէս	122
Կնոջ ազատութիւն	124
Ունայնութիւն ունայնութեանց	127
Երկու տոյր	129
Ծով գիւղ	133
Ծովիկի կղզին	136
Թորոս աղբար	138
Վեսահար ամուսինն	139
Երգ պանդուխտ պատանեկի	144
Սէսանի պատերազմ	145
Շուշանն Շաւարշանայ	150
Խրատ առ Երուանդ	161
Զբօսանք	164
Վարժարանք Անգլիոյ	168
Աղբաս կին	173
Լուսնկայն գերեզմանաց	177
Ծիծաղին զբօսանք	179
Կռիգէլ	185

2033

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0062697

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0062698

